

СПИСАНИЕ ЗА БИБЛИОТЕЧНИ И ИНФОРМАЦИОННИ НАУКИ,
КНИГОЗНАНИЕ И ЛИТЕРАТУРНА ИСТОРИЯ

БИБЛИОТЕКА

ISSN 0861-847X (Print) • ISSN 2738-845X (Online)
година XXX (LXIX)

3•2023

РЕДАКТОР д-р ПЕТЪР ВЕЛИЧКОВ
КОРИЦА ГЕОРГИ ИВАНОВ
ПРЕДПЕЧАТ ИЛКА СТРАКА
ПЕЧАТНИ КОЛИ 8. ФОРМАТ 70/100/16. ТИРАЖ 200
НАЦИОНАЛНА БИБЛИОТЕКА „СВ. СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЙ“. 1037 СОФИЯ,
БУЛ. „ВАСИЛ ЛЕВСКИ“ 88
ТЕЛЕФОНИ НА РЕДАКЦИЯТА: 9183 220, абонамент и продажби 9183 136
E-mail: sp.biblioteka@nationallibrary.bg; P.Velichkov@nationallibrary.bg
ПЕЧАТНИЦА НА НБКМ. СОФИЯ, 2023
РЪКОПИСИ НЕ СЕ ВРЪЩАТ

Превод и редакция на резюметата Деница Спасова

На корицата: Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Снимка – Стефан Рангелов

РЕДАКЦИОННА КОЛЕГИЯ

доц. д-р Анна Ангелова
Антоанета Лесенска
гл. ас. д-р Бояна Минчева
д-р Ваня Аврамова
доц. д-р Васил Загоров
проф. д.и.н., д.н.к. Вера Бонева
проф. Владимир Ключев
Десислава Иванова
д-р Елизабета Георгиев
д-р Иван Александров
гл. ас. д-р Ивета Рашева
проф. д-р Красимира Александрова
Кристиана Димчева
д-р Мария Бранкова
д-р Петър Величков
проф. Роман Мотулски
Савина Цонева
д-р Силвия Найденова
ас. Силвия Филипова
доц. д-р Християн Атанасов
Юлия Карадачка-Симеонова
д-р Яница Радева

Всеки автор получава по 1 брой от списание „Библиотека“, в който е поместен негов текст. Хонорари се изплащат само на поръчани материали.

Списание „Библиотека“ се издава от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Действителен собственик – Министерство на културата на Република България.

Марката „Библиотека“ е регистрирана и има рег. № 99063 от 05.09.2017 г.

Съдържание

Събития	Националната библиотека тържествено отбеляза Деня на Светите равноапостоли Кирил и Методий, патронния празник на Библиотеката и деня на българските библиотечни и информационни специалисти на 11 май 2023 г.
5–8	
9–30	Документална изложба „Евреите по българските земи“
	<i>Мария Стефанова</i>
31–34	Националната библиотека на Нигерия гостува на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
	Работно ателие „Да пишеш с почерка на Апостола“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“
35–36	
37–41	Националната библиотека получи дарение на ценни вестници от 1877 г.
	<i>Любов Йовинска, Ангел Георгиев, Иван Попов, Андреа Пандулис, Марияна Матова</i>
	За безсмъртието на духовната красота. XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „ИНФОРМАЦИЯ – ЕСТЕТИКА – КРАСОТА“. Ден на Отворените врати на Университета по библиотекознание и информационни технологии (19.05.2023 г.)
42–63	
Минало	<i>Ивета Рашева</i>
64–67	Отново за „Върви, народе възродени...“
	<i>Милослав Бонов</i>
68–73	Византийският богослужебен ритуал в традицията на българското православие
	<i>Жоржета Назърска</i>
74–91	Дневникът на Рада Бешикташлиева (1901–1904)

Клуб „Писмена“

92–96

**Библиотечно-
библиографска
хуманитаристика**
97–117

Млади автори
118–124

Нови книги
125–128

Яница Радева

Представяне на „Слънцестоения над Черната река“
от Калоян Праматаров

Александра Куманова

Sol lucet omnibus – слънцето свети за всички.
Проф. Александър Федотов (6.III.1956–30.X.2018) –
Божият пратеник

Ася Сократова

Холандският епизод на дипломата Симеон Радев

Вера Бонева

Българските земи в архивите и документите от
XVIII–XIX в.

Националната библиотека тържествено отбеляза Деня на Светите равноапостоли Кирил и Методий, патронния празник на Библиотеката и деня на българските библиотечни и информационни специалисти на 11 май 2023 г.

The National Library solemnly celebrated the Day of Saints Cyril and Methodius, the patron saint of the Library and the day of Bulgarian library and information specialists on May 11, 2023

Summary

The National Library “St. St. Cyril and Methodius” solemnly celebrated May 11 – the patron saint of the National Library, the Day of the Holy Brothers Cyril and Methodius, patron saint, the day of Bulgarian library and information specialists.

Key-words: National Library “St. St. Cyril and Methodius”, patron saint’s day, Day of the Holy Co-apostles Cyril and Methodius, Day of Bulgarian library and information specialists.

Празничният ден започна с поднасяне на цветя на паметника на Светите братя Кирил и Методий. Председателят на 49-ото Народно събрание Росен Желязков уважи тройния празник и пръв поднесе цветя, последван от заместник-министрите на културата Марина Василева и доц. Пламен Славов, венец от името на заместник-министър председателя по обществен ред и сигурност и министър на вътрешните работи, Университета по библиотекознание и информационни технологии, Обществения съвет на Националната библиотека, Синдиката на българските учители, проф. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Към церемонията се присъединиха библиотекарите от Националната библиотека, много общест-

веници, знакови фигури в академичните среди, граждани.

Тържествен водосвет от Светия синод на Българската православна църква отслужиха отец Сава Кокудев, доктор и преподавател в Богословския факултет на Софийски университет „Св. Климент Охридски“, и йеромонах Мелетий, заместник-ректор на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“.

В церемонията пред Националната библиотека и пред паметника на Светите равноапостоли Кирил и Методий директорът на Библиотеката проф. д-р Красимира Александрова връчи почетни грамоти и plakети на проф. д.ик.н. Стоян Денчев за заслуги за развитието на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и във връзка с неговата 70-годишнина. Почетна грамота и плакет бе връчен и на Софийската духовна семинария „Св. Йоан Рилски“, по случай 120-ата годишнина от създаването ѝ. Те бяха приети от Негово всепреподобие йеромонах Мелетий, заместник-ректор на Софийската духовна семинария.

Песнопенията на хора на Софийската семинария и изпълненията на духовния оркестър допринесоха за празничната атмосфера.

След това в Централното фоайе на Националната библиотека директорът проф. д-р Красимира Александрова се обърна към библиотечната колегия с определението на Върнър Виндж „Библиотекари – стражи на миналото. Слуги на бъдещето“, като благодари за отдадеността на благородната мисия за опазване на книжовното наследство на България. Тя направи своеобразна рамка в словото си от думите:

„Ден като днешния е ден за памет и прослава. За благодарност в ликуваща и обяснима гордост в тройно празничния ден: Ден на Светите равноапостоли Кирил и Методий на християнска Европа, патронен празник на Националната библиотека, Ден на българските библиотечни и информационни специалисти. Ден, в който достойно припомним нашия дълг, изразен в цитата на Климент Охридски: „Да оставим на земята добра памет“.

Поздравителен адрес от името на Министерството на културата поднесе заместник-министърът доц. Пламен Славов. Националната библиотека получи поздравителни адреси и от г-н Иван Ченчев, заместник-председател на парламентарната група на „БСП за България“ в 49-ото Народно събрание, който е председател на Комисията по култура и медии, от доц. д-р Михаил Груев, председател на Държавна агенция „Архиви“, поздравления от генералния директор на БТА, Държавния музикален и балетен център – София (ДМБЦ) с директор Еделина Кънева, издателство Benitorial, Дирекция „Програмно съдържание“ на Българската национална телевизия, Регионална библиотека „Петър Стъпов“ – Търговище.

В чест на празника Националната библиотека откри документалната изложба „Идеалът като действителност“, посветена на 200 години от рождението на Найдено Геров (1823–1900). При откриването на експозицията д-р Руслан Иванов, главен архивист в отдел „Български исторически архив“ на НБКМ, говори за съдържанието на представените документи от фонда на Библиотеката и поздрави колегите за празника. В изложбата беше показан и Геровият

Поднасяне на цветя от името на Националната библиотека на паметника на Светите братя Кирил и Методий

Проф. д-р Красимира Александрова, директор на Библиотеката, поздравява празника библиотечната колегия

препис на „История славянобългарска“.

Специален поздрав за тройния празничен ден към библиотекарите и по повод откриването на документалната изложба „Идеалът като действителност“, посветена на 200-годишнината на Найден Геров, отправи неговият правнук доц. д-р Александър Геров, който припомни моменти от родословното дърво на сродените фамилии Герови и Пулиеви.

Песнопенията на хора на Софийската духовна семинария допринесоха за празничната атмосфера.

На тържеството присъстваха още проф. Ирена Петева – ректор на УниБИТ, д-р Меглена Пругчиева – дипломат и асоцииран член на Института за икономика и международни отношения, Янка Такева – председател на Синдиката на българските учители, Красимир Илиев – председател на Управителния съвет на Съюза на печатарската индустрия в България, членове на Обществения съвет на Националната библиотека, много гости.

Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

St. St. Cyril and Methodius National Library

ЕВРЕИТЕ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ

Документални свидетелства за живота на еврейската общност от фондовете на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

THE JEWS IN BULGARIAN LANDS

Documentary evidence of the life of the Jewish community from the archives of the St. St. Cyril and Methodius National Library

ПОД ПАТРОНАЖА НА ПРЕЗИДЕНТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ РУМЕН РАДЕВ

UNDER THE PATRONAGE OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC OF BULGARIA RUMEN RADEV

Изложбата се посвещава на 80-годишнината от спасяването на българските евреи по време на Втората световна война и на паметта на жертвите на Холокоста и на престъпленията срещу човечеството

The Exhibition is dedicated to the 80th anniversary of the rescue of Bulgarian Jews during the World War II and in memory of the victims of the Holocaust and crimes against humanity

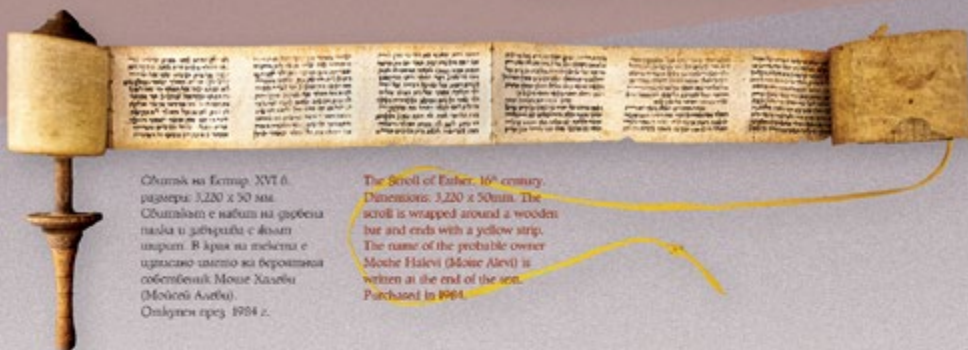

Този проект е реализиран с финансовата подкрепа на Министерството на Културата по Националната програма за отбелязване на 80 години от спасяването на българските евреи по време на Втората световна война

The Project is funded by the Ministry of Culture as Part of the National Programme to Mark 80 Years of the Rescue of Bulgarian Jews during World War II

Ръкописи на иврит

Hebrew Manuscripts

Свитък на Естер, XVI в.
размери: 3,220 x 50 мм.
Свитъкът е навит на дървена
палка и затваря се с жълт
лентичка. В края на свитъка е
изписано името на вероятния
собственик Моше Халеви
(Moshe Halevi).
Омънен през 1994 г.

The Scroll of Esther, 16th century.
Dimensions: 3,220 x 50mm. The
scroll is wrapped around a wooden
bar and ends with a yellow strip.
The name of the probable owner
Moshe Halevi (Moshe Alevi) is
written at the end of the scroll.
Purchased in 1994.

Свитък на Естер, XV в.
размери: 840 x 110 мм. Азбука по-голямата част
на свитъка е изписана с последните три глави.
Омънен за Националната библиотека
през 1995 г.

The Scroll of Esther, 15th century.
Dimensions: 840 x 110mm. The greater part of the
text shows chapters of the Book of Esther is missing.
Purchased by the National Library in 1995.

Свитък на Естер, XVII в.
размери: 2,995 x 130 мм. Свитъкът
е изписан бързо пероманна
и затваря се с дървена палка.
Омънен през 1987 г.

The Scroll of Esther, 17th century.
Dimensions: 2,995 x 130mm. The
scroll is written on parchment and
attached to a wooden bar.
Purchased in 1987.

Старопечатни и редки книги на иврит

Hebrew Old Printed and Rare Books

Еврейска Библия на Полан Мишелас. Хале, 1720.
Първи отпечатан за ивритско издание на Библията на иврит,
осъществено от немския теолог и професор Полан Х. Мишелас.

[Einm ve-Arba Šibei ha-Hodesh] – Sive BIBLIA HEBRAICA, ex
aliquot manuscriptis et scriptis impressis codicibus, item Masora
tam edita, quam manuscripta, atque Hebraeorum criticis diligenter
recensita. – Halle Magdeburgiae: Typis & sumptibus Orphanotrophei,
1720. 880 ff. 25 x 17 cm

Еврейска Библия на Еберхард ван дер
Хогхт. Амстердам и Утрехт, 1705.
Първата печатна еврейска Библия,
която със своята точност е най-близко
до ивритския оригинал. Възприета е като
стандартна рецепта от изследователите на
еврейската печатна книга.

[Toeah nevim u-šibei-hodesh] – BIBLIA
HEBRAICA. Secundum ultimam
editionem Jos. Athiae, a Joanne Leusden,
recensitam recensita atque ad Masoram, et
correctores Rombergi, Stephani, Plantii,
Alcorumque. Ed. exquisita adomata
varisque notis illustrata Everardo van der
Hooft, V.D.M. ed. longe accuratissima.
– Amstelredami et Ultrajecti: Ediscent
Room, Waerberge Goethals, Bonstius, Wolk.
1705. 332. # ff. 22 x 14 cm

Посиф Каро. Шулан Аруч Йеор Дех, 1864 г. 639 с.; 22 x 14 cm
Трудът «Шулан аруч» (שולחן ערוך, «Подготвена маса») на Посиф бен
Ефраим Каро (1838–1897) – рабин, бивш талмудист и законоучител,
на козарица, съдържа указания и правила за поведение на евреите в
различни аспекти. За цялостен период от време авторът е живял и в
България (Никопол).

Joseph Caro. Shulchan Aruch Yeor Deth, 1864. 639 pp.; 22 x 14 cm
The work «Shulchan Aruch» (lit. «Set Table») of Joseph ben Ephraim Caro
(1838–1897) – a rabbi, a prominent Talmudist and legal teacher of Judaism,
contains instructions and rules for the behavior of Jews in a religious aspect.
The author also lived in Bulgaria (Nikopol) for a certain period of time.

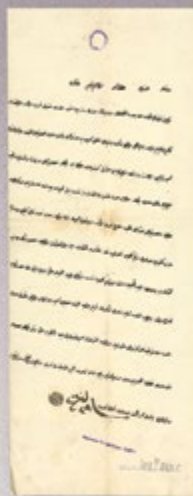
Османотурски документи за евреите по българските земи

Ottoman Documents Concerning the Jewish Community in Bulgaria

4 rebiulhisebi, 1291 z./21 april 1874 z. Свѣдѣно решение (diqshem) отъ гизматхана кадетъ за установяване на наследяване на покойния Рубин Мошалам Соломон отъ махала „Пон-гизмат“ в Софийск.

4 Rabi' at Awwal 1291 / 21 April 1874. Court ruling (diqshem) from the Kadî of Dupnitsa to establish the heirs of the late Rubîn Mošalam Solomon from the Göl Mosque neighbourhood in Sofia.

29 shewal 1226/16 November 1811 z. Писмо относно искането на евреите в гр. Никопол да ремонтират покрива на синагогата и да го покрият с керемиди (imâ kamo baa nokrum e tirpeshul) и за ремонт на други разгрозени части от сградата.

29 Shawwal 1226/16 November 1811. Letter regarding the request of the Jews in the city of Nikopol to repair the roof of the synagogue and cover it with tiles because it was covered with reeds and to repair other damaged parts of the building.

22 ghazmaghaztur 1204 z./18 mai 1791 z. Препис на свѣдѣно решение (diqshem) за покупко-продажба на къща и дюкян на безпречната чаршия на градъ на Мерваго сая на Сабетай, който си даляма отъ Яковъ сая на Нилъ отъ софийската махала „Пон Милеш“ на стойности 500 гроша.

22 ghazmaghaztur 1204/18 May 1791. Transcript of a court ruling (diqshem) on the purchase and sale of a house and shop in the city's inner bazaar by Merçado, son of Sabetaï, who bought them from Yakov, son of Nîl, from the Pınar Mîleş neighbourhood of Sofia for the price of 500 kurushes.

9 rebiulhisebi 1276/6 октомври 1299 z. Изяснение на еврејската община в Русе, 6 ноември з. предпадно родословно дѣло на членове на фамилијата потомци на Соломон сая на Понѣ. Документът е подписан от членове на русејската еврејска религиозна община.

9 Rabi' at Awwal 1276/6 October 1899. Presentation by the Jewish community in Ruse representing the family tree of Solomon's son of Joseph, descendant. The document was signed by members of the Jewish religious community in Ruse.

Еврейите в културния живот на България

The Jews in Bulgarian Cultural Life

Mordokhai Bentsion, *Пана Витрув*, 1929.
Mordokhai Bentsion, *Pana Vitruv*, 1929.

Simeon Simeonov, *Портрет на г-жа Столицова*, 1935.
Simeon Simeonov, *Portrait of Mrs. Stolicova*, 1935.

Sabina Sarachian, *Female Nudes*, 1940.

Elizer Alish, *Съсирател*, 1934.

Elizer Alish, *Съсирател*, 1934.

Probudiv: Weekly newspaper of the Jewish Cultural Society for Literature and Art "Probudiv".

Mordokhai Bentsion, *Вятрилен мост*, X.I. — *Windmill*.
Mordokhai Bentsion, *Windmill*, Art Gallery - Kyivskid.

David Peretz, *Still Life with Mushrooms*, 1937.

The "Probudiv" Library, a publishing series (1931-1939).

"Ebreiska rech": Monthly magazine for literature and public life.

The Jewish Chorus at the Central Sofia Synagogue.

Sabina Sarachian, prominent violinist and professor of music.
Jack Tsadikov, composer and conductor.

Mordokhai Bentsion, *Полнолуна*, X.I. — *Full Moon*.
Mordokhai Bentsion, *Full Moon*, Art Gallery - Kyivskid.

Еврейски училища в България

Jewish Schools in Bulgaria

Училищни деца и учители от първо степенно еврейско училище в Русенград, 1924 г.
Rumen Manov. *A Tale of Rusgrad*, 2018.

Teachers and school children from the third grade of the Jewish school in Rusgrad, 1924.
Rumen Manov. *A Tale of Rusgrad*, 2018.

Telegram from the Jewish school board to the Ministry of Education approving changes to Jewish schools

Telegram from the Jewish school board to the Ministry of Education approving changes to Jewish schools

Писмо от Главния раввиниста в България до Министерството на Народното просвещение за уредба на еврейските училищни настоятелства, 20 май 1910 г.

Letter from the Chief Rabbi in Bulgaria to the Ministry of Education on the election of Jewish school boards, 20 May 1910.

Стефан Панахов, министър на Външните работи и Религиозните конфесии (1898–1909)

Stefan Parnachev, Minister of Foreign Affairs and Religious Confessions (1898–1909)

Писмо от М-то на Външните работи и религиозните конфесии до Министерството на просвещението с наредба на Стефан Панахов, с което министърът издига в Народното просвещение за държавно училище в левия квартал на еврейските училища.

София, 27 май 1909 г.

Letter from the Ministry of Foreign Affairs and Religious Confessions to the Ministry of Education, signed by Stefan Parnachev, demanding that the Law of Public Education be accommodated to the school boards of Jewish schools. Sofia, 27 May 1909.

Части от учебник, помаляк (Hebrew Textbook). Опис на еврейския народ (Description of the Jewish People).

Part of a textbook, *Hebrew Textbook*. Description of the Jewish People.

Антисемитизмът

Antisemitism

„Атмосферата в края на 30-те години следователно не идва на празно място. Но този път тя е събвена от мощния полък на германския и на възходящия европейски антисемитизъм, транслирани от местните националистически организации“

Румен Аврамов, „Спасение“ и падение:

Микроэкономика на държавния антисемитизъм в България 1940-1944 г. София, 2012.

“Hence, the atmosphere in the late 1930s did not come to an empty space. This time it was thickened by a powerful whiff of German and rising European antisemitism, dispersed by local nationalist organisations.”

Rumen Avramov, ‘Salvation’ and fall:

Microeconomics of State Antisemitism in Bulgaria 1940-1944. Sofia, 2012.

София, 19-ти януари. (ЕТА) — „Налико официално споменаване на антисемитизъм няма в България до преди минимално абсурд, когато премиерът Богдан Филов и външният министър — Иван Попов правят посещение при Хитлер в Берхтесгаден. По време на визитата германската радиостанция „Радио Дунав“ издава с тезата, че България не може да бъде приета с Германия, докато не приеме закон срещу евреите“

Еврейска телеграфна агенция 106, East street, New York 17, N. Y. New York 20 January 1941 г., Tom VIII, 35

SOFIA, 19th JANUARY. (JTA) — “There was no official mention of antisemitism in Bulgaria until last August when Prime Minister Bogdan Filov and Foreign Minister Ivan Popov visited Hitler in Berchtesgaden. During the visit, the German radio station Radio Donau came out with the idea that Bulgaria could not be friends with Germany until it passed a law against the Jews.”

Jewish Telegraph Agency, 106 East Street, New York 17, N.Y. Monday 20th January 1941, Vol. VIII, 35

Nikola Kodor, *Natsionalizmat i Antisemitizmat*. Sofia, 1932.

Angel A. Radov, *The Bulgarian Nation and the Jews*. Sofia, 1942.

M. Edul, *Kойто е против света да бъде противат евреите? евреите и масоните?* Sofia, 1941.

M. Edul, *What is driving Hitler to raise the flag of hate against world Jewry and Freemasonry?* Sofia, 1941.

Yona Saratov, *Еврейският въпрос като национален проб.* Sofia, 1943.

Yona Saratov, *The Jewish Question as National Evil*. Sofia, 1943.

M. Varnadski, *Kойто са противат евреите в България?* Sofia, 1933.

M. Varnadski, *What have the Jews done for Bulgaria?* Sofia, 1933.

Българската общественост срещу расизма и антисемитизма

The Bulgarian Public on Racism and Antisemitism

„За нас въпросът е ясен. Нашите съграждани – евреи не могат да не се ползват с всички права и обзани, с които се ползват и ние, щом те посвят и всички тежестки. Равноправие то да всички жители на една държава – това е осъстен принцип на демокрацията“.

Андрей Липчев, бивш министър-председател

„От точка зрение на нашите национални интереси, няма по-голям абсурд от насъждане на антисемитизъм в България“

Атанас Д. Баров, бивш министър

„За мен расизмът няма нищо общо с науката. Расизмът е отрицание на науката и прикритие на известни стремежи.“

Ето се отказва до антисемитизма, защото мислене е тъй също категорично и ясно културният и моралният човек не може да бъде антисемит“.

Григор Василев, бивш министър

„Имаю ние, българите, сме имали, имаме и ще имаме един поглед към съдбата на една безпривилегия нация като еврейската, то е, защото и ние, като народ, сме носили тежестите на своята съдба. Този поглед е широк и към страданията на собствената ни национална душа. Слава Богу, в България антисемитизмът не въпрос и не ще може да въпрос не само поради житейските и началото обстоятелства, но и поради факта, че българският еврей е пропит с мислителите и с националните тенденции и култура на българския народ, с който той е волея и деел всякога и съзрял на нашите винетания и всички радости на изнание достижени“.

Донко Кabanov, бивш министър

"For us, the question is clear. Our fellow citizens, Jews, cannot but enjoy all the rights and benefits that we enjoy, as long as they also accept all the burdens. Equality for every resident of this country is a sacred principle of democracy."

Former prime minister *Andrey Lipchev*

"From the point of view of our national interests, there is no greater absurdity than instilling antisemitism in Bulgaria."

Former minister *Atanas D. Barov*

"For me, racism has nothing in common with science. Racism is a denial of science and a cover for specific aspirations."

With regard to antisemitism, my opinion is consequently also categorical and clear: a cultured and moral person cannot be an antisemite."

Former minister *Grigor Vasilev*

"And if we, the Bulgarians, have had, have and will have respect for the fate of a homeless nation like the Jewish one, it is because we, as a people, have borne the burdens of its fate. That respect is also respect for the sufferings of our own national soul."

Thank God, in Bulgaria, antisemitism has not flourished and will not be able to flourish, not only because of the circumstances highlighted at the beginning, but also because of the fact that Bulgarian Jews are imbued with the mentality and with the national aspirations and culture of the Bulgarian people, with whom they have shared and share all the sorrows of our trials and all the joys of our achievements."

Former minister *Donko Kabanov*

Антиеврейско законодателство

Anti-jewish Legislation

През периода на Втората световна война са приети редица закони и подзаконовни нормативни актове, с които са ограничени правата на еврейското население в областта на трудовете, семейното и административното право, в собствеността и образованието.

During the Second World War, a series of laws and by-laws were implemented that restricted the rights of the Jewish population in the field of labour, family and administrative law, property ownership and education.

София, 20-та януари, (ЕТА) – „Възбуреният антисемитски закон, който беше приет на 29-ти декември, въпреки отрицателният вот на голяма част от Парламента, още не е подписан от цар Борис.“

Въпреки че е на хартия, законът е по-строг от подобния закон, приет в Югославия, или вероятно той няма да бъде стриктно прилаган. Всъщност разбират, че фалшивски цар Борис задръква обнародването на Закона, защото се притесняват от детайли, които да минимизират трудностите от раздържаните му.“

*Еврейска телеграфна агенция 106, East Street New York 17, N. Y.
Възбурен 21 януари 1941 г.*

СОФИЯ, 20th JANUARY (ETA) – “The Bulgarian authentic law, which was passed on 29th December, despite a vote against from a large part of the Parliament, has not yet been signed by Tsar Boris.”

Although on paper, the law is stricter than the similar law passed in Yugoslavia, the probability is that it will not be strictly applied. Everyone knows that Tsar Boris is, in fact, delaying the promulgation of the law until details are worked out that will minimize the hardships caused by its provisions.”

*Jewish Telegraph Agency, 106 East Street, New York 17, N.Y.
Tuesday 21st January 1941*

*Law against property speculation
(publ., SO, no. 32 from 13.02.1941).*

*Law assigning the Council of Ministers the role of
taking all measures to settle the Jewish question and
related issues (publ., SO, no. 148 from 09.07.1941)*

*Ordinance issued as the basis for the law
assigning the Council of Ministers the role of
taking all measures to settle the Jewish question
and related issues (publ., SO, no. 192 from
29.08.1941)*

*Law for Protection of the Nation. Regulations
for the implementation for the Law for the
Protection of the Nation, Sofia, 1941.*

Разговор на Александър Аспарух с Уинстън [Питър Дънел], 25 декември 1940 г.
„Да се забави по възможност савансирането на Закона за защита на нацията. Българите трябва да бъдат посочени, които не са наши евреини.“

*A. Asparukh: Talkings on the Jewish question
- Dnevnik (1938-1944). Sofia, 1992.*

Conversation between the Master (Peter Dunov) and Lyubomir Lukachev, 25 December 1940.

“Let us delay sanctioning the Law for the Protection of the Nation as much as possible. The Bulgarians should be the last to chase away the Jews.”

*L. Lukachev: Secrets of Palace Life:
A diary (1938-1944). Sofia, 1992.*

– Сега разбрах – каза ми теб, – значи трябва да се турят граници и норми, за да няма произвол. Аз много отлагам и не искам да го правя и ние, но става бег, след като по имам в Румелия, Унгария, и още във Франция, реших, че е по-добре да се направи от нас, отколкото да ни го наложат.

– Тоба, разбира се, е по-добре, но нека бъде стриктно и да заблудят братианя за произвол.

– Да, трябва да се даде да се каже. Аз самият не съм корист, няма и твърда, но трябва да се бие стриктно, колкото е възможно по-голяма. Тоба са препознати състояния.

– Да, моят грешка е сега да отбавям тази терминална състояние и отбавям. Моят работен се усложнява от подготвянето на наци.

Разговор на Цар Борис III с неговия адвокат Александър Аспарух – В. А. Аспарух: Talkings on the Jewish question - Dnevnik (1938-1944). Sofia, 1992.

“Now I realised – he told me – so boundaries and norms must be established in order to avoid arbitrariness. I delayed a lot and I did not want us to do it either, but now that they have it in Romania, Hungary and even in France, I decided that it's better to do it by ourselves than to have it imposed on us.”

– This, of course, is better, but let it be fair and close the door to arbitrariness – Yes, we should let it be polished. I myself am no lawyer, there is no need, but justice should be done as far as is possible. This is a temporary situation.

Yes, my concern now is to restrain these Germanophile trends from the inside. My job is complicated by the behaviour of the Jew.”

Tsar Boris III's conversation with his adviser Lyubomir Lukachev. In: L. Lukachev: Secrets of Palace Life: A diary (1938-1944). Sofia, 1992.

Реакцията срещу законопроекта за защита на нацията

Reactions to the Draft Law for Protection of the Nation

Депутатите в
XXV Обикновено народно
събрание

Deputies at the XXV Ordinary
National Assembly

„Та, е да, аз не мога да дам своето одобрение на тази наредба. Аз считам, съгледано, че стряко евреите, стряко лугата от еврејски
происход в новите земи, а още повече в старите земи, е извършено едно насилие, е извършено едно безобразно деяние, е извършено едно
нарушение на законите. Не е късно никога да се погуби едно безобразно нещо. Помнете, нати днес е да бидем човеци.“

Из речта на народния представител Петко Стоянов по повод на
за одобрение на измисленото на Наредба за правството в еврејските земи през 1940 г. днес

„Well, sir, I cannot give my approval to these ordinances. I consider, therefore, that violence has been committed against the Jews, against people of
Jewish origin in the new lands and even more so in the old lands – an inhuman act has been committed, a violation of the laws has been committed. It
is never too late to correct good an inhuman thing. Remember – our duty is to be humane.“

From the speech of Member of the Parliament Petko Stoyanov in the plan to approve
the amendment to the Regulation on the submission of lands liberated in 1941.

„Българското еврејство е погрозено от неизбежната смърт, която му се сом
ва с опита да му се отнеме големото качество на български гражданин. Бъл
гарското еврејство, което навсякъде в чужбина и у нас с гордост е изтъквало
свободолубието и толерантността на българина и българската държава, из
ведник се намира изредено до смърт, както са лишени от елементарни човешки
права. Ударен е тояка нечовешки и жесток, че ние просто трябва да си зада
дем въпроса, стига ли е тояка нечовешка и жестока? В неуредице ние се патиме с
какво сме заслужили тояка нечовешка? Българското еврејство, изолатио
и малко на брой, е дало многобройни доказателства, че се е отдало приобща
но с неградивни браќа с български народ. Българските евреи в своите разби
раниа и чувства са били и са там, където е целият български народ.“

Из изказването на Централната комисария
на евреите в България до председателя на Народното събрание
против законопроекта за защита на нацията – 21 октомври 1940 г.

„Bulgarian Jewry is crushed by the unenviable fate that is being prepared for it through
the attempt to take away the great quality of a Bulgarian citizen. Bulgarian Jewry, which
everywhere abroad and in our country has proudly highlighted the love for freedom
and tolerance of Bulgarian and the Bulgarian state, suddenly finds itself ranked next to
those who are deprived of fundamental human rights. The blow is so unexpected and
cruel that we simply must ask ourselves this question: is this reality or a dream? In be
wildernment, we ask ourselves: what have we done to deserve such severe punishment?
Bulgarian Jews, however small in number, have provided numerous proofs that they
have long been connected with the Bulgarian people through inseparable ties. In their
understanding and feeling, Bulgarian Jews are with the entire Bulgarian people.“

From the statement of the Central Commissary
of Jews in Bulgaria to the Speaker of the National Assembly against
the draft Law for the Protection of the Nation – 21 October 1940.

Stenograph Minutes of the XXV Ordinary National Assembly, session II, plenary meeting 12 of plenary debates about unconstitutional draft Law for Protection of the Nation. Sofia, 19 November 1940

Нашиният век ще остане в историята като период на масово насилие, рядко виждано преди това. Преследването и унищожаването на евреите в Европа е безспорно един от неговите най-трагични епизоди. Макар и много по-рядко, то е повод и за проява на доброто, като например подпомагането на преследваните и спасяването им от смъртна заплата. Такава единични актове се извършват епизодично почти навсякъде, но две страни могат с гордост да си спомнят миналото, защото са осигурили колективна защита на евреите, въпреки, че са били под германски контрол – Дания и България.

Миналото трябва не само да се познава точно; то съдържа и поука за настоящето, тъй като злото никога не е само зад нас. Спасяването на българските евреи е една от малкото светли страници в историята на евреите през тази мрачна епоха. То безспорно е и положителен политически акт. Въпросът е толкова необичаен, че заслужава цялото ни внимание – по-пълното разбиране на неговите условия и мотивациите на участващите би ни помогнало да поставяме по-добре в бъдеще.

Ако размислим върху тази несъмнено похвална акция – спасяването на българските евреи – виждаме, че нито едно действащо лице, нито един фактор сам по себе си не би бил достатъчен, за да възтържествува доброто. Единствено съвместното им действие го е направило възможно. Ще ни се да можем да изобем един човек и да го обявим за върховен герой, за храбър борец срещу злото. В действителност отговорността е споделена.

Цвета́н Тодоро́в. Човешкият отпечатък. [Т.] I, Тоталитарният опит. – София, 2015.

Our century will go down in history as a period of mass violence, rarely seen before now. The persecution and extermination of Jews in Europe is indisputably one of its most tragic episodes. Although much less common, it is also an occasion for good, such as helping the persecuted and rescuing them from mortal threat. Such individual acts are carried out sporadically almost everywhere, but two countries can proudly remember the past because they provided the Jews with collective protection, despite being under German control – Denmark and Bulgaria.

The past should not simply be understood accurately; it also contains a lesson for the present because evil is never simply behind us. The rescue of the Bulgarian Jews is one of the few bright pages in the history of the Jews during this dark time. It is indisputably a positive political act. It is such an unusual matter that it deserves our full attention – a fuller understanding of its conditions and the motivations of the participants would help us do better in future.

If we reflect on this undoubtedly laudable action – the rescue of the Bulgarian Jews – we will see that no single actor or factor alone would have been sufficient for good to triumph. Only their joint action made it possible. We would like to be able to name one person and declare them a supreme hero, a brave fighter against evil. In reality, the responsibility is shared.

Tzvetan Todorov. The Human Footprint. (T.) I, The Totalitarian Experience. Sofia, 2015.

Еврейски трудови групи

Jewish Labour Groups

„XVII. Сряда. Преди обед приех Грасер Христос, Шулес, Косидов и Сипулс Клаумил. Следобед трудоустройственият ръководител с Попов. Германците били недоволни, че сме допуснали евреите в трудовите войски. Ако това продължава, ние ще ги изгоним от трудовите войски и ги ще присвоим за работни войски с немците.“

„XIV. Вторник. В 5 ч. следобед отидохме с Габровски при Царя. След това говорихме по еврейския въпрос. Царят е на мнение да вземем работоспособните на еврейския въпрос. Царят е на мнение да вземем работоспособните на еврейския въпрос и по този начин да избегнем изгонването на евреите от старите територии в Полша.“

Bogdan Filip: Diary, Sofia, 1944.

Богдан Филипов. Дневник, София, 1944.

„Мобилизирането на еврейските младежи и мъже на работоспособна възраст по общия ред или в специални трудови формирования е компромисна форма, която има за цел да отклони налягането от Германия по отношение на съюзни държави, които имат интереси да запазят нацията и съответно да ги правят работни. То не притежава нито характерни на специално въвеждане налагателни или репресивни мерки с цел физическо, икономическо и морално масовизиране, тъй като във формираните на посочените структури се мобилизират на общо основание български граждани и „иностранци“ от различни етноси, а не само евреите.“

Dimitar Nedelkov: The Bulgarian Army and the Rescue of Bulgaria's Jews 1941-1944. Sofia, 2021.

„The mobilisation of Jewish youth and men of working age either in the general order or in special work formations is a form of compromise intended to deflect the restrictive consequences imposed by Germany according to alliance commitments, brought in by the Law for the Protection of the Nation and its concomitant legal norms. In practice, it does not have the character of a specially introduced punitive or repressive measure with the aim of physical, economic or moral abuse because Bulgarian citizens and 'foreigners' of various ethnicities, and not only Jews, are mobilised in the formation of the aforementioned structures on a general basis.“

Dimitar Nedelkov: The Bulgarian Army and the Rescue of Bulgaria's Jews 1941-1944. Sofia, 2021.

„В срещата си с Риббентроп, Царят изказа становището си бързо, кратко и по проблема за изгонването на българските евреите. Германците съобщиха, че всички български евреите – без оглед на това дали живеят в старите или новите територии на държавата – трябва да бъдат изгонени.“

Царят обаче, не се съгласи нито с произволното становище на съветите на правителството, нито със метода за изгонването му. Той се противопостави и се стреми да спаси българските мъже. През Риббентроп, който първоначално застъпва становището на фюрера и почитателите на работата по еврейския въпрос и налягането се стреми да убеди Царя в правотата на германските разбирания, последният отново съобщава становището. Царят заяви, че не може да предаде българските евреите, защото те са му необходими за „построение на шосетата“, за всичко е повече от ясно, че шосетата могат да бъдат построени и от други жители на България, но по-късно германците твърдят, че евреите са непродуктивен елемент, на още и поради това трябва да бъдат унищожени, то чрез изгонването на този елемент към продуктивен труд, към „построение на шосетата“, Царят е искал да обедини евреите от етнически работни групи с евреите.

B. Aron: Role of the Tsar Boris III in the Deportation of Jews from Bulgaria. Tel Aviv, 1952.

„During his meeting with Ribbentrop, the Tsar expressed his opinion on the fate and problem of deporting Bulgarian Jews. The Germans considered that all Bulgarian Jews – without regard to whether they lived in the country's old or new territories – should be deported.“

The Tsar, however, did not agree with either the principled position of his own government or with the methods of its implementation. He resisted and sought to save whatever he could.

In the presence of Ribbentrop, who strongly defended the Führer's opinion and the Reich's policy on the Jewish question and tactically sought to convince the Tsar of the correctness of German thinking, the latter defended his position. The Tsar stated that he could not hand over the Bulgarian Jews because he needed them for 'road construction'. It was more than clear to everyone that the roads could be built by other residents of Bulgaria, but because the Germans claimed that the Jews were an unproductive element and for that reason must had to be eliminated, the Tsar warned to invalidate one of the German arguments against the Jews by applying this element to productive labour, to 'road construction'.

B. Aron: Role of the Tsar Boris III in the Deportation of Jews from Bulgaria. Tel Aviv, 1952.

Пътят към Езра и Бейли на 1-а и 2-а еврейски работни групи от трудови групи „Шосетата“
Gateway that the 1 and 2 Jewish Labour Groups' Stay of the Jewish Labour Detachments

Българските писатели в защита на евреите в България

Bulgarian Writers in Defence of Bulgarian Jews

„Но именно особено наредено трябва да се подчертае, то е почитане му за облекчение на участието на евреите след закона за тяхното преследване – нека да наречем този закон с истинското му име.

Един ден Григор Чешмеджиев ме обади по телефона. Моля да се срещнем в една барница „Орфей“. Работната е стесня и много бавно. Не бива да я отлагаме много. Отидох на срещата час. Забрлвах Григора сам на една маса. Отигнахме се на друга, по-отдалечена и по-уединена. Баща ми да казало ме бива. Трябвало като писатели да се застъпим за печалната участ на българското еврейско население. Не бивало с нашето население да забравяме сабитата на нашия народ като един от най-толерантните народи на света. Мисля, че аз като председател на Съюза на българските писатели съм длъжен да взема почва за един протест срещу закона за евреите и започналото преследване срещу тях от оравите на властта. И бивало ми прочете един проект на протест. По български изглежда казано да разберат и да се убедят.

„Най-важното е, че протестът беше подписан от десетки души и изпратен обществено достояние. Прочисването беше извършено българският да не бива да се губи от българските писатели.

И така протестът се яви като израз на добротата в едни събития не добротата в бремена.

“But what should be especially heavily underlined is his initiative for alleviating the lot of the Jews after the law for their persecution – and let us call that law by its proper name.

One day Grigor Cheshmedzhiev called me on the telephone. He asked me to meet him in the Orpheus pastry shop. It was urgent and very important business. We should not delay. I went at the appointed hour. I found Grigor alone at a table. We moved to another, further inside and more isolated. He told me why he'd called. As writers we had to stand up to the grievous fate of the Bulgarian Jewish population. Our silence should not erase the glory of our people as one of the most tolerant peoples on earth. He thought that, as head of the Bulgarian Writers' Union, I was obligated to take the initiative to protest against the Jewish law and the persecution against them undertaken by the authorities. And immediately he read me an outline for a protest. There was nothing to discuss or any need to convince each other on this question.

“The important thing is that the protest was signed by a dozen people and made public. It gave an extremely favourable impression to the human dignity of Bulgarian writers. And so the protest appeared as an expression of courage in not so courageous times.”

Silvian Chilingirov. *My Contemporaries: Memoirs*. Sofia, 2003.

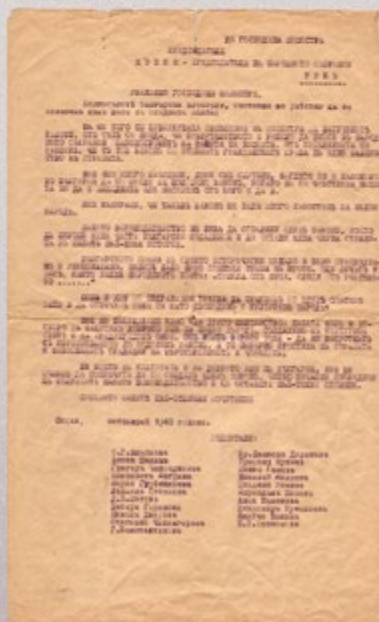
Стилиан Чилингиров. *Моите съвременници*. София, 2003.

• Стилиан Чилингиров • Stilian Chilingirov •
• Мирослав Минев • Miroslav Minev •
• Хр. Цанков Доричан • Hristo Dorichan • Hristo Dorichan • Ein Pein •
• Григор Чешмеджиев • Grigor Cheshmedzhiev •
• Трудон Рунев • Todor Runden • Todor Runden • Vladimir Runden •
• Анна Камелова • Anna Kamelova •
• Д. В. Митов • D. V. Mitov • D. V. Mitov • D. V. Mitov •
• К. Константинов • K. Konstantinov • K. Konstantinov • K. Konstantinov •
• Стоимир Стоимир • Stoyimir Stoyimir • Stoyimir Stoyimir • Stoyimir Stoyimir •
• Николай Велев • Nikola Velev • Nikola Velev • Nikola Velev •
• Никола Филипов • Nikola Filipov •

Няколко групи български писатели до министър-председателя и председателя на Народното събрание срещу висшето и уредбата на законите за защита на нацията. София, октомври 1940 г., NAM

Letter by a group of Bulgarian writers to the Prime Minister and leader of the National Assembly against the submission and consideration of Law for Protection of the Nation, Sofia, October 1940, National Library Museum

Писмата на писателите срещу закона за защита на нацията и срещу висшето и уредбата на законите за защита на нацията. *Writers' letters (from left to right and from top to bottom).*

Българската православна църква и Св. Синод по еврейския въпрос

Bulgarian Orthodox Church and Holy Synod on the Jewish Question

Патриарх Български, Неофит Върбански, Митрополит Неврошки, Стефан Софийски
 Paul of Sara Zagora, Neophyte of Vidin, Metropolitan of Nerechka, Stefan I of Sofia

„Църквата настоятелно моли, в особена мяра за защита на нашата, да не изгуби идеологическо приемственост на расата, а тъй на гражданския църковен и граждански на целия народ, като бъде той предпазен от идеини и верски разединителни влияния и от стопанско-финансово експлоатация.“

Продължение от първия състав на Свещения Синод до министерство православно и министерство на външните работи и на безработицата: *гласове в защита на законите на законите* – 5 април 1943 г.

„The Church insistently requests that the basis of the Law for the Protection of the Nation is not exclusively founded in principles of racism, but in the spiritual integrity and protection of our people, and that it be protected from divisive ideological and religious influences and from economic-financial exploitation.“

Proclamation by the full council of the Holy Synod, to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs and Religious Denominations against the racist nature of the Law for the Protection of the Nation – 5 April 1943.

„...на съобщава, че митрополит Стефан се е съгласил да ни приеме вярата. След няколко минути, ето ни вече с митрополита. По изражението на лицето му долових, че ще чуем приятни новини. И не се излъгахме.
 Изгнет, джонка Митрополитът – и каже на целия народ, че Царят е дал търпеливо обещание пред и в продължение на България и пред мене, че евреите от България няма да бъдат изгонени от страната. Изгнет и им прегръща тази новина; установихме ги, и нека барбара б добротата на вярата, която никога не забравя обещание кажа. Изгнет си с мир!
 „Туй е мислото да изгнани от цялото на цялото българско евреите благодарността към Негово Величество Екзарх Стефан I, за адекватно застъпничество пред вярата фактори б страната, обстоителство, което спомогна да решаване проблемите ни умест, и ний вече сме гласили митрополит пред царя да отмени наредбата за изгонването на българските евреи в Полша. Велика признателност към християнството дълго на Н. В. Стефан I“

Роберт Даниел Зон, Пети състав на българския синод; София, 1945.

„And he told us that the Metropolitan, Stefan, had agreed to receive us at once. After a few minutes we were face to face with the Metropolitan. I could tell from the expression on his face that we would hear good news. And we weren't mistaken.

Go – the Metropolitan began – and tell your people that the Tsar has given a solemn promise before the Prime Minister of Bulgaria and before me that the Jews of Bulgaria will not be deported from the country. Go and tell them this news; comfort them and let them believe in the good origin of the Most High, who never forgets his children. Go in peace!

Here is the place to express gratitude to His Holiness Exarch Stefan I in the name of the entire Bulgarian Jewish community for his active intercession with prominent factors in the country, a circumstance which has helped to ease the heavy burden, and, above all, for his courageous intervention with the Tsar to cancel the decree for the deportation of Bulgarian Jews to Poland.

Eternal gratitude to the Christianism of His Holiness Exarch Stefan I“

Robert Daniel Zon, Five Years under Fascist Oppression: Memories, Sofia, 1945.

Назарет, 11 април 1962 г. Вярно, патриарх български
 „Спомням, че българският народ наистина изпълни една голяма прославна длъжност през време на посещението си. Това беше един протестантски фолк, който ние като служители на Църквата трябва да приемем. Изгледат наистина и други благословения.“

Тел Авив, събота, 12 април 1962 г.

„Всички благодариха на Българската православна църква и по-специално на сегашния Български патриарх, който застъпва българското евреите през време на посещението си.“

Вярно, патриарх български, Назарет, София, 2008

Nazareth, 11 April 1962, Patriarch of Bulgaria

I mentioned that the Bulgarian people truly fulfilled their duty to the persecuted Jews during the last war. This was a Christian duty which we, as servants of the Church, must fulfil. I further expressed other good wishes.“

Tel Aviv, Thursday, 12 April 1962

„Everyone thanked the Bulgarian Orthodox Church and especially the current Bulgarian patriarch, who protected the Bulgarian Jews during the last war.“

2008, Patriarch of Bulgaria, Diaries, Sofia, 2008.

„Софийски Стефан: Строго посочено в България не съществуват еврейски въпроси. За цялостно евреите у нас, с малки изключения, са добри, лоялни, кротки, трудолюбиви и с гордост и роздобават нощи и опеките българското поданство. През целия си век те са доказали своето българско гражданство, а на фронта на гражданата се явяват като истински патриоти. Те не са били никаква функционална и мисловна са приемали добротата покръстването, за да са единни с народа ни и по вера. Законостроител е една правна и морална необходимост и той трябва да претърпи корени изменения.“

Из предисловието на Свещения Синод на БПЦ по еврейския въпрос (1940-1944)

STEFAN OF SOFIA: Strictly speaking, there is no Jewish question in Bulgaria. Happily, the Jews amongst us – with few exceptions – are good, loyal, upright citizens and proudly and particularly bear and defend Bulgarian citizenship. They are evidence of Bulgarian tolerance before the rest of the world and appear as true patriots before the nation. They have never been fanatics and the majority have voluntarily accepted baptism in order to be one with our nation and beliefs. The law is a legal and moral obligation and must be overhauled.

Proceedings of the Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church on the Jewish Question in Bulgaria (1940-1944)

Реакцията срещу изселването на евреите

The Actions Against the Deportation of the Jews

„На 21 юни 1942 г. рейхсминистърът на външните работи Йоachim фон Рибентроп е изпитан от изненад от доклада на посолството в София, обзвучен от СГ Агенти Хелм Велер, който с външните дела, че цар Борис действително издига въпроса за изселването на евреите в страната, без да се съобразява с политиката на правителството на Борис Филев антиеврейска кампания.“

„Шеленберг изпраща явна спремия на двореца към политическото на евреите с цел облекчаване на тяхното положение.“

„На 4 април 1943 г. Рибентроп информира Велер за разпоредбите си с цар Борис, като при това особено изпраща неговото категорично становище против депортирането на живеещите на старата българска територия евреи.“

„За едни български дански на Губерно управление да империя безопасност от 24 май 1943 г., в които се прави преглед на положението на евреите в България в редица европейски държави, ако се подкрепят нежеланите позиции на цар Борис да не допусне депортиране на българските евреи.“

Цар Борис III в тайните документи на Третия рейх 1939-1945 / Стилман Нойкен, Валентин Фален, София, 1995.

„On 21 July 1942, Reich Minister for Foreign Affairs Joachim von Ribbentrop was unpleasantly surprised by the report of the Plenipotentiary in Sofia, SA Obergruppenführer Adolf Helmer Beckerle, who reported with indignation that Tsar Boris openly expressed his concern for the Jews in the country without taking the anti-Jewish campaign already started by Bogdan Filov's government into account.“

„Schellenberg points out the obvious desire of the palace to offer patronage to the Jews with a view to alleviating their situation.“

„Schellenberg further notes that the Minister of Internal Affairs, Petar Gabrovski, repeatedly hints to the Commissioner for Jewish Affairs, Reber, that the palace wanted 'a certain relaxation of the measures against the Jews'. And he warns: 'In addition to the advocacy to Reber by a large number of people's representatives from the government majority, the Tsar himself, through various people from his immediate circle, has directly intervened in individual cases in favour of Jews.'“

„On 4 April 1943 Ribbentrop informed Beckerle by telegram about his conversations with Tsar Boris who at the same time specifically underlined his categorical opposition to the deportation of Jews living on the old territories of Bulgaria.“

„In an extensive memorandum from the Main Directorate for Imperial Security dated 24 May 1943 and reviewing the situation regarding the Jewish question in a number of European countries, Tsar Boris III's unwavering position relating to allow the deportation of Bulgarian Jews is clearly underlined.“

Tsar Boris III in the Secret Documents of the Third Reich 1939-1945 / Stilian Noyken, Valentin Falen, Sofia, 1995.

„Ние не можем да допуснем, че се е външнорепубликанското издигане на тези хора във България, какъвто нямат едни, мислим, доимически служители да правят на българското правителство. Такава мера е неоправдана, ма не само защото тези хора, не живеели във България, но и защото това би било един пълноценен и с тяхна политическа позиция да спрат мерата. Тя би имала на човешко на България всъщност едно пълно, което не само ще имаше морално, но и политическа ще облекчи всички нежелани аргументи от подобен характер, към които пък сигурно ще има нужда да преброя в българите общо международната общност.“

Из Протоколите на Димитър Тодоров, подготвени от ХХV ОНС, и от 42-ма народна представителност на министър-председателя Борис Филев против изселването на евреите, издат в България, София, 17 март 1943.

„It is hard for us to admit plans for sending these people outside Bulgaria, as some ill-minded measures are circulating and blaming the Government. Such measures are unthinkable, not only because these people – Bulgarian citizens – could not be expelled from Bulgaria, but also because this could cause serious consequences to the country. The forehead of the nation would be marked by a stain which would always be a social and political burden, depriving Bulgaria of all good arguments in its foreign relations.“

A protest statement from Dimitar Todorov, Vice Chairman of the XXV Ordinary National Assembly and 42 members of the Parliament to Prime Minister Bogdan Filov against expulsion of Jews, 17 March 1943.

Петко Стайков: Със съдействието, з-га, аз считам, че когато който – както мене или който като нас издигне глас на протест против тези безчовешни действия, това може да го направя, както з-н Пенчо с едно писмо, както и з-н Косованов, другите подготвители, който също е подписал това писмо, който сте го направил и други 40 души народни представители, които сте подписали писмото, който са го направил и 5-6 души народни представители на парламентарна комисия, който са подписали това писмо. Те са го направил в името на общината и са издигнали един протест против едно нечовешко третиране, нежелано третиране, неконституционно третиране на едни слаби български поданици, който който друг не се дава да защити.

Тодор Кочуларов: Аз подписам това писмо, з-га народни представители, защото, едно, че не съм бил никога антисемит – това го давам за свидетелство.

Тодор Кочуларов: Мотивите ми била чисто, тъй да се каже, морални. Аз искам да се чуе едно хореполюто предизвикане от средата на народното представителство, който по отношение на правителството, на изпълнителната власт, така и по отношение на Парламента и да се анулира за едни по-добри гуманизм, за едни по-свободни човечности в България, защото от ония дни, че евреите били морални капители за една малка държава и да бъде протектор държавата.

Своден списък на ХХV ОНС, 26 март 1943 г.

Priso Stajkov: Therefore, sir, I believe that when someone like me or someone like you raises their voice in protest against these inhuman acts, he might do it, as Mr Penchev did, in a letter, as the other vice-president Mr Kossanov, who also signed this letter, did, as did you and forty other people's representatives who signed the letter, as did 5-6 leaders of parliamentary commissions who signed this letter. They have done so in the name of humanity and to protest against the inhuman treatment, the illegal treatment, the unconstitutional treatment of weak Bulgarian subjects who nobody else appears to defend.

Todor Koshulakov: I signed that letter, gentlemen, because, for one thing, I have never been an antisemite and I state that openly.

Todor Koshulakov: My motives were, so to speak, purely moral. I wanted a specific warning to be heard from the heart of the National Assembly, both in relation to the government, the executive power, and in relation to the Parliament, and to appeal for greater humanity, for greater humanity in Bulgaria, because I know from experience that the only moral capital for a small country is to be a law-abiding country.

Verbatim Minutes of the XXV Ordinary National Assembly, Sofia, 26 March 1943.

Реакцията срещу изселването на евреите

The Actions Against the Deportation of the Jews

Писмо на Никола Мунданов и Петко Стайнов до Цар Борис III в защита на евреите

[24 май 1943 г.]

„Ваше Величество,

От бързо един факт е явна в третата част от българското общество: българите е отпразнели до многобройни български граждани от евреятски произход писмени заповеди, от три дни само с един малък багаж да заманат с жените и децата за някои голяни градове в провинцията.

Тази мерка засяга семействата с малки деца, жени вдовици, немощни старици, български граждани, джипи офицери и полкофигури, джипи военни с кръстовете за храброст, дори със заслуги към държавата и чиято преданост към интересите на България е извън всяко подозрение. Обстоятелството, че заповедта за изселването им е издадена така незабавно през тези дни празника, че им се дава малко кратък срок, че им се заповядва да заманат с постои отреден багаж, че им се отнемат купоните за храна, че се издирват в градовете, в които не са направени адекватни приготовления за съхранение на животински хранителни, в които да се настанив постои семейства, буди недоумение и избухва гнева на негодбите в широката среда на българското общество.

Ние днес се явяваме като народни представители пред министър-председателя господин Филов и го помоляме да отмени тези жестоки мерки срещу нашите съграждани от евреятски произход. Той, обаче, въпреки всички наши настоявания и доводи за нечовечност и за правотата и конституционната неоспоримост и за бродата за сръбската от тези мерки не се съгласи да ги отмени, нито дори да отложи прилагането им.

Ето затова Ви моим да бъдете под външното си покровителство тези Ваши поданици и наши съграждани, да да не се подлагат на тези жестоки мерки, които петният доброто име на България и вредят на добре разбиращите интереси.

Моим, Ваше Величество, да приемете изразите на нашата преданост.

Никола Мунданов,
член на Народното събрание от 2-ра софийска колегия,
Проф. Петко Стайнов,
член на Народното събрание от 1-ва казанлъшка колегия

Letter from Nikola Mundafov and Petko Staynov to Tsar Boris III in defence of the Jews

[24 May 1943]

"Your Majesty,

Since yesterday one fact has alarmed part of Bulgarian society: the authorities have sent written orders to numerous Bulgarian citizens of Jewish origin, giving them three days to leave for some of the larger towns in the countryside with their wives and children and one small piece of baggage.

This measure affects families with small children, widowed women, infirm old people, Bulgarian citizens, officers in the reserve, non-commissioned officers, reserve soldiers with medals for bravery, people in the service of the state and those whose devotion to the interests of Bulgaria is beyond suspicion. The fact that the order for their departure was issued so suddenly between these two holidays, that they were given such short notice, that they have been ordered to leave on a precisely specified train, that their bread coupons have been taken away, that they are being sent to town where no real preparations have been made for the creation of residential quarters to house so many families, arouses bewilderment and evokes a feeling of indignation in broad circles of Bulgarian society.

Today we appeared as national representatives before Prime Minister Filov and begged him to withdraw these cruel measures against our compatriots of Jewish origin. Despite all our insistence and arguments about inhumanity and about correctness and constitutional inconsistency and the harm these measures do to the state, he, however, did not withdraw them, nor even postpone their implementation.

This is why we beg you to take these subjects of yours and our fellow citizens under your highest patronage so that they are not subjected to these cruel measures which tarnish the good name of Bulgaria and harm its interests.

Please, your Majesty, accept our expressions of devotion.

Nikola Mundafov
Member of Parliament for the 2nd Sofia Collegium
Prof. Petko Staynov,
Member of Parliament for the 1st Kazanlak Collegium

Проф. Петко Стайнов, Prof. Minister Petko Staynov

Nikola Mundafov, Nikola Mundafov

Граждански сдружения и съюзи в защита на евреите в България

The Union of Bulgarian Lawyers Against the Law for the Protection of the Nation

„Отрицателно към законопроекта се отнасят широки обществени среди и правителствата, които издателят и с високи мотивации критично отразяват издателят. Съюзът на българските адвокати се обвързва със специално издателят до министър-председателя, с което вистоща този законопроект да бъде изоставен като „неотребен, обществено вреден и противен на нашия основен пробив ред и на справедливостта“.

Докладчик: Петър Стоянов – София, 2004.

“A wide range of public circles and organisations have reacted negatively to the draft law and released written determinately critical negative statements. The Union of Bulgarian Lawyers addressed a special statement to the Prime Minister, demanding that this draft law be abandoned as ‘unnecessary, socially harmful and contrary to our fundamental legal order and justice.’

Омбудсман: Петър Стоянов, 2004.

„Ето защо ние не можем да имаме никаква оправдание

– с всички интересите на държавата и народа – в предприемане на подобни ограничителни и унижаващи мерки по отношение на евреите малцинство в България. Те не само не са оправдани, но са и в противоречие с демократичния и свободен дух на българския народ – от друга страна – в защита и защита едновременно и във времето на горещи, изпитания и изпитания не е български евреите б дати на евреите брало и потискащи.

Най-после държавата сме да забравим, че не съществуват никакви съображения от професионален характер, които да издигат издателят и да бъдат ограничени по отношение на колегите адвокати от евреите произход.

Но независимо от всичко гореизказано, за нас българските адвокати е била винаги, е и сега от първостепенно значение правната страна на въпроса. Говорейки за това, че бие един нобелови върху нашия основен закон. Българската конституция изрично запреща разделение на българските граждани по раси и всички категории.”

Няколко думи за Унионите на юристи на Съюза на българските адвокати до председателя на Народното събрание първият законопроект за защита на нацията – 30 октомври 1940 г.

Писмо, написаното от българския адвокатски съюз (председател: Илия Белив) до Министерството на вътрешните работи и народното здраве. Авторите на не бидат правителствено потвърдени в законопроект за защита на нацията, отнасящи се до евреите.

Typed letter from the Bulgarian Doctors' Union (president: Iliya Believ) to the Ministry of Internal Affairs and Public Health. It opposes against the inclusion of restrictions with regard to Jews in the proposed Law for the Protection of the Nation.

„Господин Председателю, Тук приложено, Ви изпращаме издателят на нашите колеги художници-евреи с молба Унионите на юристи на Съюза на българските адвокати на художниците в България за защита на нацията-евреи. За направи необходимите постъпки през съответните власти, за да им бъде редовно оставено в нашите редове, което съгласно ще бъде в интерес на издателят.”

Писмо от С. Сетенов, председател на Дружеството на юристите художници до председателя на Съюза на българските адвокати в България за защита на нацията-евреи. София, 12 ноември 1940 г.

„В Съюза на юристите на художниците в България, които броят около 300 души членове, т.е. художниците-евреи, сме всичко 7 души, т.е. една незначителна част. В нашата творческа работна дейност издателят и да си сътруднича на работна творчество, издателят и да си сътруднича на работна творчество. Напротив, всички наши усилия наред с това на нашите колеги бидат да бъдат включени към творчеството на общобългарската национална култура.”

Презентация от художниците Давид Перел, Елиезер Ашкел, Марко Белар, Ашкел Велар и Марко Беларов до председателя на Съюза на българските адвокати за защита на нацията, да включат в Съюза на юристите на художниците в България. София, 12 ноември 1940 г.

Презентацията на юристи на българските адвокати от името на председателя на съюза на юристите адвокатски (Петър Стоянов).

Presentation of the Union of Bulgarian Lawyers in the name of its ruling council Petar Stoyanov.

Христо Фигел: Едва не издателят евреите. – В: Правдивни ек, No 45, 28 октомври 1940.

Христо Фигел: А strong piece of advice. In: The Pravdivnyi Ek, no. 45, 28 January 1940.

“Dear Mr President, Herewith attached, I am sending you the presentation by our Jewish artist members with a request that the Ruling Council of the Union of Artists (Spetsializatsiya) in Bulgaria take the necessary steps with the relevant authorities to allow them to remain within our ranks which we consider to be in the interests of art.”

Letter from S. Setenov, head of the Society of New Artists, to the president of the Union of Artists' Societies in Bulgaria on the protection of the rights of Jewish artists. Sofia, 12 November 1940.

“In the Union of Artists' Societies in Bulgaria, which numbers around 300 members, we, the Jewish artists, are 7 people in all, i.e. an insignificant percentage. Any elements of racial ideology, any intention to differentiate Jewish racial art are absent from our creative work. On the contrary, all our efforts along with those of our Bulgarian colleagues have been directed towards the construction of a common Bulgarian national culture.”

Presentation by the artist David Perel, Eliezer Ashkel, Marco Belar, David Belar and Marco Belarovich on their being members of the Union of Artists' Societies in Bulgaria provided for in the Law for the Protection of the Nation. Sofia, 12 Oct. 1940.

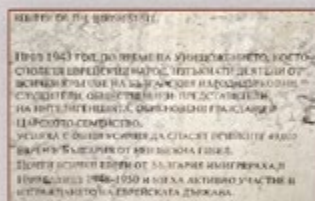
Признателност

Acknowledgement

Награда „Градският мострици“ в памет на Цар Борис III, олицетворение на българската етническа общност – Паметник на Адамова буреца от Американския еврейски конгрес в знак на признателност за подкрепата на Н. В. Цар Борис III на 23 май 1994 г. в Лос Анджелис.

"The Flame of Life" Award to the H.M. King Boris III presented from American Jewish Congress of Holocaust Survivors, given to his son H. M. King Simon II May 23, 1994 in Los Angeles

Паметни плочи на спасителите на българските евреи – цар Борис III и царица Йоанна, Митрополит Стефан и д-р-президент на 45-ото Народно събрание Димитър Пеев – тачено копие на оригинала, изградени в Вишарската гора край Пловдив на 8 май на кръглата площ.

Memorial plaques to the saviors of the Bulgarian Jews – Tsar Boris III and Queen Giovanna, Metropolitan Stefan and the Deputy Speaker of the 45th National Assembly Dimitar Peev – an exact copy of the plaques erected in the Bulgarian Forest near Jerusalem as a sign of appreciation.

Награда на Н. В. Царица Йоанна, връчена в от Свободния еврейски конгрес на 6.XII.1992 г.
Award to H. M. Queen Giovanna from World Jewish Congress, December 6, 1992

Награда „Менора еврейска“ в Мемориал, олицетворение на Н. В. Цар Борис III, връчена от Адамова буреца и Димитър Пеев на Н. В. Цар Борис III на 23 май 1994 г. в Лос Анджелис.

Art Dedication League of World With "Menora" by Artists in recognition to H. M. King Boris III, given to his son H. M. King Simon II, May 23, 1994

Изложба на изградена: д-р. р. Сил Тавел, BAH
Exhibition adviser: Associate professor Sila Tavel, BAH

Депортация на евреите от Македония и Беломорието

Deportation of the Jews from Vardar Macedonia and Western Thrace

Карта на окупационните и административните зони на Балканите, април 1941 г. Върху Македония и Беломорието са отбелязани за окупация зони под българска администрация.

Map of occupied and administrative areas in the Balkans, April 1941. Vardar Macedonia and Western Thrace are declared occupied zones under Bulgarian administration.

Documents on German Foreign Policy 1918 – 1945, Vol. XII, The War Years, February 1 – June 22, 1941. Washington, 1962, Appendix V.

През 1940 г. нацистка Германия подготвя плана за нападение над Съветския съюз. Поради започналата на 28 септември 1940 г. Италико-гръцка война, за да запази военна форма, Хитлер решава да се прикрити на помощ на своя съюзник Мусолини. За целта на 1 март 1941 г. нацистките войски навлизат в България. Поради извършването на военен преврат в Белград, на 6 април 1941 г. германските войски нападат Югославия и Гърция. След капитулацията им Германия си окупира и става неговият военновъздушен съюзник.

Необходимостта германските войски да бъдат преброявани на източни става причина Берлин да даде съюзнието си с Върху Македония и Беломорието да се установят българска администрация и български войски, които са първо повдигнати на германското командване. Германският външен министър Рибентроп дава, че за провекта на териториите може да се говори едва след края на войната. Малко и редуцирано, германското военно присъствие в тези територии е запазено и план продължава да функционира германски конюнктура. Германия обиква Върху Македония и Беломорието за военно-оперативни зони, през които осигурява комуникацията си с германските окупационни зони Македония (сега сегашна в Софий) и Тракия (сега сегашна в Димитовград).

В края на 1941 г. Берлин започва да настъпва от Върху Македония и Беломорието да бъдат депортирани местните евреи, тъй като са подготвени на победата от Германия дава. Въпреки това на тези евреи от държавите им е възложено на Командването за еврейските въпроси, но по време на тази война Германия започва военното си присъствие. През март 1943 г. Побес от II пазар Македония и Беломорието евреи са отбегнати в партизаните лагер в Лом и Сопот. Веднъж германските власти посещат конюнктура над път и с три депортационни буси на германските държави и три конюнктура и един австрийски паратрох депортат до конюнктура Требишанка.

Telegram from Ribbentrop to the German legation in Sofia, 15 April 1941. „Съдбата на разнижките райони, проточващи на Югославия, които да бъде определена окончателно до края, до който войната на мира. Политическите, стратегическите, икономическите цели не могат да бъдат разбрани от политическите цели и държавните територии по отношение на Македония.“

Telegram from Ribbentrop to the German legation in Sofia, 15 April 1941. „The fate of the various regions belonging to Yugoslavia will not be settled definitively until later, at the conclusion of peace. At present, therefore, no statements can be made concerning political goals and future boundaries with respect to the area of Macedonia.“

Documents on German Foreign Policy 1918 – 1945, Vol. XII, The War Years, February 1 – June 22, 1941. Washington, 1962.

During 1940 Nazi Germany prepared its plan to attack the Soviet Union. Owing to the start of the Italo-Greek war on 28 September 1940, Hitler decided to come to the aid of his ally Mussolini in order to defend the southern flank. To this end, Nazi troops entered Bulgaria on 1 March 1941. Due to a military coup in Belgrade on 6 April 1941, German troops invaded Yugoslavia and Greece. After their capitulation, Germany occupied them and became their supreme wartime sovereign power.

The need to transfer German troops to the east became the reason for Berlin to agree to the establishment of a Bulgarian administration in Vardar Macedonia and Western Thrace with Bulgarian troops directly subordinate to the German command. The German Foreign Minister, Ribbentrop, stated that any change to the borders could only be discussed after the end of the war. Although reduced, the German military presence in these territories remained and the German command continued to function there. Germany declared Vardar Macedonia and Western Thrace to be military operations areas through which it could communicate with the German zones of occupation in Macedonia (headquartered in Thessaloniki) and Thrace (headquartered in Dimitovgrad).

At the end of 1941, Berlin began to demand that the local Jews be deported from Vardar Macedonia and Western Thrace because they were subjects of countries defeated by Germany. The removal of these Jews from their homes was entrusted to the Commissariat for Jewish Affairs, but Germany also increased its military presence during the operation. In March 1943, more than 11,000 Macedonian and Western Thracian Jews were taken to camps in Lom and Sopot where German forces took control of them and deported them to Treblinka concentration camp in three German and three Yugoslav trains and an Austrian steamer.

APRIL 1941

555

No. 347

DE/17710

The Foreign Minister to the Legation in Bulgaria

Telegram

SPECIAL TRAIN BAM, April 14, 1941—12:00 midnight.
No. 220 of April 14 from
the Special Train
No. 525 from the Foreign Ministry
Received Berlin, April 15—12:50 a. m.
Sent April 15—12:40 a. m.
in Pol. IV 1622 g²

For Benzer.

With reference to your telegram No. 407 of April 11.²
The fate of the various regions belonging to Yugoslavia will not be settled definitively until later, at the conclusion of peace. At present, therefore, no statements can be made concerning political goals and future boundaries with respect to the area of Macedonia. For the propaganda directed at the Bulgarian population in Yugoslav Macedonia, the watchword would have to be: "Away from Belgrade" [Los von Belgrad]. Regarding the extent of the area for such propaganda, it must be taken into account, however, that Italian claims to the Yugoslav areas inhabited by Albanians are to be expected, and that a settlement with regard to the Macedonians living in Greek territory can likewise not be made until later.

RIEBENTROP

Депортацията на евреите от Македония и Беломорието

Събитията довели на 7 март 1943 г. германски войска във Вардарска Македония. Непосредствено преди атаката по обичае на евреите от домовете им, Германия разполага войното си присъствие. За цялата в Скопие са изпратени 200 елитни германски войници, които са участвали в преброяването на града през април 1941 г.

Photograph of the German troops who entered Vardar Macedonia on 7 March 1943. Just before the operation to remove the Jews from their homes, Germany initiated its military presence. To this end, 200 elite German troops who had taken part in the capture of Skopje in April 1941 were sent to the city.

Deportation of the Jews from Vardar Macedonia and Western Thrace

ПОСРЕЩАМЕ НА ГЕРМАНСКИ ВОЙНИ ВЪЗ СТУЛИГРАДЪ ВЪЗ СКОПИЕ

Показания на бившият германски посланик в София Адолф Бекерле, 23 март 1945 г.

На 18 септември 1944 г. Посланикът на Германия в София Адолф-Хайнц Бекерле, заедно с други германски дипломатически служители, е задържан от Червената армия и отведен в московския затвор Лубянка, където дава следните показания:

„По нареждане на Химлер, което аз получих по телеграф, аз, съвместно с упълномощеният от германското правителство по еврейските въпроси – Даниелер, чрез министър Габровски, постигнах изселването на евреите от Македония и Тракия (14 000 – 15 000 души), които съгласно моето искане бяха транспортирани в Полша“.

Показания на германския летиционен съветник А. Морган, 26 февруари 1945 г.

Въпрос: Не разказвате за масовото над масовието на България, което германците извършвали, за да осъществят своите агресивни военни планове?

Отговор: По мога въпрос получих само действията на нашите войски по отношение на българските евреи. Посланикът получаваше инструкции от Берлин да получи съдействието на българското правителство за изселването на бивши евреи от Македония и доколкото си спомням от Тракия. Бекерле сключи споразумение с българското Министерство на външните работи, осигури съдействието на българското правителство и бивши евреи, около 10 хиляди, бяха изселени.

Въпрос: Настъпването?

Отговор: Да, изселването стави принудително.

Въпрос: Кой ръководи изселването?

Отговор: За осъществяване на изселването от Берлин от Габровски управление на СС в София доведе специален престапник на СС – Даниелер, който ръководеше цялата операция.

Тайни дипломатически Третото рейх: Германските дипломати, ръководители на еврейските въпроси, изследват военни и политически ситуации в съветските пленни. Депортацията на еврейците до 1944-1945. Москва 2001.

Testimony of the former German plenipotentiary in Sofia, Adolf Beckerle, 23 March 1945

On 18 September 1944 the German plenipotentiary in Sofia, Adolf-Heinz Beckerle was captured by the Red Army together with other members of the German diplomatic service and taken to Moscow's Lubyanka prison where he made the following statement:

“On Hitler's orders, which I received by telegraph, I, along with Dannecker – authorised on Jewish affairs by the German government – and through Minister Gahrovski achieved the deportation of the Jews from Macedonia and Thrace (14-15,000 people), who, at my request, were transported to Poland.”

Testimony of the advisor to the German legation.

A. Morgan, 26 February 1945

Question: You haven't spoken about the violence against the Bulgarian population which the Germans conducted in order to fulfil their aggressive military plans –

Reply: On this question, I only know about the actions of our forces in relation to the Bulgarian Jews. The mission received instructions from Berlin to secure the agreement of the Bulgarian government for the deportation of every Jew from Macedonia and, as far as I recall, Thrace. Beckerle came to an agreement with the Bulgarian Minister of Foreign Affairs, secured the consent of the Bulgarian government and every Jew, around 10,000 of them, was deported.

Question: By force?

Reply: Yes, the deportation was forced.

Question: Who was in charge of the deportation?

Reply: A special representative of the SS – Dannecker, who led the entire operation – came to Sofia from the Chief Directorate of the SS in Berlin to carry out the deportation.

Secret Diplomacy of the Third Reich: German diplomats, leaders of foreign military missions, military and police attachés in Soviet captivity. Documents from investigations, 1944-1955, Moscow 2001.

Закосаните германски депортационни вагони в Скопие, март 1943 г.

На фона на вагона се разпознава името на германските държавни железници „Райхсбан“ (Reichsbahn) и вагона „Ханновер“ (Hannover). До депортационния вагон е конвоирана с германски войници.

A soiled German deportation train in Skopje, March 1943. The name of the German state railways „Reichsbahn“ and the inscription „Hannover“ are clearly visible on the wagon. Next to the deportation train is a group of German soldiers.

Кюстендилската акция март 1943

„Наша красноречивият пример е градът Кюстендил, недалеч от София. Арестуваните сред местното еврейско население от около 1000 души достигат на 7 март. На 8 март делегация от четири души и четири човека, главно евреи, решава да отиде в София, да даващата възможност на своите съграждани. Най-рано започват само четирима – един адвокат, един декларирания учител, един търговец (Асен Суйнчев) и местният депутат Петър Мутафов. Никой от тях не е евреин. Пристигат в София вечерта и на следващата сутрин се срещат с главната братя Варуц – Яво, Фоджа и Йосе – адвокати и общественици, които посочва се отидат да подготвят дънниването на евреите за Палестина. Тази среща изключва още повече решимостта на представителите. Тогава те отиват при друг депутат от Кюстендил, Димитар Пенев, който освен това е подготвен да направи събрание.“

Илиана Георгиева. Човекът от отговорност. [Т. 1]. Телави: Еврейски център. - София, 2004.

„...Тогава в София пристигна и една делегация от Кюстендил, в която бяха Иван Момчилов, адвокат, Ас. Суйнчев, търговец, и Вл. Бурев, изправен от гражданите, за да подготвят да не се дотука това, което се очаква – изричането на евреите във от България. Аз на убедени за това, което първоначално е друг депутат, казах им, че ще се побоя и на тях, и на гражданите, които са ги изричали, и че не е необходимо толкова дълга мисъл и животна жертва и да е – аз и моите приятели ще направим всичко по силите си.“

„Първото, което неспешно и незабавно трябва да се направи, беше да се ява пред министъра на вътрешните работи, който се разпоредил е еврейския въпрос: да да се освободим, ако това е възможно, и решително да му дадем да разбере, че ние не можем да приемем и одобряваме мерките, които се вземат срещу евреите, че не можем да носим за тях никаква отговорност и че реагираме срещу тях, независимо от външните последици.“

Димитар Пенев. Спомен. - София, 2004.

Писмо от Асен Суйнчев до Алберт Варуц от Тел Авив. Израел, по повод предстоящата отбелязване на 30-годишнината от Кюстендилската акция за спасяването на евреите и решително на Момчилов Яво Варуц за изготвянето на Суйнчев. ДА – Кюстендил

Letter from Asen Suiychev to Albert Varuz of Tel Aviv, Israel, on the occasion of the upcoming commemoration of the 30th anniversary of the Kyustendil operation to save the Jews and the Yal Vahon Memorial's decision to honor with a medal Suiychev. SA – Kyustendil

Kyustendil Operation March 1943

“The most eloquent example is the town of Kyustendil, not far from Sofia. The arrest of around 1000 people from the local Jewish population began on 7 March. On 8 March a delegation of 4 people, mainly Jews, decided to go to Sofia in order to defend the cause of their fellow citizens. In the end only four went – a lawyer, a retired teacher, a merchant (Asen Suiychev) and the local deputy Petar Mutafchiev. None of these were Jews. They arrived in Sofia in the evening and on the following morning met with the three Baruch brothers – Yavo, Fikol and Jose – lawyers and public figures who at the time were trying to support the departure of the Jews for Palestine. This meeting strengthened the representatives' determination all the more. They then went to another deputy from Kyustendil, Dimitar Penchev, who was also vice president of the National Assembly.”

Ivania Georgieva. The Human Experience. [T. 1]. The Institute for Jewish Studies, Sofia, 2004.

“... Then a delegation from Kyustendil arrived in Sofia, which included Iv. Mouchilov, a lawyer, As. Suiychev, a merchant, and Vl. Burev, sent by citizens in order to intercede and prevent what was expected – the deportation of the Jews from Bulgaria. I informed them of what I was undertaking with other deputies. I told them that I would refer both to them and to the citizens who sent them and that there was no need for their personal intervention or appearance anywhere – my comrades and I, we would do everything in our powers.”

“The first thing that had to be done urgently and immediately was to appear before the Minister of Internal Affairs, who was dealing with the Jewish question, in order to ask him if this was possible and to decisively give him to understand that we could not accept and approve the measures which were being brought in against the Jews, that we could not bear any responsibility for them and would react against them, no matter what the possible consequences...”

Dimitar Penchev. Memoirs. Sofia, 2004.

Petar Mutafchiev,
Petar Mutafov
(1899–1979)

Vladimir Burev,
Vladimir Buriev
(1888–1946)

Ivan Momchilov,
Ivan Mouchilov
(1888–1964)

Asen Suiychev,
Asen Suiychev
(1899–1979)

Писмо от Момчилов и Иосиф Херсон от г-р. Рамон Ган, Израел до Асен Суйнчев. ДА – Кюстендил

Letter from Mouchilov and Isaac Herson from Ramon Gan, Israel to Asen Suiychev. SA – Kyustendil

Автобиография на Асен Суйнчев. ДА – Кюстендил
Autobiography of Asen Suiychev. SA – Kyustendil

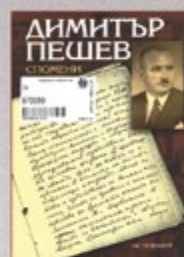
„Честта на България е спасена“ “The Honour of Bulgaria is Saved!”

„Моята човешка съвест и разбирането ми за тежките последици както за засегнатите лица, така и за политиката на страната сега и в бъдеще, не ми позволяваха да оставам бездействие. И аз за себе си реших да направя всичко, което е по силите ми, за да не се издържи тога, което се будимеграва и което ще замесва България пред света и ще остави бляда нечестно, което ми не заслужава.“

Dimitar Peshev, Sofia, 1938 г.
Dimitar Peshev: Sofia, 1938.

„My human conscience and my understanding of the serious consequences both for the people affected and for the politics of the country then and in the future did not allow me to remain inactive. And for myself I decided to do everything within my powers to prevent what was intended and would discredit Bulgaria before the world, leaving a stain on it that it does not deserve, being carried out.“

„Така пред мен се поставише въпрос, какво да се прави? Аз не можах да мълвам или бездействие. Както се казваше до това време: както в момента, така и в бъдеще въпроси. Мълчанието би било престъпно за моята съвест, то би било престъпно и на моето чувство на отговорност и като държавин, и като човек, то би ме изправяло многократно отговорен за тога, което би станало, ако продължи по вятърната тога. Както вече беше започнало, е сега спряло моето време, което в моето съзнание безспорно беше тежко престъпление както от конституционно политическо, така и от човешко и морално гледане.“

“And so I faced the question: what to do? I could not remain silent or inactive when it was a question of such important matters for both that moment and the future. Silence would have been contrary to my conscience and contrary to my feeling of responsibility, both as a deputy and a human being, it would have made me tacitly responsible for what was going to happen, if what had already begun continued further, and had now been stopped, perhaps temporarily, and which to my mind was undoubtedly a serious crime, both from a constitutional-political and from a humane and moral point of view.“

„А в това време се разбулва истински драматичен събития, което можеше да стане прелюдие край да евреите или да еври част от тях, но щеше да остави и едно позорно неизмислено петно върху България, щеше да се отразят върху нейната политическа и щеше да постави неблагодарно върху моралната сила на нейната национална политика. Моята дейност в това драматично събитие е на чисто парламентарна основа и може би тъй е и нейната сила и значение.“

“... And at this time truly dramatic events unfolded, which could have had a tragic end for the Jews or for part of them, but which would have left a shameful indelible mark on Bulgaria, affected its policy and weighed unfavourably against the moral force of its national policy. What precisely happened behind the scenes of government politics, which factors, how and when they came into play, I cannot say, and so my contribution to the elucidation of this question will be modest and will surely not satisfy those who probably expect much more from me. My actions in these dramatic events were on a purely parliamentary basis and perhaps this is where their strength and significance lie.“

„...Спомени са думите на народния представител от Брезник Аз. Симов, след като сложи подписа си: „Честта на България е спасена.“ Тези думи сигурно изразяваха чувствата и убежденията на мнозина, които не могат да одобри тога, което става, което не ме са мислели, че може да бъде върховно избор.“

Dimitar Peshev, Simov, Sofia, 2004

“I remember the words of the people's representative from Breznik, A. Simov, after he added his signature. ‘The honour of Bulgaria is saved.’ These words surely expressed the feelings and convictions of the majority who could not approve of what was happening, which they had not thought to be in any way possible.“

Dimitar Peshev, Simov, Sofia, 2004

Димитър Пешев в кабинета си, Dimitar Peshev in his office

Дизайн и предпечат на таблата от изложбата „Евреите по българските земи“ – Юлиян Дойчинов

Националната библиотека на Нигерия гостува на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

МАРИЯ СТЕФАНОВА

The National Library of Nigeria hosts the National Library “St. St. Cyril and Methodius”

Maria Stefanova

Summary

A delegation from the National Library of the Federal Republic of Nigeria, led by the Director and Chief Librarian of Nigeria Prof. Chinue Anunobi, paid an official visit to the National Library “St. St. Cyril and Methodius”. The two national libraries signed a Memorandum of Cooperation.

Key-words: National Library “St. St. Cyril and Methodius”, The National Library of the Federal Republic of Nigeria, Prof. Dr. Krasimira Alexandrova, Prof. Chinue Anunobi.

По покана на директора на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ проф. д-р Красимира Александрова делегация от Националната библиотека на Федерална република Нигерия, водена от директора и главен библиотекар на Нигерия проф. Чиную Ануноби, бе на официално посещение в НБКМ.

Меморандумът за сътрудничество е подписан

Двете национални библиотеки подписаха Меморандум за сътрудничество по време на тридневната работна визита, който ще позволи на културните институции да насърчават обмена в областта на библиотечното дело. В следващите две години библиотеките активно ще си сътрудничат в сферата на библиотекознанието, библиографията, научната информация, ръкописните фондове, а също така ще имат възможност да обменят изложби и да подготвят съвместни проекти. Сътрудничеството между двете национални библиотеки започна през 2021 г., когато с посредничеството на Н.Пр. Янко Йорданов, посланика ни в Абуджа, Националната библиотека на България получи дарение от книги от нигерийската национална библиотека. Литературният кът на Нигерия бе втория тържествено открит в НБКМ през юли 2021 г. Дългосрочната инициатива за кътове на Национални библиотеки от цял свят улеснява достъпа до култура и просвета. Последваха още дарения както от Нигерия, така и от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ за общности на учили в България и за Националната библиотека на Нигерия. Днес това сътрудничество успешно ще продължи да се развива, скрепено с подписите на директорите на двете библиотеки в Меморандума за сътрудничество.

Уъркшоп за опазване на книжовното наследство

По време на посещението си у нас проф. Ануноби и нейните колеги участваха в уъркшоп за опазване на книжовното наследство, в който Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ представи основни методи за съхранение, реставрация и консервация. Нигерийските колеги бяха изключително впечатлени как Националната библиотека на България „лекува“ книгите си.

Голям интерес предизвиква българският опит, представен от проф. д-р Красимира Александрова, за използване на розовата вода и маслото от чаено дърво при опазването на библиотечните документи. В хранилищата на нигерийската национална библиотека се съхраняват 10 милиона документи, но влажността и температурите са много високи и поради това основният метод, който се прилага в Нигерия за борба с плесените и микроорганизмите в книгите, е опущването.

Директор Александрова подари на директор Ануноби и нейните колеги специалното ръководство за работа с библиотечния фонд и посетителите по време на пандемия. НБКМ преведе и издаде ръководството на български и английски, в което е обобщен опитът на най-голямата обществена библиотека в България за работа по време на COVID-19 и подари двуезичния вариант на нигерийската национална библиотека. Копия от това ръководство притежават редица европейски, балтийски, кавказки и презокеански национални библиотеки.

Демонстрация на механичното почистване на документи

Делегацията от Нигерия се запозна отблизо с реставрационните и консервационните практики на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Нигерийските колеги с интерес наблюдаваха механичното почистване на документи, които могат да се реставрират само на ръка и обработката на други документи, чиято хартия, мастило и печат позволяват реставриране чрез поставяне във вана с вода и хартиена каша, изсушаването и подвързването им наново. Гостите посетиха и дигиталния център в НБКМ и споделиха опита си от работа с подобни скенери в Нигерия.

Среща с министъра на културата г-н Найдено Тодоров

Представителите на нигерийската национална библиотека бяха приети и от министъра на културата г-н Найдено Тодоров, който изрази увереност, че визитата не е случайна, като цитира старата българска поговорка, според която книгата е прозорец към света. Министър Тодоров се спря на темата за дигитализацията на фондовете на библиотеките и каза, че достъпът до цифровизираните книги и документи е важен, защото чрез интернет стават достояние на много по-голяма читателска и потребителска аудитория.

Проф. Ануноби изрази своето възхищение от опазването на книжовното наследство на България и от напредъка в сферата на дигитализацията на документите с национална значимост.

Нигерийските гости се срещнаха и с ръководството на Университета по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) и изразиха желанието си за споделяне на опит и бъдещо сътрудничество, тъй като Нигерия все още няма висше учебно заведение в областта на библиотекознанието и библиографията. В края на престоя си в България нигерийската делегация посети Народната библиотека „Иван Вазов“ в Пловдив и разгледа забележителностите на втория по големина и един от най-старите градове в България.

Работно ателие „Да пишеш с почерка на Апостола“ в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“

Workshop “Writing in the handwriting of the Apostle” in the National Library of “St. St. Cyril and Methodius”

Summary

The National Library “St. St. Cyril and Methodius” and the National Card and Payment Scheme “Borika” AD organized a workshop „Writing with Levski’s handwriting” on April 25 of this year. 20 students from the 5th grade of the 1st “Pencho Slaveykov” secondary school in Sofia participated, who listened with interest to the fascinating story of Stefan Peev, the creator of the font with the handwriting of Vasil Levski.

Key-words: Vasil Levski, National Library “St. St. Cyril and Methodius”, 1. “Pencho Slaveykov” Secondary School in Sofia, the workshop.

През 2023 г. се навършват 150 години от гибелта на Апостола на свободата Васил Левски. В рамките на отбелязването на годишнината Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ и Националната картова и платежна схема „Борика“ АД организираха работно ателие „Да пишеш с почерка на Левски“ на 25 април т.г.

Проф. д-р Красимира Александрова, директор на Националната библиотека, с участниците в работното ателие

Работното ателие се проведе в зала „История на книгата“ на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Участваха 20 ученика от V клас на 1. СОУ „Пенчо Славейков“ в София, които с интерес слушаха увлекателния разказ на Стефан Пеев – филолог и графичен дизайнер. Той е създател на шрифта с почерка на Васил Левски и други различни шрифтове, които включват българската форма на кирилицата. Учениците разговаряха за използването на перото и мастилниците, как е ставало изпращането и получаването на писма преди повече от век.

Стефан Пеев – създател на шрифта с почерка на Васил Левски

За практическата част на работното ателие Националната библиотека осигури на участниците калиграфски комплекти и разбира се, подаръци – тениски, моливници с USB разклонител и сувенирни торбички с образа на Левски, а „Борика“ АД им подари флаш памет, монтирана в кожена опаковка, с дигиталния почерк на Апостола и с колекция от любими на Левски песнопения, изпълнени от хора на Националната гимназия за древни езици и култури.

Ателието потъгна в тишина, щом калиграфът Жаклина Жекова заговори за практическите упражнения по писане с почерка на Апостола. Учениците научиха, че всички малки букви в азбуката ни се наричат редовни и старателно изписаха по един ред от всичките 30 букви с перо и мастило, както би ги изписала ръката на Васил Левски.

На събитието присъстваха учители от 1. СОУ „Пенчо Славейков“, за да насърчат и подкрепят своите възпитаници – Стоилка Арсова, директор на „Национална картота и платежна схема“ част от „Борика“ АД, и Нина Георгиев, маркетинг мениджър в компанията, ръководители и координатори на проекта от страна на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Ателието беше част от Националната програма за отбелязване на 150 години от гибелта на Апостола на свободата и се осъществява с финансовата подкрепа на Министерството на културата.

Националната библиотека получи дарение на ценни вестници от 1877 г.

The National Library received a donation of valuable newspapers from 1877

Summary

The Association of Spanish-speaking Journalists in Bulgaria made a donation to the National Library “St. St. Cyril and Methodius” in four issues of the Spanish newspaper “La Ilustración Española y Americana” (“Spanish and American Illustration”) from October 1877 with correspondence and drawings by José Luis Pellicer (1842–1901), a Spanish artist who reflected the course of the Russo-Turkish war.

Key-words: José Luis Pellicer, “La Ilustración Española y Americana”, Association of Spanish-speaking Journalists in Bulgaria, donation, National Library “St. St. Cyril and Methodius”.

Сдружението на испаноговорящите журналисти в България дари на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ четири броя от испанския вестник “La Ilustración Española y Americana” („Испанска и американска илюстрация“) от октомври 1877 г., с кореспонденции и рисунки на Хосе Луис Пелисер (1842–1901), испански художник, отразявал хода на Руско-турската война. Дарението направи г-жа Къдринка Къдринова, заместник-председател на Сдружението.

Къдринка Къдринова, заместник-председател на Сдружението на испаноговорящите журналисти в България

Директорът на Националната библиотека проф. д-р Красимира Александрова изтъкна в приветствието си дарителската традиция, заложена от основателите на Библиотеката и значението ѝ за опазването на книжовната памет на България. „Само за 2022 г. в НБКМ са постъпили като дарения 6439 тома на стойност 103 843 лв.“, каза доц. Александрова и благодари на журналиста Къдринка Къдринова за щедрия дарителски акт.

Н.Пр. Алехандро Поланко, посланик на Испания у нас, отбеляза ролята на вестника „Испанска и американска илюстрация“ в края на XIX в., с илюстрации и текстове от различни горещи кътове на света и добави, че дарените четири оригинала на вестника за Националната библиотека са част от българо-испанското историческо наследство.

Дарителят и журналист Къдринка Къдринова с вълнение разказа как вестниците ѝ били подарени в Куба през далечната 1984 г., а днес те намират своя нов дом в Националната библиотека на България. Къдринова изрази преклонението си към Пелисер за направеното от него за каузата на българското освобождение и го определи като прозорлив анализатор. „Пелисер буквално предрича как първоначално добър за българите мирен договор ще бъде окастрен заради геополитически съперничества и как измъченият ни от робството народ още дълго ще страда от това“, сподели Къдринка Къдринова по време на дарителската церемония и изрази радостта си, че нейното дарение е още едно „малко зрънце“ в съкровищницата на историческата памет на България.

За майсторството в кореспонденциите и илюстрациите на Пелисер от България по време на Руско-турската война говори испанистът и изследовател Венцеслав Николов, който представи любопитни факти за Хосе Луис Пелисер. Кореспондентът-илюстратор описва бита и манталитета на българите от Северна България, чиято природа му напомня красивата испанска Навара. „Репортажите на Пелисер представят правдиво този военен конфликт, завършил с възкръсването на България като държава“, каза Венцеслав Николов.

На дарителската церемония присъстваха културното аташе на испанското посолство Хайоне Серейхо, председателят на Сдружението на испаноговорящите журналисти в България Георги Митов, председателят на Съюза на българските журналисти Снежана Тодорова, председателят на Обществения съвет на БНР Милена Димитрова, проф. Искра Баева от Историческия факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, испанисти, гости.

Присъстващите видяха отблизо оригиналите на испанския вестник, както и фотокопия с илюстрациите и кореспонденциите на Пелисер, публикувани в рубриката „Писма от театъра на войната“.

Дарението на Къдринка Къдринова беше част от отбелязването на 20-годишнината от основаването на Сдружението на испаноговорящите журналисти в България и в годината на 145-ата годишнина от създаването на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“.

Пелисер

ВЕНЦЕСЛАВ НИКОЛОВ

С българския период от творчеството на Хосе Луис Пелисер, като художник и журналист, се запознах през далечната 1979 г. Двете книги-албуми на българския дипломат и общественик Ангел Будев с гравюри за Руско-турската война, в едната от които Пелисер е главен герой, а в другата – един от главните, току-що бяха изпратени от България на Мадридския автономен университет, където аз бях лектор по български език. И реших тогава да проследя подробно българския маршрут на изтъкнатия испански художник и репортер, командирован навремето по нашите земи като кореспондент на мадридския седмичник „Ла Илустрасион Еспаньола и Американа“ – издание, което току-що прекрасно представи посланикът на Испания господин Алехандро Поланко.

В един момент стигнах до идеята да допълня българските писма на Пелисер с написаното в миналото от други испанци от или за България. И така постепенно, тръгвайки именно от Пелисер, открих около сто такива испански автори.

Един от тях е Сатурнино Хименес, кореспондент на мадридското списание „Ла Академия“ по време на същата Руско-турска война. Двамата се познават и се фотографират заедно някъде край Плевен. Писмата на Хименес и репортажите на Пелисер представят правдиво този военен конфликт, завършил с възкръсването на България като държава.

Българските писма на двамата испански кореспонденти в България са били първи жалони в започналия години по-късно взаимен процес на сближаване, който днес бележи най-интензивното си развитие.

Обхождайки с руския Преден отряд улиците на току-що освободено Търново и околните краища, Пелисер описва ентусиазма на българското население, почувствало се свободно, и рисува с молив и думи не само батални сцени, а и скици от България, която според него е красива, с плодородна и добре обработена земя.

В Габрово, малък тогава град с едва 7000 жители, го удивлява трудолюбието на жените и оригиналната архитектура на къщите, дело на самоуки строители, които според него са реализирали резултати, каквито в селища с далеч по-висока култура не се постигали прочути архитекти. Така испанският художник отдава дължимото на творческия гений и духовната издръжливост на българския народ, съхранил и развил националното си съзнание в условията на дълговековно чуждо владичество.

Докато кръстосва България, Пелисер представя широко бита и менталитета на българите от Северна България, чиято природа му напомня красивата испанска Навара. Ето някои шрихи:

„Дали поради премяната, или поради фигурата и стойката, тукашните жени имат особена, стройна и горда осанка, която напомня гръцките кариаиди. Българското население както в селата, така и в градовете, е много

трудолюбиво. Непретенциозни в потребностите си, хората се задоволяват с домашно производство. Край всяка къщурка има по няколко пристройки с битово предназначение – пещ, хамбар, курник, обори и други. Жената никога не стои със скръстени ръце – преде, тъче, подрежда къщата, готви и т.н., докато мъжът, с неразделния си кожен калпак и широката си риза, работи на полето или гледа добитъка“.

Испанският кореспондент констатира, че българските жилища, повечето скромни, са добре построени и чисти. Че жените носят ризи, които представляват сложни произведения на изкуството. Че в облеклото им изобилстват мънистата и турските монети. Прави му впечатление, че няма българска къща без щъркели и семейство, което да не притежава учудващ брой гъски. И слава Богу, защото са съставлявали базисното меню в храната на руските военни и чуждестранните кореспонденти. Като говори за храна, той забелязва, че навсякъде българите ги гощават с току-що изваден от фурната хляб. Опитал местната домашна ракия, но не му харесала. Много харесал обаче водата.

В Мадрид кореспонденциите и рисунките на Пелисер от България и за хода на войната коментират Еусебио Мартинес де Веласко, известен автор на исторически романи, и един изтъкнат млад дипломат и журналист – Енрике Дюпюи де Лом, години по-късно посланик на Испания в САЩ.

В „Ла Илустрасион Еспаньола и Американа“ Дюпюи де Лом посвещава на военните действия по българските земи десетки страници новини и коментари, в които защитава освободителния за българите характер на войната и българския принос за руската победа. Той е първият испанец, нарекъл българските опълченци съюзници на русите, а не просто техни помощници.

През есента на 1877 г. Дюпюи де Лом заминава като дипломат в Южна Америка и се разделя с читателите си със следните думи:

„Ще завършим с пожелание за победа на руското оръжие, ако през 1878 г. то започне нова кампания, и за свобода на славяните, чиято кауза защитавахме, защото вярваме, че тя е каузата на справедливостта и на цивилизацията“.

А ето и най-важния според мен цитат от репортажите на Пелисер, съзвучен по дух с горните думи на Дюпюи де Лом. В последната си балканска кореспонденция до Мадрид в късната есен на 1877 г. той заявява:

„Като човек, който преценява с хладна безпристрастност сегашния конфликт, аз ще желая пълното поражение на Турция. И не от пристрастие към Русия, а от симпатия към това нещастно население, което пъшка под най-абсурдния деспотизъм и понася последиците от един груб и свиреп фанатизъм“.

Това е веруето на Хосе Луис Пелисер – роден в Барселона през 1842 г., починал също в Барселона през 1901. Отново оживял, символично, днес в София.

Венцислав Николов е роден през 1941 г. През 1966 г. завършва Испанска филология в Софийския университет с първия випуск български испанисти. От 1968 до 1984 г. преподава в катедра Испанска филология в София испански език, превод и странознание. От 1974 до 1978 г. обучава кубински българисти в хаванския Институт за преводачи. От 1979 до 1983 г. преподава български език, превод и цивилизация в Испания – в Мадридския автономен и в Комплутенския университет. От 1984 до 2011 г. работи като редактор и преводач-говорител на испански език в Предавания за чужбина, по-късно Радио България, на Българското национално радио. Автор е на два испанско-български и българско-испански речника и на книгата „Сто испанци за българското минало“, издадена през 1985 г., на двуезичната книга-албум „Българи и испанци“ (2005) и на 14 превода на романи от испански и латиноамерикански автори, сред тях Пио Бароха, Луис Тобио, Габриел Гарсия Маркес, Исабел Алиенде и Марио Бенедети. Превел е десетки хиляди страници с различна тематика от български на испански. Участвал е с доклади и научни съобщения в конференции, конгреси и симпозиуми в България, Испания, Куба, Мексико и Гърция. Работил е и в областта на консекутивния и симултанния превод. Носител е на голямата награда на Съюза на преводачите в България (1996) и на Ордена за граждански заслуги, с който е удостоен от испанския крал Хуан Карлос I (1998). От 2011 г. е пенсионер.

За безсмъртието на духовната красота

XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „ИНФОРМАЦИЯ – ЕСТЕТИКА – КРАСОТА“. Ден на Отворените врати на Университета по библиотекознание и информационни технологии (19.05.2023 г.)

*ЛЮБОВ ЙОВИНСКА, АНГЕЛ ГЕОРГИЕВ, ИВАН ПОПОВ,
АНДРЕА ПАНДУЛИС, МАРИЯНА МАТОВА*

About the immortality of the spiritual beauty

XIX Student scientific conference and exhibition of ULSIT with international participation *INFORMATION – AESTHETICS – BEAUTY*. Day of the Open doors of the University of library studies and information technologies (19.05.2023 г.)

Lyubov Jovinska, Angel Georgiev, Ivan Popov, Andrea Pandulis, Mariyana Matova

Summary

The University of library studies and information technologies (ULSIT) carried out on 19 of May 2023 in an exceptional official character and in presence of scientists from all fields of informatization in Bulgaria, vast public and institutions from the country and abroad its annual Day of the Open doors with more than 300 participants – delegates and guests. The Research Center for Promotion of the Student Academic Activity (RCPSAA) to the Student Scientific Society at

ULSIT(2005–) in connection with the 73th anniversary of the University and 18th anniversary of SSS the traditional XIX Student scientific conference and exhibition of ULSIT with international participation “*INFORMATION – AESTHETICS – BEAUTY*”.

The Conference – a result of 14 months academic works – is traditionally dedicated to 24 May – a national holiday of Bulgarian education and culture and Slavonic scripture has passed under the sign of the 70th anniversary of the restoration of Bulgarian Patriarchate and three anniversaries mentioned in 2023 in the national and international memorial calendar of the cultural eternity: 1990 anniversary of the crucifixion and Resurrection of Jesus Christ in 33; 1710 anniversary of the Edict of Milan of 313; 150 anniversary of the death of the Apostle Vasil Levski. The Conference was held in live at link: <https://meet.google.com/hra-jpnp-jjh>.

Key-words: XIX Student scientific conference and exhibition of ULSIT with international participation *INFORMATION – AESTHETICS – BEAUTY*, The University of library studies and information technologies (ULSIT), 19 of May 2023.

Университетът по библиотекознание и информационни технологии (УниБИТ) проведе на 19 май т.г. при изключителна тържественост и в присъствието на учени от целия спектър на сферата на информатизацията от България, широката общественост и институциите от страната и чужбина своя ежегоден Ден на Отворените врати с над 300 участници – делегати и гости. Научноизследователският център за стимулиране на студентската академична активност (НИЦССАА) към Студентското научно общество при УниБИТ (2005–) във връзка със 73-годишнина на висшето учебно заведение и 18-годишнината на СНО ознаменува по установила се традиция този празник чрез провеждането на XIX СТУДЕНТСКА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЯ И ИЗЛОЖБА НА УНИБИТ С МЕЖДУНАРОДНО УЧАСТИЕ „ИНФОРМАЦИЯ – ЕСТЕТИКА – КРАСОТА“ – “INFORMATION – ESTHETICS – BEAUTY”.

Конференцията – плод на 14-месечен академичен аудиторен и извънаудиториен труд – традиционно е посветена на 24 май – *национален празник на българската просвета и култура и на славянската писменост*, и премина под знака на 70-годишнината от възстановяването на Българската патриаршия и три годишнини, отбелязвани през 2023 г. в националния и международния духовно-интелектуален паметен календар на културната вечност:

- 1990-годишнина от разпятието и Възкресението на Иисус Христос в 33 г.;
- 1710-годишнина от Медиоланския (Миланския) едикт от 313 г.;
- 150 години от гибелта на Апостола Васил Левски.

Осъществен под председателството на проф. д.н. Ирена Петева – ректор на УниБИТ, и проф. д.ик.н. Стоян Денчев – председател на Настоятелството на Университета, и патронажа на проф. д-р Христина Богова – декан на Факултета по библиотекознание и културно наследство, форумът е с научен ръководител – проф. д.п.н. Александра Куманова – ръководител на СНО при УниБИТ и неговия НИЦССАА. Конференцията по същество е презентация на широкоформатна научна продукция на УниБИТ по проект по *Наредбата* на МОН (Обн. – ДВ, бр. 73 от 16.09.2016 г., в сила от 01.01.2017 г.) с Договор НИП-2023-01 от 16.02.2023 г. на тема „Световни топоси на информатизацията в България: Енциклопедика – Булгарика (Генериране на справочно-библиографски образователни информационни ресурси на Научноизследователския център за стимулиране на студентската академична активност при Университета по библиотекознание и информационни технологии)“.

Провеждана на живо, конференцията предостави на разположение на делегатите и гостите линк за дистанционно присъединяване: <https://meet.google.com/hra-jpnp-jjh>.

Три секции работиха по установена традиция на конференцията:

- I. БИБЛИОТЕКОЗНАНИЕ, БИБЛИОГРАФИЯ, КНИГОЗНАНИЕ;
- II. ИНФОРМАЦИОННИ ТЕХНОЛОГИИ;
- III. КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКО НАСЛЕДСТВО.

В рамките на тези секции бяха структурирани 9 *Кръгли маси* с общо 389 доклада и научни съобщения, приети за публикация в ежегодника на вуза с редовна периодичност и информационен интервал „Трудове на СНО при УниБИТ“, с отговорен научен редактор – проф. С. Денчев, първи титулен рецензент –

проф. И. Петева, главен редактор – проф. А. Куманова, научен и езиков редактор д-р Николай Василев: том 19 (т. 1–18, 2005–2023). 264 номинации от тази продукция принадлежат на научни изследвания и 125 са есета по строго регламентиран научен конкурс за дефиниране на феномена „Красота“.

На форума се презентираха и 3 дипломни работи – две от които са на студенти от УниБИТ и една – на колега от *Великобритания* – Лондонски University of Royal Holloway, предоставена на ръководителя на СНО при УниБИТ за експертиза.

Шест от есетата по цитирания конкурс (феномена „Красота“) са на студенти от чужбина – едно е на колега от *Великобритания* и пет – на студенти от *САЩ* – от Калифорнийския държавен университет.

29 са учените – рецензенти и консултанти на „*Трудовете на СНО при УниБИТ*“ и на библиографската и историографската енциклопедична монографична серия от издания „*Факлоносци*“ на Академичното издателство на Университета „За буквите – О писменех“, в които се планира тиражирането на научната продукция на СНО при УниБИТ по линия на форума от 19.05.2023 г. – в традиционен полиграфски и виртуален *e*-формат.

38 са приетите след двойно интердисциплинарно рецензиране научни изследвания, генериращи *e*-библиотеката на УниБИТ *АНТОЛОГИЯ* – съсредоточие на конкурса за създаване на най-добър научен коментар към творби на българската изящна словесност (IX–XXI в.), която не е обговорена от библиографската и историографската традиция. Тези научно-информационни картини са плод на прилагане на метода на информационната решетка, разработен от проф. А. Куманова и д-р Николай Василев.

76 са препоръчаните за публикация студентски изследвания по останалите *e*-библиотеки на УниБИТ, които общо са 29 на брой, и на форума получиха своята първа конвергентна модулация в системен вид с презентация на когнитивен гешалтплан с названия, поднесени – в съответствие със световната практика – на *латински* език, чиито ресурси са общо на 44 езика (азербайджански 5; английски 2–3, 5, 9–17, 19–20, 24, 27; арабски 3, 5–6, 11, 19, 27; арменски 5, 19; асирийски 19; белоруски 19; български 1–29; вьетнамски 5; глаголица 5; гръцки 3, 5, 11, 19–20, 27; датски 3, 5, 11, 27; иврит 5; идиш 5; испански 3, 5, 11, 19, 27; италиански 3, 5, 9, 10–11, 19–20, 27; казахски 5; кирилица 5; китайски 5; латински 3, 5, 11, 19, 27; лужишки 5; немски 3, 5–6, 9, 11, 14, 16, 19–20, 27; норвежки 5; пехлеви 19; полски 3, 5, 11, 14, 19–20, 27; португалски 3, 5, 11, 27; румънски 3, 5, 11, 19, 27; руски 2–3, 5, 8–15, 17, 19–20, 24–25, 27; санскритски 3, 5, 11, 19, 27; словашки 5; словенски 3, 5, 11, 27; сръбски 5, 19–20; старогръцки 19; старославянски 5; тайски (тайландски) 5; тохарски 5; турски 3, 5–6, 11, 14, 27; удмуртски 5; украински 3, 5, 11, 14, 19–20, 27; фарси 3, 5, 11, 19, 27; френски 3, 5–6, 11, 14, 16, 19–20, 27; хърватски 5, 20; чешки 3, 5, 11, 20, 27; шведски 3, 5, 11, 27; японски 3, 5, 11, 27):

– *ANTHOLOGICA* (: *цит.* по-горе *e*-библиотека: томове I, II, IV–XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ“ и поредни кн. VIII–X, XXII–XXIII, XXIX–XXX на сер. „*Факлоносци*“) – 1;

– *ARYANICA* (: *e*-библиотека по култа към светлината: трилингва – англ.,

бълг., рус.: томове I–II, IV, VII–VIII, XII–XVII на „Тр. на СНО при УниБИТ“ и поредна кн. XV на сер. „Факлоносци“) – 2;

- *AUTOBIOBIBLIOGRAPHICA* (: е-библиотека по вторично-документалните персоналии: проф. А. Куманова: трилингва – англ., бълг., рус. с цит. на ез. на ориг. /англ., араб., бълг., гр., дат., лат., исп., ит., нем., пол., порт., рум., рус., санскр., слов., тур., укр., фарси, фр., чеш., швед., яп./: томове II, V–VI, XIV–XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ“ и поредни кн. XI, XXIV на сер. „Факлоносци“) – 3;

- *BALANICA* (: е-библиотека по личността и делото на акад. Александър Теодоров-Балан (27.X.1859–12.II.1959) – библиографиране и историографиране на ез. на ориг. – на съвр. бълг. азбука и 12 други азбуки /глаголица – старобългарска „Константин-Кирилова“, кирилица – старобългарска „църковно-славянска“, руска гражданска (1700), сръбска азбука, гръцка – древногръцка, латиница – английска, германска, полска, словенска, френска, хърватска, чешка/ на публ. в неговото творчество: поредна кн. XXXII на сер. „Факлоносци“) – 4;

- *CIVILIANA* (: е-библиотека по гражданското кредо на твореца: проф. Милен Куманов (13.II.1942–22.XI.2021): полилингва на 40 ез.: бълг., рус., англ.; азерб., араб., арм., виетн., глаголица /старобълг. „Константин-Кирилова“ азбука/, гр., дат., ивр., идиш, исп., ит., казахски, кирилица /старобълг. „църковно-славянска“ азбука/, кит., лат., лужишки, нем., норв., пол., порт., рум., санскр., словашки, словенски, ср., старославянски, тайски /тайландски/, тохарски, тур., удмуртски, укр., фарси, фр., хърв., чешки, шв., яп.: поредна кн. XXXII на сер. „Факлоносци“) – 5;

- *CLIO* (: е-библиотека по Съединението на Източна Румелия с Княжество България и Сръбско-българската война 1885 г. – Сливница – най-черният кошмар на сръбския крал Милан (10.VIII.1854 – 29.I.1901). Предсмъртната изповед на крал Милана. Разговор на д-р Владан Джорджевич /21.XI.1844–31.VIII.1930/ с крал Милан във Виена: текстолог. /бъл., лат., нем., фр., тур., араб./ изследв. на Милен Куманов (13.II.1942–22.XI.2021): поредна кн. XXXII на сер. „Факлоносци“) – 6;

- *COMMENTATORICA* (: е-библиотека по анотациите, рецензиите, рефератите, отзивите, коментарите на библиографираната от студентите на УниБИТ научна продукция: томове I–II, IV–VIII, X–XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ“) – 7;

- *CHEKHOVIANA* (: е-библиотека по личността и делото на Антон Павлович Чехов /17.I.1860 – 15.VII.1904/ – библиографиране и историографиране на ез. на ориг. /рус. и прев. на бълг./ на публ. в неговото творчество и на литературата за него: том XVII на „Тр. на СНО при УниБИТ“) – 8;

- *DECAMERONICA* (: е-библиотека по личността и делото на Джовани Бокачо (1313–21.XII.1375) – проблеми на пандемииите по земното кълбо към XXI в. – публ. на бълг., рус., нем., англ., ит. ез.: томове XVI–XVIII на „Тр. на СНО при УниБИТ“) – 9;

- *ECOVIANA* (: е-библиотека по биобиблиографията на Умберто Еко (5.I.1932–19.II.2016): кватролингва – англ., бълг., ит., рус.: томове XIV–XVI на „Тр. на СНО при УниБИТ“ и поредна кн. XXI на сер. „Факлоносци“) – 10;

- *ERUDITICA* (: е-библиотека по е-ресурсите на Студенското научно общество при УниБИТ – гещалтплан на 22 ез.: англ., араб., бълг., гр., дат., лат., исп., ит.,

нем., пол., порт., рум., рус., санскр., слов., тур., укр., фарси, фр., чеш., швед., яп. – тук и по-долу са приведени стандартните съкращения на езиците, възприети от националната библиография на България: томове I–XVII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредни кн. I–XXXII на сер. „Факлоносци“ – 11;

- *ETYMOLOGICA* (: е-библиотека по терминологията по библиотечно-информационна дейност: трилингва – англ., бълг., рус.: томове III, VI–VIII, X–XVII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредни кн. V–VII, XVIII на сер. „Факлоносци“) – 12;

- *EVRISTIANA* (: е-библиотека по откритията на човечеството: библиографиране: трилингва – англ., бълг., рус.: томове IV–VIII, XI на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“) – 13;

- *GLORICA* (: е-библиотека по апологията на знанието и универсалната хуманитаризация на информатизацията: полилингва – англ., бълг., нем., пол., рус., тур., укр., фр.: томове I–II, IV–XVII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредни кн. I, XI, XIV, XVI, XIX, XXVI–XXVIII на сер. „Факлоносци“) – 14;

- *GRATULATORICA* (: е-библиотека по апологията на знанието и на Университета по библиотекознание и информационни технологии като част от планетарната информатизация): трилингва: бълг. рус., англ.: томове I–II, IV–XVIII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредна кн. XXIX на сер. „Факлоносци“) – 15;

- *HOFFMANNIANA* (: е-библиотека по Ернст Теодор Амадей Хофман /24.I.1776–25.VI.1822/ – публ. на нем., англ., фр., бълг., рус. ез.: том XVIII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“) – 16;

- *HUMANITARIANA* (: е-библиотека по концепциите за човека в универсалната хуманитаристика: библиографиране: трилингва – англ., бълг., рус.: томове V–XVIII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредни кн. XXVIII–XXIX на сер. „Факлоносци“) – 17;

- *LEVSKI* (: е-библиотека по личността и делото на Васил Левски /18.VII.1837–18.II.1873/ – библиографиране и историографиране: томове V, IX, XVI, XVIII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“) – 18;

- *NESTINARIANA* (: е-библиотека по култа към светлината, пресемантизиран в нестинарския реликт: праистория – XXI в.: трилингва – англ., бълг., рус. с полилингвистичен библиографски указател на цит. публ. на араб., арм., асир., беларус., бълг., гр., исп., ит., лат., нем., фарси, пехлеви, пол., рум., рус., санскр., ср., старогр., укр., фр., хетски с посочване на езиковите групи /дравидски, индоарийски, индоевропейски, семитско-хамитски, уралски езици/: томове I–II, IV–VIII, XI–XVII на „*Тр. на CHO при УниБИТ*“ и поредни кн. III, XII–XIII на сер. „Факлоносци“) – 19;

- *ORTHODOXY* (: е-библиотека по Православието в България: кратка ист. енциклопед. / авт., науч. ред., анотация, предговор, упътване, по-важни съкр. М. Куманов /13.II.1942–22.XI.2021/): цит. на бълг., англ., гр., ит., нем., пол., рус., ср., хърв., чеш., укр., фр.: поредна кн. XXXII на сер. „Факлоносци“) – 20;

- *PAISIADA* (: е-библиотека по декодиране на „История славяноболгарская ...“ на св. о. Паисий Хилендарски /1722–1773/ като част от световната патрология, първи граждански кодекс на българите и манифест на Българското възраждане: томове VI–

XVII и поредни кн. II, XXXI–XXXII на сер. „Факлоносци“) – 21;

- *PATRIARCHICA* (: *e*-библиотека по декодиране на житията на св. патриарх Евтимий Търновски (1325–1403) като връх на европейския Предренесанс: том XVI на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“ и поредни кн.VIII–X, XXII–XXIII на сер. „Факлоносци“) – 22;

- *PEDAGOGIA* (: *e*-библиотека по педагогическата работа с глухонемите деца: информационен ресурс на библиотеките през XXI в.: библиографиране на избраната литература за 50 г.: 1970–2021: том XVIII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“) – 23;

- *PSYCHOLOGICA* (: *e*-библиотека по концепциите за психологията на човека в универсалната хуманитаристика: библиографиране: трилингва – англ., бълг., рус.: томе I–II, IV–XXVIII на сер. „Факлоносци“) – 24;

- *PUSHKINIANA* (: *e*-библиотека по личността и делото на Александър Сергеевич Пушкин /26.V/6.VI.1799–29.I/10.II.1837/ – библиографиране и историографиране на ез. на ориг. на публ. /рус. в прев. на бълг./ в неговото творчество и литературата за него: том XVII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“) – 25;

- *RAKOVSKI* (: *e*-библиотека по личността и делото на Георги С. Раковски /14.IV.1821–9.X.1867/ – публ. на бълг. ез.: том XVII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“) – 26;

- *UNIVERSALICA* (: *e*-библиотека по световна/международна/универсална библиография: III в. пр.Хр.–XXI в.: полилингва – англ., араб., бълг., гр., дат., лат., исп., ит., нем., пол., порт., рум., рус., санскр., слов., тур., укр., фарси, фр., чеш., швед., яп.: томе I–II, IV–XVII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“ и поредни кн. I, IV, VI, XVII, XIX–XX, XXV–XXVIII, XXX на сер. „Факлоносци“ на Акад. изд. „За буквите – О писменех“) – 27;

- *VISUALICA* (: *e*-библиотека по емблематизацията на томе I–XVIII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“ и поредни кн. I–XXXII на сер. „Факлоносци“: том XIX на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“) – 28;

- *ZLATARICA* (: *e*-библиотека по личността и делото на проф. Васил Златарски /14.XI.1866–15.XII.1935/ – библиографиране и историографиране на ез. на ориг. на публ. в неговото творчество и в литературата за него по: дипл. тр. на М. Куманов (13.II.1942–22.XI.2021): „Професор Васил Златарски като историк на Първата българска държава“. – София, 1965: поредна кн. XXXII на сер. „Факлоносци“) – 29.

Информационните ресурси на *e*-библиотеките на СНО при УниБИТ са с първи титулен рецензент проф. д.н. Иван Гарванов и са достъпни на сайта на СНО при Университета, който е част от сайта на вуза: <https://sno.unibit.bg/e-lib.html>. Те имат символна емблематизация, създадена от заместник-ръководителя на СНО д-р Н. Василев – историограф, литературен критик и писател.

Експертите и рецензентите на *e*-библиотеките на УниБИТ, 18-те тома на „*Трудовете на СНО при УниБИТ*“, както и набиращия чрез конференцията ръст бъдещ 19 том на ежегодника, и 32-та тома на серия „Факлоносци“, са от 23 страни: Австрия, Алжир, България, Ватикана, Великобритания, Германия, Грузия, Гърция, Израел, Индия, Иран, Италия, Казахстан, Канада, Китай, Молдова, Полша, Русия, Саудитска Арабия, Съединени американски щати, Турция, Украйна, Франция.

- научна парадигма на познанието: проф. д.и.н Владимир Йоцов, проф. д.н. Николай Палашев, проф. д.н. Таня Тодорова, проф. д-р Мариела Модева, проф. д-р Галина Панайотова, проф. д-р Магдалена Гарванова, проф. д-р Яница Димитрова, доц. д-р Елена Игнатова-Савова, доц. д-р Любомира Парижкова, доц. д-р Калин Стоев, докторант Илиана Камбурова;

- лингвистично ниво на информационното моделиране: проф. д.н. Иван Гарванов, проф. д.н. Таня Тодорова, проф. д.н. Йорданка Захариева, проф. д.н. Екатерина Попандонова-Желязова, проф. д-р София Василева, доц. д-р Никола Казански, доц. д-р Румелина Василева, доц. д-р Веселин Чантов, доц. д-р Нина Дебрюне, гл. ас. д-р Ясена Чантова, докторант Екатерина Петрова;

- естетическо качество на информационните ресурси: оперната дива и виолончелист, поетесата, продуцентът на културни феномени Розалина Касабова, арх. доц. д-р Свободна Вранчева, д-р Александра Фол, д-р Мария Караиванова, писателката Силвия Томова;

- технологична обезпеченост на информатизацията: проф. д.т.н. Атанас Начев, проф. д-р Севдалина Гълъбова, проф. д-р Румен Николов, проф. д-р Венцислав Велев, доц. д-р Росица Кръстева, доц. д-р Елена Игнатова-Савова, гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова, гл. ас. д-р Добри Бояджиев, гл. ас. д-р Белла Тетевенска, гл. ас. д-р Надежда Томова.

По наложила се традиция конференцията е и изложба на СНО при УниБИТ, разположена в залата на провеждането на пленарното й заседание – „Тържествена“, както и на сайта на Университета.

На 19 май 2023 г. се експонираха на вниманието на научната общественост у нас и в чужбина:

1. Преписът на ръка и на компютър на „*История славяноболгарская...*“ на св. о. Паисий Хилендарски, направен и дигитализиран в УниБИТ – част от *e*-библиотека PAISIADA и получил ново подоброено традиционно и *e*-издание през 2023 г. в качеството му на XXXI поредна кн. на сер. „Факлоносци“; *виртуалният образ на преписа на „История славяноболгарская...”* на св. о. Паисий Хилендарски на УниБИТ е въведен в *e*-пространството през платформите на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ – *Виртуална колекция на преписите на първоизточника* <http://www.nationallibrary.bg/www/%d0%b5%d0%bb%d0%b5%d0%ba%d1%82%d1%80%d0%be%d0%bd%d0%bd%d0%b8-%d0%ba%d0%bd%d0%b8%d0%b3%d0%b8/>, сайта на УниБИТ <https://www.unibit.bg/news/important-info/XVIII-student-conference>, <https://drive.google.com/file/d/1ayCZbxmtjx4UlitDS-sIWq0ZzkG9gLe/view>, <https://sno.unibit.bg/e-lib.html> и Библиотечно-информационния център на Университета – Дигитална библиотека <http://digital-library.unibit.bg/docushare/dsweb/HomePage>.

2. *E*-библиотеката, посветена на проф. Васил Златарски – ZLATARICA – дипломна работа на студентката от IV курс, специалност „Библиотекознание и библиография“, Цветана Йовчева, в която е инкорпорирано научно-изследователското осветяване на персоналиите около титуляра, осъществено от студентите от този учебен курс.

3. *E*-библиотеката, посветена на акад. Александър Теодоров-Балан – BALANICA, обнародвана в XXXII поредна кн. на сер. „Факлоносци“ „*Licht, mehr Licht!*“ (2023), която е дело на студентите от III курс, специалност „Библиотечно-информационни науки

и управление на знанието“, с групов отговорник Иванка Трендафилова.

4. Е-библиотеката, посветена на Васил Левски – *LEVSKI* – вторично-документално средоточие на историографиране на публикациите на СНО при УниБИТ по персоналията: томове V, IX, XVI, XVIII на „*Тр. на СНО при УниБИТ*“ – дело на проф. А. Куманова и гл. ас. д-р С. Шапкалова-Катърска.

5. Е-библиотеката, посветена на визуалния контекст на информацията в изданията на СНО при УниБИТ – *VISUALICA* (вж: по-горе: дипломна работа, подготвяна за защита през 2023 г., която принадлежи на студентката от IV курс, специалност „Библиотекознание и библиография“, Денислава Григорова).

Специално на форума гостува в УниБИТ и пътуващата изложба „ТРАДИЦИИ, ИНОВАЦИИ, ЛИДЕРСТВО С УМ И СЪРЦЕ“, разказваща за делото на СНЕЖАНА ЯНЕВА и за значението му за българската книжовност и култура.

Тържествената академична церемония – интеракция на СНО „ЕССЕ НОМО! (ТОВА Е ЧОВЕКЪТ!)“ беше замислена като въвеждане във форума. Академичната сцена, подготвена като оратория на светлината и екзистенциалното символизиране на посочените по-горе знаменателни годишнини, епифанно олицетворява тези годишнини чрез Кръстната смърт и Възкресението на Иисус Христос – оживяла картина, явяваща се пред взора на пишещия своята „*История славяноболгарская*“ св. о. Паисий Хилендарски, съпътствана от два диалога: между св. Константин – Кирил Философ и св. архиепископ Методий, и св. патриарх Евтимий Търновски

В разлялата се в залата светлина от Св. Кръст Розалина Касабова – в образа на Пресвета Богородица – изпълни арията на Леонора „*Расе, расе, mio Dio*“ („Покой, дай покой, Боже“) от операта „Силата на съдбата“ на Джузепе Верди

(Български) и св. Петка Търновска (Българска). Епифанията е по сценарий и режисура на *проф. А. Куманова* и *д-р Н. Василев*. В нея е забележително специалното участие – наред със студентите, докторантите и възпитаниците на УниБИТ, – и на о. Стефан Пашов, опернатата дива – сопрано, виолончело *Розалина Касабова*, примата арфа *Александрина Кушничанова*, както и ученичката на Розалина Касабова – *Ружа Симеонова* (IV клас в ЧОУ „Д-р Петър Берон“). Българският народ в сцената е олицетворен от *Румен Катърски* (VI клас), *Никулина Катърска* (I клас) и *Богдана Катърска* (VII клас) на 88 СУ „Димитър Попниколов“, над което УниБИТ има шефство.

Академичната сцена разкри информационния код на българската духовност, книжовност и литература като част от универсалния цивилизационен модел на света.

Неподражаемо беше вълнението в залата, когато студентите обявиха, че посвещават тази своя интеракция и на светлата памет на госпожа *Гергана Денчева* (18.IX.1953–2.II.2023) – виртуозен учител, възпитала поколения българи, владееща в съвършенство класическите и иновативните методи на педагогиката, заинтересувала Университета в Бъркли – САЩ много преди обществените промени от последното десетилетие на XX в.: „безсмъртната възлюблена“¹ на проф. Стоян Денчев.

За създаването на опуса са използвани:

1. Паисиевата молитва – Св. Писание, Киприянова молитва, слова и книги от св. Йоан Дамаскин, старобългарския новозаветен апокриф, преведен от гръцки първообраз от ок. X в. „Ходене на Богородица по мъките“, одата на Иван Вазов „Паисий“, както и лични прозрения на авторите...

2. Фрагменти от ораторията на авторите „БЯЛА СВЕТЛИНА“, свързани с възстановките на: диалога между св. Константин – Кирил Философ и св. архиепископ Методий – „Пространно житие на свети Константин-Кирил“ и „Пространно житие на свети архиепископ Методий“ на св. архиепископ Климент Охридски.

3. Молитвите на св. патриарх Евтимий Търновски (Български), отправени към св. Петка Търновска (Българска) – „Пространно житие на света Петка Търновска“ на св. патриарх Евтимий Търновски.

4. Преписът на „История славяноболгарская“ на св. о. Паисий Хилендарски (СВ. О.ПИС), направен в УниБИТ (*ново подобр. изд. – 2023*).

5. Диалогът на авторите за феномена „КРАСОТА“, проведен на 28.II.2023 г. пред студентите на Университета (по запис на Цветана Йовчева – IV курс).

6. Стихотворението „Смъртта (Когато смъртта е дошла при теб неканена)“ – 2.II.2023 г. (Корк, Ирландия) на Антонина Зайкиевич – племенница на Гергана Денчева.

Конференцията беше открита от пленарно заседание в 3 сесии.

В първата сесия прозвучаха академичните слова на ректора на УниБИТ *проф. И. Петева* и *проф. С. Денчев*, който, обявявайки, приветства високите гости на форума. Сред тях бяха директорът на Националната библиотека „Св. св. Кирил и

¹ Изразът „безсмъртна възлюблена“ принадлежи на Данте и се отнася за Беатриче.

Методий“ (НБКМ) проф. д-р Красимира Александрова; директорът на Централната библиотека на БАН (ЦБ на БАН) д-р Силвия Найденова, д-рът по наукознание на УниБИТ, поетесата журналист, литературен критик, международен и прессекретар на Съюза на българските писатели, председател на Българското жури за присъждане на Европейската награда за литература’2021 Анжела Димчева; председателят на Управителния съвет на Съюза на българските журналисти г-жа Снежана Тодорова; почетният краевед на Съюза на краеведите в България, председател на Областното дружество на краеведите в Монтана, учредител и председател на дружество „Будители“ в област Монтана, носител на най-високите отличия на Общобългарския комитет „Васил Левски“ г-н Юлий Йорданов; председателят на народно читалище „Витоша“ – София г-н Нестор Несторов; библиотекари и библиографи, научни сътрудници от НБКМ, НБИВ, Института за литература и Института за исторически изследвания при БАН, професори от Варненския, Пловдивския, Софийския, Шуменския университет...

Бяха огласени поздравленията към форума от страната и от чужбина. Сред тях са тези на: председателя на 49-ото Народно събрание Росен Желязков; президенството – гл. секретар на президента на Р. България – Цвета Тимева; директора на НБКМ проф. Красимира Александрова; директора на ЦБ на БАН д-р Силвия Найденова, ръководителя на Катедра „Библиотекознание, научна информация и културна политика“ при Философския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ доц. д-р Милена Миланова; д-р Мария Караиванова от Академията по изкуства – Пловдив, Патрик Льокак (проф. д.и.н. – Държавен университет „Труман“, Кърксвил, Мисури, САЩ); Константинос Нихоритис (проф. д.и.н. – Катедра по балканистика, славистика и ориенталистика – Университет на Македония, Солун, Гърция); Лариса Найдич (*професор емеритус* на Еврейския университет – Йерусалим, Израел); Ирина Линден (проф. д-р – Университет на Род Айлънд, САЩ, заместник-директор по международните въпроси на Руската национална библиотека в Санкт Петербург); Фредерик Линден (заместник-директор по техническите въпроси и завеждащ учебната комуникация и библиотечните изследвания в Университета Браун /Провидънс, Род Айлънд/, САЩ, главен редактор на сп. „Advancements in Librarianship“); Анжела Кенън (Конгресна библиотека на САЩ), Емилия Янева (проф. по право в Катедрата по социология на Калифорнийския държавен университет на САЩ – Университет в Бъркли, Калифорния, САЩ); Александър Субето (акад., проф. д.ф.н., д.ик.н., канд. на техн. н. – президент на Ноосферната обществена академия на науките, гранд-доктор по философия, пълен професор на Оксфорд, председател на Философския съвет на Руското космическо общество, вицепрезидент на Международната академия за хармонично развитие на човека /ЮНЕСКО/); Юрий Столеров (акад., проф. д.п.н.), Владимир Ключев (акад., проф. д-р), Марина Захаренко (акад., доц. д-р) – Международна академия по информатизация при ООН; Леонид Джахая (акад. проф., д.ф.н. – Грузинска академия на науките); Людмила Булах (почетен професор – Национална академия на педагогичните науки на Украйна – Киев); Васил Гюзелев (акад. проф., д.и.н. – Софийски университет „Св. Климент Охридски“); Цветан Теофанов (проф. д.ф.н. – Софийски университет „Св. Климент Охридски“, който наблюдава форума от Сор-

боната /Париж, Франция/, където в момента чете лекции); Ани Данчева-Василева (проф. д-р – Институт за исторически изследвания при БАН); Валентина Брежнева (проф. д.п.н. – декан на Библиотечно-информационния факултет на Санктпетербургския държавен институт за култура и изкуства – Русия); отец Стефан Пашов (Българска православна църква – богослов); Николай Ярѐмов (акад., проф., д.м.н. д-р – Медицински институт при Министерството на вътрешните работи); Богдана Тодорова (проф. д.ф.н. – философ, завеждащ секция „Социални теории, стратегии и прогнози“ в Института за изследване на обществата и знанието при БАН); Петър Велчев (доц. д-р – поет, литературен критик, литературовед, преводач на поезия от руски, испански, немски и френски, доцент по сравнително литературознание в Института по литература при БАН и преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, член-учредител на Съюза на преводачите, член на Съюза на писателите, член на българската секция на Международния ПЕН-център и на Международната асоциация по компаративистика, носител на орден „Св. св. Кирил и Методий“); Елена Томова (доц. д-р – медиевист и славист в Секция по стара българска литература в Института по литература при БАН, изследовател на българската, руската и сръбската средновековна агиография, преподавател в Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Люблянския университет, член на Дружеството на научните и техническите преводачи на Словения, преводач, носител на колективната награда за наука „Питагор“ (2009); Димитриос Бискас (IV курс, спец. „Политика, международни отношения и философия“ – Лондонски University of Royal Holloway, Великобритания); Анастасия Пунда (IV курс бакалавър, катедра по информационен мениджмънт, Библиотечно-информационен факултет на Санктпетербургския държавен институт за култура и изкуство, Русия)...

Във *втората* сесия с академично слово – поздравление към УниБИТ и неговите студенти, се обърна на живо консултантът на Университета по аспектите на философската натовареност на информацията *проф. д-р Иво Панов* – специалист по персийска литература и култура в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, ръководител на специалност „Иранистика“ от създаването ѝ през 1993 г., преподавател по персийски език и различни иранистични дисциплини в Нов български университет, Бургаски свободен университет, Академията на Министерско на вътрешните работи; за първи път превел четиристишията на Омар Хайям от персийски оригинали на български и английски език; научен редактор на „*Българско-персийски речник*“, за който получава лично от президента на Иран Голямата световна награда „Книга на годината“ в областта на иранистиката.

Форумът приветства също и легендарната журналистка *2-жа Божана Димитрова* – дългогодишен редактор и водеща на програма „Хоризонт“ на Българското национално радио. Ето думите ѝ за нашата конференция: „Това, което организирате като научен форум, всъщност е празник и тържество на красотата, на младостта, на Божественото...“.

Дистанционно приветствия към конференцията отправиха:

- консултантът на СНО при Университета за полилингвистичните аспекти на информационното моделиране *професор емеритус* на Еврейския университет в

Йерусалим *Лариса Найдич* – старши научен сътрудник в Катедрата по езикознание, доктор на филологическите науки – сравнителна лингвистика: германски езици, полиглот, автор книги и множество статии по лингвистика, поезика и теория на превода (*директно включване от Йерусалим*);

- консултантът на Университета по правните въпроси на информацията – *професорът по право Емилия Янева* – Катедра по социология на Калифорнийския държавен университет на САЩ, специалист в областта на човешките права и хуманитарното право, автор на трудове и преподавател по човешки права, пол и общество, международно право и международни отношения, световни проблеми и глобални отговори, световно развитие – Университет в Бъркли, Калифорния, САЩ (*директно включване от Калифорния*).

Проф. А. Куманова изнесе статистически данни по дейността на СНО. 4238 са публикациите на студенти и докторанти по линия на СНО и неговия НИИЦСАА към 2023 г. от 2005 г., като в тази продукция – наред с учащите се в УниБИТ с публикации у нас и в чужбина (Русия), авторство имат и студенти от други вузове в страната, както и от чужбина – Великобритания, Русия, САЩ, Унгария... Тя изреди информационните бази, поддържани редовно на сайта на Университета – по публикационната активност на студентите, по динамиката им на участие в ежегодните студентски форуми на Университета и в „*Тр. на СНО при УниБИТ*“, по категории на разработваните от тях изследвания (на исторически и съвременни теми; базирани от традиционни и е-източници), за което основна интелектуална заслуга имат:

- от УниБИТ: д-р Н. Василев, проф. д.н. Иван Гарванов, проф. д-р С. Василева, проф. д-р В. Велев, доц. д-р Н. Дебрюне, доц. д-р Р. Василева, доц. д-р А. Лозева, гл. ас. д-р Д. Бояджиев, експерт Е. Боояджиева, гл. ас. д-р С. Шапкалова-Катърска, гл. ас. гл. ас. д-р С. Ефтимова, гл. ас. д-р Т. Петрова, гл. ас. д-р П. Муканова, гл. ас. д-р Д. Младенова, експерт А. Цветкова;

- от другите научни институции в страната: доц. д-р Н. Казански (ЦБ на БАН), гл. ас. д-р В. Манчев (Софийски университет „Св. Климент Охридски“), гл. ас. Диана Ралева (Институт по литература при БАН), ас. д-р Десислава Костадинова (Институт за исторически изследвания при БАН), Марияна Максимова (Столична библиотека – София).

Деветте (I–IX) *Кръгли маси* на конференцията имаха следните водещи: I–II / доц. д-р Петър Велчев (БАН), д-р Николай Василев (УниБИТ); III / г-жа Марияна Максимова (Столична библиотека), доц. д-р Калин Стоев (УниБИТ); IV / гл. ас. д-р Владимир Манчев (СУ „Св. Климент Охридски“), гл. ас. д-р Светла Шапкалова-Катърска (УниБИТ); V / ас. Диана Ралева (БАН), гл. ас. д-р Събина Ефтимова (УниБИТ); VI / ас. Татяна Дерменджиева (завежда на ISBN Агенция на НБКМ), доц. д-р Анна Лозева (УниБИТ); VII / проф. д-р Галина Панайотова (УниБИТ), гл. ас. д-р инж. Иглика Гетова (УниБИТ); VIII / проф. д-р София Василева (УниБИТ), доц. д-р Никола Казански (БАН); IX / г-жа Стефка Илиева (НБИВ), проф. д.н.н. Александра Куманова, гл. ас. д-р Светла Шапкалова-Катърска (УниБИТ).

Специално оформени дискове със записи на ръкописния препис на „*История славяноболгарская*“ на св. о. Паисий Хилендарски и печатната продукция на СНО

при УниБИТ бяха дарени от *проф. И. Петева, проф. С. Денчев и проф. А. Куманова* не само на: директора на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“ *проф. д-р Красимира Александрова* (1); директора на Централната библиотека на Българската академия на науките *д-р Силвия Найденова* (2); директора на Библиотечно-информационния център на Университета по библиотекознание и информационни технологии *доц. д-р Елена Игнатова-Савова* (3), но и на делегатите и гостите на конференцията.

Участниците във форума получиха дарения от ценни издания, осигурени от СНО и *проф. д-р Яница Димитрова*. Грамоти бяха раздадени на студентите – победители в конкурсите от *проф. д.н. Ирена Петева, проф. д.ик.н. Стоян Денчев, проф. д.н. Иван Гарванов, проф. д-р Иванка Павлова, проф. д-р Тереза Тренчева, проф. д-р Христина Богова*.

Студентите – победители в конкурса „АНТОЛОГИКА“ – за най-добър научен коментар на творба от българската изящна словесност, са отличени с почетни грамоти: • Любомира Петрова* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Ефтим Георгиев* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Ива Цветкова* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Мариета Джоглева-Георгиева* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Евелина Кръстева* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Десислава Томчева* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Бранимира Серафимова* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Стефани Салтирова* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Здравка Манчева* (I курс, зад. – спец. ИКМТ) • Весела Василева* (I курс, зад. – спец. КИ) • Василена Ключанска* (I курс, зад. – спец. КИ) • Биляна Георгиева* (I курс, зад. – спец. КИ) • Марио Ангелов* (I курс, зад. – спец. КИ) • Елена Митова* (I курс, зад. – спец. КИ) • Яна Асенова* (I курс, зад. – спец. КИ) • Антония Василева* (I курс, зад. – спец. КИ) • Марио Георгиев* (I курс, зад. – спец. КИ) • Алексия Олегова* (I курс, зад. – спец. КИ) • Атанаска Цветанова* (I курс, зад. – спец. ОПП) • Ивелина Кръстева* (I курс, зад. – спец. ОПП) • Любомира Илиева* (I курс, ред. – спец. ИКМТ) • Поли Рендакова* (I курс, ред. – спец. ИКМТ) • Никаела Пашалийска* (I курс, ред. – спец. ИКМТ) • Бобан Димитров* (I курс, ред. – спец. ИКМТ) • Симона Симеонова* (I курс, ред. – спец. КИ) • Ванина Тодорова* (I курс, ред. – спец. КИ) • Венислава Илиева* (I курс, ред. – спец. КИ) • Ивайло Илчев* (I курс, ред. – спец. КИ) • Ивайло Видинов* (I курс, ред. – спец. КИ) • Габриела Кръстанова* (I курс, ред. – спец. КИ) • Алекс Димов* (I курс, ред. – спец. КИ) • Иван Вучков* (I курс, ред. – спец. КИ) • Роберто Михайлов* (I курс, ред. – спец. ОПП) • Цветомир Манасиев* (I курс, ред. – спец. ОПП) • Мария-Магдалена Тодорова* (IV курс, ред. – спец. ПК).

С грамоти са отличени:

- студентите, участвали в създаването на *Е-БИБЛИОТЕКА „БАЛАНИКА“* – посветена на акад. Александър Теодоров-Балан: III курс, зад. – спец. БИНУЗ – • Иванка Трендафилова*, Радослав Даскалов*, Борис Ангелов*, Иван Соколов*, Надежда Георгиева*, Антонина Максимова*, Снежина Бенева*, Натали Александрова*, Цветелина Златкова*, Петър Вълчев*, Мира Ташева*, Марина Христова*;

- студентите, участвали в създаването на *Е-БИБЛИОТЕКА „ЗЛАТАРИКА“* – посветена на проф. Васил Златарски: IV курс, зад. – спец. ББ – • Цветана Йовчева*, Деница Славова*, Дарина Георгиева*, Весела Георгиева*, Мая Ангелова*, Венета

Борисова*, Тоня Стоянова*, Калина Събева*, Теодора Димитрова*, Недялко Янков*, Цветелина Стоянова*, Тодор Тошев*.

Със *специални* грамоти бяха удостоени:

– Марияна Матова, библиотекар от Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, ALUMNI на УниБИТ, за работата ѝ по *e*-библиотека UNIVERSALIKA: 1990-годишнина от разпятието и Възкресението на Иисус Христос в 33 г.: Тръненият венец – венецът на Иисус (Свидетели на тайната – Христовите реликти) (По изд.: 1) Grzegorz Gorny, Janusz Rosikon, Renaud Joseph. *Témoins du mystère : Enquête sur les reliques du Christ*. – Paris : Artège Editions, 2016. – 316 p. ISBN 978-2360406586 ; 2) Тръненият венец [Адапт. прев. от фр. ез. на редове от ориг. тр.: Grzegorz Gorny, Janusz Rosikon, Renaud Joseph. *Témoins du mystère : Enquête sur les reliques du Christ*. – Paris : Artège Editions, 2016. – 316 p. ISBN 978-2360406586] ; 3) Енорийски глас : Бюл. на Римокатолич. енория „Св. Йосиф“. – 5.03.2023. – 4 с. www.sofia.capucini.bg;

– ас. д-р Десислава Костадинова от Институт за Исторически изследвания при БАН – за работата ѝ по *e*-библиотеката PAISIADA на УниБИТ – върхово достижение на *Паисиезнанието* през XXI в.;

– гл. ас. д-р Светла Шапкалова от УниБИТ – за работата ѝ по *e*-библиотека LEVSKI на Университета по библиотекознание и информационни технологии – участието ѝ в създаването на справочно-информационния ресурс „Васил Левски (Библиографски списък на научни изследвания и юбилейни съобщения на Студентското нааучно общество – 2010–2013)“ / *Посвещава се на 150 години от гибелта на Апостола Васил Левски*;

– магистърът на УниБИТ Любов Йовинска (магистърска програма „Мениджмънт на документи и архиви“) – за активно участие в лингвистичния екип на СНО при Университета.

Специален дар от ценни издания на СНО при УниБИТ бе направен на читалище „Селска пробуда 1927“ – с. Варвара, над което УниБИТ има шефство. Изданията се поднесоха на най-ревностния читател на читалищната библиотека на селото – ученичката *Симона Павлова*, възпитаничка на Янка Атмаджова, което е и носител на златни медали за най-малък участник и най-добро представяне в множество национални фестивали.

Кулминация на форума стана *третата* сесия на Пленарното заседание – Академичната церемония по откриване на паметната плоча на *Паисиезнанието* – дарена на УниБИТ от *проф. Александра Куманова*, която е разположена в засадената преди година в парка на вуза *Паисиева алея* – от 5 върбови дръвчета, посветени на светлата памет на:

– св. епископ Софроний Врачански – просветител със силно развито българско национално самосъзнание, създател на първия препис на „*История славянобългарская...*“ на св. о. Паисий Хилендарски (1765 г.), преписал *Паисиевата история* и втори път (1781 г.) (1);

– Георги С. Раковски – именитият български възрожденец и родоначалник на организираното национално революционно движение у нас познава почти всичко, излязло изпод перото на предшествениците и съвременниците му, и пръв изтъква, че *Историята* на светогореца е дело на „ученото човека“, обръщайки обществе-

ното внимание към фигурата и делото на Хилендарския монах (2);

– акад. Йордан Иванов – осъществил през 1914 г. печатно издание по *Зографския препис* на „История славяноболгарская...“, който счита за оригинал на *Паисиевата творба*, призова на първия наш школуван историк проф. Марин Дринов: „да видим *Паисиевата история обнародвана*“ (1888) – издание, предизвикало огромната радост и възхищение на проф. Иван Шишманов и станало настолна книга за съвременните и по-късните изследователи на Паисиезнанието (3);

– акад. Петър Динеков – финализирайл през 1963 г. превода на историческата творба на съвременен български език, основан на изданието на акад. Йордан Иванов от 1914 г., което приема за най-близко до първообраза на *Паисиевата история* (4);

– проф. Милен Куманов – създай през 2011 г. първата научна историография на *Паисиезнанието* – и в България, и в чужбина, обнародвана в справочно-енциклопедичното издание на Университета по библиотекознание и информационни технологии „*Информационен код на българската книжовност и литература: Св. о. Паисий Хилендарски*“, актуализирана от него за ново обнародване на УниБИТ през 2022 г. (5).

Проф. д.н. Ирена Петева откри паметната плоча под благослова на о. Стефан Пашов и звуците на любимата песен на Васил Левски „*Отдавна ли си, момне ле, калугерица*“. Проф. д.ик.н. Стоян Денчев поднесе пръв цветя в памет на означенуваните чрез плочата личности.

Студентите Ангел Георгиев и Ивайло Кардашев изнесоха от зала „Тържествена“ специално предоставената за паметната церемония на УниБИТ икона от златния фонд на НБКМ „Св. св. Методий и Кирил“ и (в бели ръкавици) я поставиха на триножника. Учениците Румен Катърски, Богдана Катърска и Никулина Катърса носеха на гърди Паисиевия препис ръкопис и печатното му издание, както и книгата „*LICHT, MEHR LICHT!*“.

Сесията водиха Андреа Пандулис (докторант по докторска програма „Автоматизирани системи за обработка на информация и управление“) и Марияна Матова (библиотекар в НБКМ, ALUMNI на УниБИТ). Тук бяха удостоени с *почетни грамоти* архитектите на Паисиевата алея: проф. д-р Евгени Велев, инж. Тодор Модев, Красимир Зарев (МВР), Красимир Стойчев (МВР), Роза Зарева (МВР), Лилия Зарева (ALUMNI на УниБИТ), Тервел Стилианов (ALUMNI на УниБИТ, МВР), Марияна Матова (НБКМ), Андреа Пандулис (докторска програма „АСО-ИУ“), Ангел Георгиев (магистърска програма „БАИТК“), Радослав Даскалов (III курс, БИНУЗ, МВР), Иванка Трендафилова (III курс, БИНУЗ, МВР), Михаил Заяков (I курс, КН), Кристиан Петров (I курс, ИС), Траян Щеринов (I курс, ИС), Петър Веселинов (IV курс, НС на КИН), Игнасио Илиев (IV курс, НС на КИН), Андрей Динев (IV курс, НС на КИН).

Точно в *Паисиевата алея* се проведе *IX Кръгла маса* на конференцията. Водещи бяха *2-жа Стефка Илиева* (НБИВ), проф. д.п.н. *Александра Куманова*, гл. ас. д-р *Светла Шапкалова-Катърска* (УниБИТ). Тази Кръгла маса по традиция е посветена на изданията на УниБИТ, и нейни експерти традиционно са проф. д.н. *Ирена Петева* и проф. д.ик.н. *Стоян Денчев*, които наблюдаваха оживената диску-

сия около научната продукция на Университета и се включваха в нея. Дискусията следяха внимателно и *проф. д.н. Иван Гарванов, проф. д-р Иванка Павлова, проф. Тереза Тренчева, проф. Венцислав Велев, проф. д-р Магдалена Гарванова, д-р Анжела Димчева...*

Академичната дискусия се разгърна около две издания на УниБИТ: „Св. о. Паисий Хилендарски: Информационен код“ (2022) и *“LICHT, MEHR LICHT!”* (2022).

С по няколко изречения се произнесоха изследователи, поети, писатели, студенти.

Бяха представени и изпратените на вниманието на форума експозета от страната и от чужбина:

- Мариела Модева (проф. д-р – заместник-министър на туризма, директор на Института за изследване и развитие на лидерството в информационна среда): *LICHT, MEHR LICHT!* (№ 4271);

- Никола Аврейски (проф. д-р – УниБИТ): *Учен, оставил трайна дупка в българската хуманитаристика (Размисли в памет на Милен Куманов* (№ 4272);

- Александр Субетто (акад., проф. д.ф.н., д.ик.н., канд. на техн. н. – президент на Ноосферната обществена академия на науките, гранд-доктор по философия, пълен професор на Оксфорд, заслужил деец на науката на Руската Федерация, носител на премията на Правителството на Руската Федерация – Санкт-Петербург, Русия): *В памет на българското учено – историке Милене Куманове (13.II.1942–22.XI.2021)* (№ 4272-1);

- Ани Данчева-Василева (проф. д-р – специалист по българска обща и средновековна история в Института за исторически изследвания при БАН): *Полетът на крилете на научното познание (Пътят на енциклопедиста – филантроп проф. Милен Куманов* (№ 4273);

- Венцислав Велев (проф. д-р): *Историкът – еманация на научна школа в областта на историческата енциклопедика проф. Милен Куманов* (№ 4274);

- Димитър Попов (проф. д-р) и Велка Попова (проф. д-р) – Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“: *Духовния етимон на твореца-съзидател: почитан проф. Милен Куманов (13.II.1942–22.XI.2021)* (№ 4275);

- Ивайло Петров (проф. д-р – Шуменски университет „Епископ Константин Преславски“): *Историкът – енциклопедист проф. Милен Куманов* (№ 4276);

- Жоржета Назърска (проф. д-р): *Мащабният проект на проф. Милен Куманов „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)“* (№ 4277);

- Никола Казански (доц. д-р – БАН): *“Licht, mehr licht!” В памет на професор Милен Куманов: Юбилеен сборник по случай 80-годишнината от рождението на учения – емблематично Festschrift издание на УниБИТ* (№ 4278);

- Евелина Здравкова (гл. ас. д-р инж. – УниБИТ): *Като отзив за “Licht, mehr licht!”, изтръгнат от дълбините на сърцето* (Онтологичен дискурс: Пътят към по-добрия свят (№ 4279);

- Светла Шапкалова (гл. ас. д-р – УниБИТ): *За енциклопедично издание “Licht, mehr Licht!” и колосалния труд на проф. Милен Куманов „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)“* (№ 4280);

- Поли Муканова (гл. ас. д-р – УниБИТ): *Юбилейният сборник “Licht, mehr Licht!” – компендиум на универсума* (№ 4281);

- Диана Ралева (гл. ас. – БАН): *Пътят “През тръни към звездите!” – апология на проф. Милен Куманов* (№ 4282);

- Стефка Илиева (гл. библиотекар – методист на НБИБ, библиотекар в Народно читалище „Алеко Константинов-1954“ – Пловдив): *Festschrift сборникът “Licht, mehr Licht!”*, посветен на 80-годишнината от рождението на историка – енциклопедист и филантропа – хуманист проф. Милен Куманов (13.II.1942–22.XI.2021) (№ 4283);

- Юлий Йорданов (почетен краевед на Съюза на краеведите в България, председател на Областното дружество на краеведите в Монтана, учредител и председател на дружество „Будители“ в област Монтана, носител на най-високите отличия на Общобългарския комитет „Васил Левски“): *Як темел в българската историческа наука (Предизвикани размисли, породени от сборника “Licht, mehr Licht!”*, посветен на професор Милен Куманов (№ 4284);

- Тодор Тошев (IV курс, зад. – ББ): *Международното енциклопедично издание “Licht, mehr Licht!” – невероятна кулминация на неуморния труд на блестящия учен и историк професор Милен Куманов* (№ 4285);

- Цветана Йовчева (IV курс, зад. – ББ): *“Licht, mehr Licht!” – уникален труд за неуморния учен, неговата човечност и неудържимия му стремеж към познание (Апология за професор Милен Куманов на неговия последен интервюер* (№ 4286);

- Денислава Григорова (IV курс, ред. – ББ): *Ключ с библиометрични данни към 8484 информационни реалии, моделирани в геоплатформата на „Православието в България (Кратка историческа енциклопедия)“ на проф. Милен Куманов* (№ 4287).

С виртуозните изпълнения на примата Александрина Кушничанова (арфа: Алберт Цабел – етюд „Край фонтана“) и примата Розалина Касабова (сопрано: Жул Масне – „Елегия“ – текст: Луи Гале) тържествено бе ознаменувано поставянето на паметната плоча в Паисиевата алея. Вече отново в зала „Тържествена“ на УниБИТ, където продължи работата на форума, проф. д-р Христина Богова произнесе обобщаващи думи за конференцията.

...По пътя от Паисиевата алея обратно към зала „Тържествена“ на УниБИТ успяхме да интервюираме проф. А. Куманова.

Любов Йовинска отправи въпрос към ръководителя на СНО:

– Професор Куманова! Какво е красотата?

Последва отговорът:

– Красотата – както и любовта – е **ДЕЙСТВИЕ** – усилието, което се осъществява в името на красотата – на нея се служи, тя води, осветява... Красотата позиционира реалните властно с идеалната си природа, организираща материалните прояви...

Иван Попов се обърна също с въпрос:

– Толкова тъжни годишнини почетохме днес, а всички сияят от щастие – от приповдигнатата атмосфера. Защо е така?

– Защото по законите на естетиката **ВЪЗВИШЕНОТО** и **ТРАГИЧНОТО** са едно и също нещо...

Последва въпросът на Андреа Пандулис:
 – *Кое е противоположното на красотата!*
 Отговорът беше лаконичен:
 – *Безразличието!*

Публикации за конференцията (по хронология)

1. Sofia Press:

Димчева, Анжела. В УниБИТ: тържествен спектакъл интеракция – оратория епифания, посветена на 24 май [XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty“]. [онлайн]. [прегледан 21.05.2023]. <https://sofiapress.com/culture/%d0%b2-%d1%83%d0%bd%d0%b8%d0%b1%d0%b8%d1%82-%d1%82%d1%8a%d1%80%d0%b6%d0%b5%d1%81%d1%82%d0%b2%d0%b5%d0%bd-%d1%81%d0%bf%d0%b5%d0%ba%d1%82%d0%b0%d0%ba%d1%8a%d0%bb-%d0%b8%d0%bd%d1%82%d0%b5%d1%80%d0%b0/>; <https://s.shopee.com/aKgN>

35 с.: 29 ил.

2. Epicenter:

Димчева, Анжела. Спектакъл интеракция – оратория епифания, посветена на 24 май, се състоя в УниБИТ [XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty“]. [онлайн]. [прегледан 21.05.2023]. <https://epicenter.bg/article/Anzhela-Dimcheva--Spektakal-interaktsiya---oratoriya-epifaniya--posvetena-na-24-may--se-sastoya-v-UniBIT/316310/6/0>

33 с.: 27 ил.

3–4. Монтана днес:

[Йорданов, Юлий.] XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty“. – В: *Монтана днес*. [онлайн]. [прегледан 23.05.2023]. <https://montana-dnes.com/modules.php?name=News&op=SeeNews&id=10649>

2 с.: с ил.

Вж и публ. на авт. на направеното от него експозе в Паисиевата алея в парка на УниБИТ „Як темел в българската историческа наука (Предизвикани размисли, породени от сборника “Licht, mehr Licht!”, посветен на професор Милен Куманов)“ (№ 4284). [онлайн]. [прегледан 23.05.2023]. <https://www.facebook.com/yuliy.yordanov>

2 с.

Публикации за подготовката на конференцията (по хронология)

5. УниБИТ:

[Деветнадесета] XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty“. [онлайн]. [прегледан 30.04.2023]. <https://www.unibit.bg/news/important-info/XI%D0%A5-student-conference>; <https://sno.unib-it.bg/forum.html>

108 с.

6. SofiaPress:

Димчева, Анжела. За безсмъртието на духовната красота [XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty“]. [онлайн]. [прегледан 14.05.2023]. <https://sofiapress.com/culture/%d1%96%d1%85-%d1%81%d1%82%d1%83%d0%b4%d0%b5%d0%bd%d1%82%d1%81%d0%ba%d0%b0-%d0%bd%d0%b0%d1%83%d1%87%d0%bd%d0%b0-%d0%ba%d0%be%d0%bd%d1%84%d0%b5%d1%80%d0%b5%d0%bd%d1%86%d0%b8%d1%8f-%d0%b8-%d0%b8%d0%b7/>

3 с.: с 1 ил.

7. Новините под луната:

[Димчева, Анжела.] УниБИТ отваря врати с изложба [: XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty”]. [онлайн]. [прегледан 15.05.2023]. https://lupa.bg/news/unibit-otvarya-vrati-s-izlozhba_235951news.html

3 с.: с 1 ил.

8. БТА:

Университетът по библиотекознание и информационни технологии организира научна конференция и изложба. [онлайн]. [прегледан 15.05.2023]. <https://bta.bg/bg/news/lik/456867-universitetat-po-bibliotekoznanie-i-informatsionni-tehnologii-organizira-nauchna>

1 с.: с 1 ил.

9. Facebook:

[Димчева, Анжела.] За безсмъртието на духовната красота [: XIX Студентска научна конференция и изложба на УниБИТ с международно участие „Информация – естетика – красота“ – “Information – esthetics – beauty”]. [онлайн]. [прегледан 16.05.2023]. <https://www.facebook.com/photo/?fbid=704946701635887&set=a.501490261981533>

5 с.: с 1 ил.

Фотоархив на форума²

1. УниБИТ – 19.05.2023 – Ден на Отворените врати – Университетът посрещна над 300 гости – директори на институции на информатизацията, учени, библиотекари и специалисти в различните сфери на знанието от страната и чужбина.

2. Студентите, облечени в национални носии от всички краища на България, посрещат рано сутринта гостите и делегатите на XIX Студентска научна конференция и изложба на Университета с международно участие.

3. Провеждана на живо, конференцията предостави линк за дистанционно присъединяване към работата на форума, наблюдаван и консултиран от учени от 23 страни по света – <https://meet.google.com/hra-jpnp-jjh>.

4. Водещата форума – студентката от I курс Василена Христова, обяви посвещаването на форума на 70-годишнината от възстановяването на Българската патриаршия.

5. Водещият форума – студентът магистър Иван Попов – в образа на св. о. Паисий Хилендарски, пред чийто взор оживява Академичната интеракция, въвежда аудиторията в темата на конференцията „Информация – естетика – красота“.

6. По случай 1990-годишнина от Разпятието и Възкресението на Исус Христос; 1710-годишнина от Медиоланския едикт от 313 г. и 150 години от гибелта на Апостола Васил Левски бе представена Академичната интеракция “ЕССЕ НОМО!”.

7. В образа на Пресвета Богородица – Дева Мария Българска – в епифанията взе участие оперната прима Розалина Касабова (Софийска филхармония).

8. Пресвета Богородица – Дева Мария Българска – Розалина Касабова се появи в залата с Младенеца Исус на ръце, символно обозначавайки и индивидуалната грижа, която е необходима в университетска среда за всеки новороден творец. В образа на Младенеца Исус – Калин Христов.

9. Носейки Кръста Си, през залата премина Исус Христос, олицетворен от студента Цветомир Манасиев на фона на “Una furtiva lagrima” от операта на Гаetano Доницети „Любовен еликсир“ (1832).

10. Пред Светия Кръст на разпятието коленичи Пресвета Богородица – Розалина Касабова.

11. Пресвета Богородица – Розалина Касабова – пое Св. Кръст на Исус Христос – Цветомир Манасиев, Който – под вълшебните й ръце – Се издига като крило на Светия Дух.

12. Гръмотевица от разтворилото се небе огласи отделянето на душата Исус от разпятието Му.

13. С отминаването на Исус от Светия Кръст, Неговият Кръст бе издигнат високо в залата, на фона на „Реквием“ на Волфганг Амадеус Моцарт.

² Фотографи: гл. ас. д-р Камелия Планска, докторант Андреа Пандулис, Екатерина Петрова, студент Тодор Тошев. Вж на <https://a.unibit.bg/view.php?auth=0lxgebaaacsqgeaad16jME7ziK53A%3D%3D>

14. В сцената – апотеоз на Христовото страдание и смъртта Му за всички нас – взеха участие – наред с Розалина Касабова – и студентите Ангел Георгиев (св. патриарх Евтимий Търновски) и Габриела Кръстанова (св. Петка Търновска).

15. В символната епифания Светият Кръст се спусна от ръцете на Бог Отец, олицетворен от отец Стефан Пашов.

16. В разлялата се в залата светлина от Св. Кръст Розалина Касабова – в образа на Пресвета Богородица, изпълни арията на Леонора „Расе, расе, mio Dio“ („Покой, дай покой, Боже“) от операта „Силата на съдбата“ на Джузепе Верди.

17. Възкресението Христово – студентът Ивайло Кардашев от I курс: „Мир вам!“ (Иоан. 20:20).

18. Бог Отец, олицетворен от отец Стефан Пашов: „Този е моят възлюблен Син, в Когото е Моего благоволение; Него слушайте“ (Мат. 17:5).

19. Под възшебните звуци на арфа и виола студентът Ивайло Кардашев олицетворява Възкресението Христово – звучи Менует № 4 в сол мажор на Й. С. Бах от нотната тетрадка „Ана Магдалена“ – изпълнение на арфа – примата Александрина Кушничанова.

20. Възкресението Христово – Менует № 4 в сол мажор на Й. С. Бах от нотната тетрадка „Ана Магдалена“ – изпълнение на арфа – примата Александрина Кушничанова – арфа и виола (акустично изпълнение).

21. Възкресението Христово – Менует № 4 в сол мажор на Й. С. Бах от нотната тетрадка „Ана Магдалена“ – изпълнение на виола – примата Розалина Касабова – арфа и виола (акустично изпълнение).

22. В образа на св. Петка Търновска – Габриела Кръстанова – студентка от I курс – епифания в отговор на молитвите, отправени към нея от св. патриарх Евтимий Търновски – Ангел Георгиев.

23. В образа на св. патриарх Евтимий Търновски – Ангел Георгиев – студент магистър – в диалог със св. Петка Търновска – Габриела Кръстанова.

24. Беседващата със св. патриарх Евтимий Търновски – Ангел Георгиев – св. Петка Търновска – Габриела Кръстанова – пред лика на Иисус Христос.

25. Пресвета Богородица – Розалина Касабова – със свитата си от серафими (Ружа Симеонова, Марияна Матова, Богдана Катърска, Никулина Катърска) – бди над звучащите в залата диалози.

26. Пресвета Богородица – Розалина Касабова: „И градът няма нужда ни от слънце, ни от месечина, за да светят в него, понеже Божиата слава го е осветила, и светило му е Агнецът“ (Откр. 21:23), отзвучено от акатист „Чистая Дево“.

27. Богдана Катърска – серафим от свитата на Пресвета Богородица – в трепетно очакване на участието си в кулминацията на академичната интеракция.

28. Ружа Симеонова – ученичка на Розалина Касабова – в трепетно очакване на участието си в кулминацията на академичната интеракция.

29. Ружа Симеонова изпълнява на виола националния химн на Република България и „Ода на радостта“ (Лудвиг ван Бетховен).

30. Академично слово на ректора на УниБИТ проф. д.н. Ирена Петева – официално откриване на конференцията.

31. Студентите и гостите на форума благодарят на проф. д.к.н. Стоян Денчев за произнесеното от него академично слово по случай откриването на конференцията.

32. Академично слово на проф. Иво Панов – Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – приветствие към форума.

33. Академично слово на форума на легендарната журналистка Божана Димитрова.

34. Проф. д.н. Ирена Петева открива паметната плоча в Паисиевата алея в парка на УниБИТ.

35. Проф. д.к.н. Стоян Денчев пръв поднася цветя на новооткритата паметна плоча в Паисиевата алея в парка на УниБИТ.

36. Благослов на отец Стефан Пашов към участниците в Паисиевата сесия на форума.

37. Докторантът Андреа Пандулис и възпитаничката на УниБИТ Марияна Матова водят Паисиевата сесия.

38. Участници в Паисиевата сесия, посветена на изданията на УниБИТ – Юлий Йорданов, проф. Ивайло Петров, д-р Анжела Димчева – експерти на Университета по изданията на серия „Факло-

носци“.

39. Студенти – участници с доклади в Паисиевата сесия на конференцията.

40. Алберт Цабел – етюд „Край фонтана“ – изпълнение на арфа на примата Александрина Кушничанова в Паисиевата алея на парка на УниБИТ.

41. Студентът Ивайло Кардашев съпровожда примата Александрина Кушничанова след дългите аплодисменти на възхитителното ѝ изпълнение до мястото ѝ на Паисиевата сесия.

42. Кулминация на форума – Жул Масне – „Елегия“ – текст: Луи Гале – изпълнение в Паисиевата алея на космическото сопрано примата – оперна дива Розалина Касабова.

43. Студентът Ангел Георгиев съпровожда примата Розалина Касабова след продължителните аплодисменти на уникалното ѝ изпълнение до мястото ѝ на Паисиевата сесия.

44. Паметна снимка на участниците в Паисиевата сесия на форума на 19.V.2023 г. – край иконата от златния фонд на Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, предоставена специално за церемонията по откриване на паметната плоча от научния редактор на серия „Факлоносци“ проф. д-р Красимира Александрова.

Отново за „Върви, народе възродени...”

ИВЕТА РАШЕВА

Once more on the poem “Cyril and Methodius” by Stoyan Mihaylovsky

Iveta Rasheva

Summary

The poem “Cyril and Methodius”, more commonly known as “Varvi, Narode Vazrodeni...” was written in 1892 by Stoyan Mihaylovsky in Ruse. Before starting work as an Associate Professor of Literature at Sofia University “St. Clement of Ohrid”, he used to teach at the high school in Ruse, which is exactly where, on 15 April he wrote the fourteen verses and sent them to Dr. Krastev. The later then published them in book no. 9–10 of the “Misal” magazine.

The text of the hymn may seem pretty familiar to us, and maybe exactly because of this, we do not pay enough attention to the connotation of the images of St. Cyril and St. Methodius in it. And the connotation is rich and intentional. The current research aims at trying to decode it and find out why exactly the images of the two first teachers are always a support in the Bulgarian mentality.

Key-words: The poem “Cyril and Methodius”, Stoyan Mihaylovsky, two first teachers.

Стихотворението „Кирил и Методий“, по-известно като „Върви, народе възродени...“, е написано през 1892 г. от Стоян Михайловски в Русе. Преди да започне работата си през споменатата година като доцент по литературна история във Висшето училище в София (сега Софийския университет „Св. Кл. Охридски“), той е учител в Русенската гимназия. Точно там, на 15 април, написва четиринадесетте куплета и ги изпраща на д-р Кръстев. Последният ги публикува в книжка № 9–10 на списание „Мисъл“. Музиката към стихотворението се ражда през 1900 г. в час по пеење, в Ловешкото мъжко училище, когато учителят – композиторът Панайот Пипков – вижда как един ученик чете творбата. Той взима тебешир и още преди урокът да е свършил, написва нотите на мелодията на черната дъска.

Колкото и познат да ни е текстът на химна, а може би точно по тази причина, не обръщаме достатъчно внимание на образите на св. св. Кирил и Методий в него. Първите четири куплета в творбата не са авторово обръщение, а думи на първоучителите (в голяма част от печатните издания кавичките, рамкиращи пряката реч, се пропускат¹, а това води до погрешни представи), отправени към българския народ („Тъй солунските двама братя насърчаваха дедите ни...“). Прякото обръщение цели да вмени идеята, че те – Кирил и Методий – са покровители на България.

¹ По-нататък този въпрос ще бъде уточнен.

В стихотворението, с благословията на първоучителите от „пресвещените старини“, визирана с контекстовите синоними възрождение, просвета, книжовност, наука – чрез знанието, дължащо се на възможността за собствена писменост, народът ни ще върви към „светли бъднини“, с подновена съдба, с известност и слава. Защото е „от длъжност неизменна воден“ (тук откриваме и оплодената с нов смисъл средновековната, месианистичната идея) за владееенето над „завладяното с меч“ вече с ново, с духовно слънце. Естествено, знанието подсигурява и вечност на народността: „Народността не пада там, дето знаньето живей!“.

Стоян Михайловски, снимка на Димитър Карастоянов, с автограф, БИА–НБКМ

След пряката реч се поднасят размислите за настоящето: „България остана вярна на достославний тоз завет – в тържествуване и в страдание извърши подвизи безчет...“. Действително, българите са извършили „подвизи безчет“ седем години преди написването на текста. В Сръбско-българската война, която трябва да санкционира Съединението пред Великите сили, воините ни проявят героизъм. На многобройната сръбска сила – 8000 души – българското главно командване поставя отряда на капитан Кисъв, наброяващ около 2500 души. Той е разбит при

Брезник, но успява да спре сръбското настъпление с един ден, което се оказва от решаващо значение. На 7 ноември 1885 г. сърбите са победени при рида Три уши. След войната стопанският просперитет на страната създава условия за духовното съвземане на нацията: открит е Софийският университет, действа първият ни Закон за народното просвещение, сформират се първата българска опера и театралната трупа „Сълза и смях“. А Народна библиотека в София, днешната Национална библиотека, носеща имената на първоучителите Кирил и Методий, има вече 145-годишна история.

В осми и девети куплет на творбата откриваме връщане назад в историческото време – контрастно се представят величието и страданието на държавата ни. След много „пресветли“ години настъпва „беда неописуема“. На славата на Златния век (неназован с този термин) и свободата се противопоставя петвековното робство. В десети куплет, във връзка с Освобождението ни, идеализирането на образите на Кирил и Методий като апостоли, учители и защитници – изобщо като опора – на българския народ, достига кулминационната си точка: „Но винаги духът народен подпорка търсеше у вас, о, мъдреци!... През десет века все жив остана ваший глас!“. Защо Кирил и Методий са винаги „подпорка“ на българския народ? Култът към св. Кирил и св. Методий в България датира още от XI в. Естествено, за появата му играят важна роля произведенията на старобългарските книжовници от Златния век, които, след покръстването, защитавайки правото на съществуване на славянската писменост и език, изграждат прототипа на образите на светите първоучители. Тогава тези образи са натоварени индиректно с етносъхранителна функция дотолкова, доколкото трябва да утвърдят авторитета на цялата новопокръстена славянска общност и в частност на държавата, приела и спасила писмеността, чиято книжнина по-късно се превръща в „посредница“² между Византия и всички останали славяни. През XI–XII в. месианизмът достига най-високата си точка – българите получават от св. Кирил писменост, вяра и закон („Солунска легенда“) и, благодарение на това, стават избран Господен народ и постигат много. Всъщност от XI до XIII в. ролята на Кирил и Методий отново е опорна точка – образите им повторно са натоварени с етносъхранителна функция, защото отстояването³ изобщо се извършва с помощта на изначалното отстояване на делото им. В края на XVIII в., в историята на Паисий и възрожденските ни автори от следващия век, отстояването⁴ също се опира на авторитета на св. св. Кирил и Методий и гордостта от великото им дело. Т.е. това е същата етносъхранителна функция, но вече модернизирана, национализирана, етноразграничаваща. Откриваме я в единадесети и дванадесети куплет на стихотворението на Михайловски, визиращи трудния исторически момент.

През 1863 г. славяните отбелязват 1000-годишнината от създаването на Кириловата азбука. В България празникът на първоучителите вече трайно се преосмисля и

² Терминът е въведен от Д. Лихачов – именно той пръв нарича старобългарската литература литература посредница.

³ България е под византийска власт.

⁴ България е под турска власт.

добива политически смисъл. Един от първите, които вербализират този нов идеен смисъл, е Христо Ботев. На 11 май 1867 г., в Калофер, той говори пред съгражданите си и пламенно ги призовава да следват примера на Кирил и Методий в борбата за народна свобода и културна независимост. По-късно, в Румъния, отпечатва статия, в която подчертава значението на делото им и го свързва с идеята за политическо освобождение на българския народ. Михайловски прави същото – 14 години след Освобождението и 25 години след Ботев – в края на стихотворението си (тук наблюдаваме симетричност на благословията, която се „връща“ – този път от народа към първоучителите). В предпоследния куплет митологемата-подпорка вече е разгърната и дешифрирана, а в последния се пренася, но отново месианистично, към всички славянски народи.

След 9 септември 1944 г. текстът на „Върви, народе възродени“ е цензуриран. Така културната конотация на образите на Кирил и Методий като апостоли, учители и защитници – изобщо като митологема-подпорка – на българския народ се променя изцяло. Липсата на осем куплета води до „олекотяване“ на фабулата – България „извършва подвизи безчет“, тя е част от голямото славянско семейство, непосочена (контекстова) проводница на общата славянска писменост. Не е ясно чии са думите в първите четири куплета (кавичките са премахнати) и се остава с впечатлението, че са обръщение на автора Ст. Михайловски към българската нация. Ако все пак се обърне внимание на пети куплет, където ясно е подчертан благословът: „тъй солунските двама братя насърчаваха дедите ни“, то смисълът му сега е променен, защото в четвърти куплет вече присъства горепосочената фраза „ведно със другите славяни, кръстосвай дух със огнен меч“ и заветът променя адресата си – това вече не е България, а цялата славянска общност.

Днес пазим архивен спомен за няколко подобни на „Върви, народе възродени“ стихотворения, изпълнявани като песни за празника на двамата първоучители – 11 май (преди 9 септември 1944 г.), макар и с доста по-кратък живот, от които е видно, че повечето от тях са в стила на европейските маршове. Една от най-ранните съхранени училищни песни от този период, е „И след тия хиляди години“ по текст на Йоаким Груев. Оттогава датират и песните „Тоя празник нам дарява“ и „Кирилу и Методию“ по текст на Любен Каравелов; „Днес ден славен“, „Химн на Кирил и Методий“ и „Да прославим паметта“ по текстове на Добри Войников. Така се е формирала значителна група на тази тема, принадлежаща към жанра „училищна песен“.

Текстът (претърпял корекции или в първоначалния си вид) на „Върви, народе възродени“ на Стоян Михайловски (вече 131-годишен) обаче неоспоримо е най-българският химн за св. св. Кирил и Методий.

Византийският богослужебен ритуал в традицията на българското православие

МИЛОСЛАВ БОНОВ¹

The Byzantine Liturgy in the Tradition of Bulgarian Orthodoxy

Miloslav Bonov

Summary

With several examples from important periods in Bulgarian history, we have indicated the importance of Byzantium for the formation and sustainability of Orthodox worship in Bulgaria. The severe trials accompanying the spiritual uplift in the listed historical times and their overcoming, show state maturity and unbreakable will in search of the Absolute. In addition to successfully accepting Christianity, Bulgaria in turn spread it to other Slavic pagan nations and thus made its contribution to the development of modern European civilization.

Key-words: St. St. Cyril and Methodius, St. Clement of Ohrid, St. Euthymius, St. Tiveriupolis Martyrs, cult, Sofia Transcript, worship service.

Няколко са етапите, през които е преминало развитието на християнския религиозен култ у нас. Исторически те са свързани с Първото и Второто българско царство – при управлението на трима знакови владетели: св. княз Борис-Михаил Покръстител (852–889), неговия син, цар Симеон I Велики (893–927); време, в което държава и църква звучат наистина в симфония, а делото на Светите братя Кирил и Методий ще даде своите благодатни плодове. По време на Второто българско царство и създаването на Търновската книжовна школа държавата е в нов духовен подем, прекъснат с края на управлението на Иван Шишман (1371–1395). Двата периода са със съдбовен характер не само за България, но и за православието като цяло, защото показват ясно волята на държавата, в лицето на светската и духовна власт, по примера на Византия² да приеме християнството за официална религия, да прояви ревност и устойчивост в неговото утвърждаване, и с предузнатостта си да допринесе за катехизирането на част от славяноезичните народи по изключително цивилизован начин – чрез писаното слово.³

¹ Авторът е редовен докторант в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Катедра „Практическо богословие“, специалност „Литургика“, научен ръководител прот. доц. Иван Иванов.

² „...византийската ръкописна книга – първообраз и наставница на славянските книжовници“. – В: **Джурова**, Аксиния. 1000 години българска ръкописна книга. София: Септември, 1981, с. 6.

³ „...българските ръкописи са привличали вниманието на учените преди всичко като първи книги, писани на славянска азбука – глаголическа и кирилска“. – **Пак там**, с. 10.

С почитта към светите Тивериуполски (Струмишки) мъченици не може да отменим и времето на византийското владичество (1018–1187), когато въпреки чуждия клир, наложен по нашите земи, култът към тях започнал като локален от времето на св. Климент Охридски⁴, продължил и надстроен от неговите по-късни византийски приемници на Охридската ерхиепископска катедра, преминава през горнилото на XIV–XIX в., съществува и до днес (тяхната памет се чества на 28 ноември). Светиите са призовавани за застъпници в три държави и една монашеска република – Света гора. Този етап от нашата история, извън контекста на книжовните школи в двете български царства, потвърждава континуум на единомислие при изповядване на една вяра от българи и византийци.⁵

Духовните отношения между Византия и България, развиващи се на принципа на приемственост в догмата и ритуала, потвърждава и проф. Благой Чифлянов. Той посочва и основната разлика между византийското и римското богослужение в периода, свързан с делото на Светите братя Кирил и Методий: „езика, а не чина“. Чифлянов цитира папа Йоан VIII, който „законодателства за употребата на славянския език, но не споменава нищо за ритуала“. Изтъкнатия наш литургист дава пример и с богослужението на двамата братя в Рим: „никой документ не прави алюзия за ритуала, по който се извършват“. Чифлянов допълва, че Методий бил въведен в епископски сан заедно с ръкоположението на своите ученици от латински клирици, което е потвърдено от славянските извори, без да се говори за противоречие с византийския ритуал. Тези примери са подкрепени по-долу от събора в Цариград (869–870), където в спора на кой патриархат принадлежат новопокръстените българи, полемизирането е около езика, на който да се служи, а не по кой ритуал, т.е. няма догматични или култови противоречия.⁶ За значението на Първото българско царство като основен разпространител на християнството в славяноезичните народи чрез писаното слово на старобългарски език пише и Фернан Бродел в „Граматика на цивилизациите“.⁷

Ако днес под византийски ритуал разбираме богослужението, извършвано в

⁴ Вж. **Бонов**, Милослав. Култът към светите Тивериуполски мъченици във византийските и средновековни български богослужебни книги. – В: *Библиотека*, 2021, кн. 6, с. 58–66.

⁵ **Атанасий Александрийски**. Първо слово против арианите: Т. 2, Изследвания. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2022, с. 262. За усърдието във вярата, което проявява България още със своята християнизация, освен в богослужебния култ, но най-напред догматически, съдим по първата преведена книга; догматическия компендиум *Извор на знанието – Диалектика и За ересите* на св. Йоан Дамаскин.

⁶ **Чифлянов**, Благой. Богослужебния чин, преведен от св. братя Кирил и Методий в началото на тяхната моравска мисия. Солун: Патриаршески инст. за патристични изследвания, 1994, с. 92.

⁷ **Бродел**, Фернан. Граматика на цивилизациите. прев. Недка Капралова. София: Изток-Запад, 2014, с. 624. Оценката на Бродел за делото на Светите братя Кирил и Методий за „богослужебния старославянски език, този първи писмен език, в културната традиция на славянските народи“ съвпада с тази на българските учени с уточнението, че езикът е старобългарски.

Българската православна църква, това, което ни кара да се обърнем към изследването на Бл. Чифлянов, е въпросът „кой е бил онзи (тогавашният) византийски църковен чин“, защото през IX в. се е служело на много типичи.⁸ Отговорът, който дава монографията, е важен за проследяване на развитието в старобългарската традиция. Чифлянов отнася Василиевата и Златоустовата литургия към „богослужебния материал, преведен от славянските просветители в началото на тяхната моравска мисия до смъртта на Кирила (869)“.⁹

Освен богослужебния и политически статут на Светите братя, ръкоположението на св. Кирил Философ и на св. Методий като архиепископ на Моравия, И. Иванов (Кюмурджийски) разглежда и въпроса, свързан с тяхното основно дело – преведените богослужебни книги, осветени от папа Адриан II, като дава отговор за произхода на ритуала и езика на неговото извършване.¹⁰ Позовавайки се на авторитети като Чифлянов и Тарнанидис, Иванов защитава тезата, че полемиката в Рим засяга повече ритуала, а не отслужването му на славянски език, който е използван само като повод.¹¹ Дватамата братя успяват не без голяма доза политически такт да получат благословение за служение на славянски език, за което помагат и техните изключителни литургични познания.¹² Трите известни досега славянски преписа на литургията на св. ап. Петър: ръкопис от XVI в. Пог. 278 от Руската Национална библиотека и два извора от XVII в. – ръкопис Соф. 104 (105) от Националната библиотека на Украйна и атонски ръкопис 332 1-2 от Хилендарския манастир, подкрепят тази съвременна теория, а Тарнанидис я допълва, като припомня друга, по-стара, че Светите братя са превели литургията на св. Петър за нуждите на Моравската мисия.¹³ Достоверността на преводното делото на Светите равноапостоли Кирил и Методий дори е наречена от монс. Джузепе Вайс „римо-славянски ритуал“¹⁴, което в крайна сметка е синтез между държавна дипломация и висше

⁸ Чифлянов, Б. Богослужебния чин..., с. 96.

⁹ Пак там, с. 147.

¹⁰ Благовестие и мисия: Мисионерско и просветителско дело на Светите братя Кирил и Методий и свети Климент Охридски. състав. Иван Иванов (Кюмурджийски). София: Диджитал принт експрес, 2018, с. 40.

¹¹ Пак там, с. 73.

¹² „Изглежда, че решението, което им е хрумнало и което са използвали като компромисен жест спрямо латинската непримиримост, е да преведат на славянски Литургията на св. Петър, която е била най-използваната в Западната църква. Това е задоволило чувствата на Запада и същевременно е останала достатъчно близка до традицията на Източната църква. Тази интерпретация също изяснява, че месата е написана на южнославянски диалект (понеже е била преведена от кръга на Солунските братя), но със западна терминология (понеже се базира на латинския текст). Това обяснява също и защо опозицията на Светия престол затихва с резултата, че тази литургическа традиция се е съживявала от време на време и е била до известна степен запазена.“ – Пак там, с. 74.

¹³ Пак там, с. 80.

¹⁴ „Историческите факти са в полза на гореизложеното мнение. Св. Кирил е дочул за посланията на княз Ростислав, че в Моравия германските мисионери са започнали да въвеждат западен тип литургия. За да не бъде застрашена просветителската мисия на Византийската

мисионерство и може да се определи с едно име – евангелизация на всички славяноезични народи на територията на средновековната европейска цивилизация.

Хронологията на събитията, свързани с появата на Византийския ритуал по нашите земи ни отвежда до един от най-добрите ученици на Светите братя Кирил и Методи – св. Климент Охридски Чудотворец, от чието велико просветителско дело ще посочим последното за сега открито произведение: достигналата до нас служба за св. Тивериуполски (Струмишки)¹⁵ мъченици, свързана със личности като княз Борис-Михаил I Покръстител, блаж. Теофилакт Охридски¹⁶, св. Константин Кавасила и редица още духовници от следващите времена, мнозина просияли като светии. Благодарение на тях дължим съхранението на този култ, дошъл от Античността, но заслугата за неговото преоткриване и ново начало е изцяло на св. Климент.

За образец от периода на Второто българско царство ще ни послужи Софийският препис от 80-те години на XIV в. на Евтимиевия служебник.¹⁷ Писан е между 1375–1393 г., когато св. Евтимий е оглавявал патриаршеския престол, писменият паметник е определен като съвременник на оригинала, което е предпоставка за максимална близост до автентичния език на търновския патриарх, заел се с делото на книжовната реформа. Заедно с неговото намиране през 1889 г. и до днес са известни още два преписа на служебника: Зографският свитък и Зографският служебник. Л. Милетич го сравнява по значение с други подобни паметници от същото време, като Палаузовия препис на Бориловия синодик и Зографския сборник, в който е запазено част от творчеството на св. Евтимий. Софийският служебник (известен още и като Софийския препис) е с хартиено тяло и освен дяконския устав и различни молитви съдържа двата чина на Византийския литургичен ритуал (ВЛР) и литургията на Преждеосвещените дарове.¹⁸

империя, св. Кирил, познавайки литургията на св. Петър, използвана и в Солун много преди заминаването му за Моравия, е направил славянския превод на *Ordo Missae*. Така, пристигайки във Велика Моравия, виждайки реалната ситуация, св. Кирил решава да адаптира вече придобил гражданственост ритуал на славянски език. Това е ставало с голямо внимание, за да не създаде проблеми сред новопокръстените. Факт е, че през IX в. древните ритуали са били още в период на развитие и оформяне, за да се достигне до днешния им вид, тъй като „процесът на интегрирането на източните и западните ритуали, при който римският се наложил с малки изключения над целия римокатолически свят, а византийският напълно над целия православен свят, още не е завършил.“ – Пак там, с. 82.

¹⁵ Вж. **Бонов**, Милослав. Култът към светите...

¹⁶ **Илиев**, И. Мъченичеството на 15-те Тивериуполски мъченици. – В: *Гръцки извори за българската история*, т. 9: Произведенията на Теофилакт Охридски, архиепископ Български, отнасящи се до българската история, ч. 2, 1994, с. 40–79.

¹⁷ **Коцева**, Елена. Евтимиев служебник: софийски препис от 80-те години на XIV в. София: Наука и изкуство, 1985. 219 с.: с факс. Ориг. препис се съхранява в НБКМ – № 231.

¹⁸ Поради своите специфични особености като: липса на епиклеза; чин на вечерня с последование за причастие и др. особености, още в старобългарските извори литургията на Преждеосвещените дарове е наречена „непълна“, за разлика от двете служби от ВЛР и не е включена в настоящето изследване. Вж. **Чифлянов**, Благой. Православна Литургика, с.189, 236; **Авксентий**, архим. Литургика, с. 585.

Авторството на оригинала се доказва с името на патриарха, което се среща два пъти: „пресветейшия търновски патриарх Евтимий“ и в молитвата за живите във Василиевата литургия: „Помени, Господи, патриарх, кир Евтимий, който написа това“. От целия корпус са запазени 79 листа.¹⁹ Този паметник е един от примерите за приемственост в богослужението. Както отбелязва Е. Коцева, преписът е от последните образци, доказващи непрекъсващата връзка между Кирило-Методиевата преводаческа традиция и XIV в.²⁰

Според Б. Цонев, като неоспоримо доказателство, че Софийския препис е изработен след 1380 г. служи водния знак на хартията.²¹ Този факт нарежда книгата сред ръкописите, с които св. Евтимий започва книжовната реформа на богослужебните текстове.²² Византийският полуустав, преминаващ в бързопис, използван от поп Герасим, е друг ориентир, насочващ към създаването на преписа във времето на книжовната (литературна) реформа, проведена от св. Евтимий.²³ Писмото е четливо, подчинено на характерните стилистични особености, а височината и широчината на буквите е около 0,4/0,5 см. Пунктуацията и киноварните означения и оформлението, като цяло, водят към Евтимиевия прототип.²⁴

Може да се каже, че при съвместната работа на книжника реформатор св. патриарх Евтимий Търновски и преписвача поп Герасим се наблюдава „византизиране на почерците (изразено във) функционалната украса, оразмеряването на декоративните елементи, подправяне големината на инициалите и стилового им уеднаквяване, нормирането на форматите според предназначението на книгата са особености, които преминават и в някои от славянските първопечатни служебници“. Тази тенденция за подражаване на византийските образци е по-ранна и се открива в българския препис на Манасиевата летопис (1345) и Лондонското евангелие (1355–1356).²⁵ Важна за нас е и положителната оценка на А. Тойнби за България по това време, която според него не е „пасивен реципиент“, а „съперник на Византия в политическо и културно отношение“.²⁶

¹⁹ Коцева, Е. Евтимиев..., с. 5.

²⁰ Пак там, с. 6.

²¹ Пак там, с. 10.

²² Пак там, с. 21.

²³ Пак там, с. 23.

²⁴ Пак там, с. 24.

²⁵ Пак там, с. 41.

²⁶ „Усвояването на византийските образци не е механичен процес, а творчески. Като втори център на православната цивилизация, България, посредством християнизацията и религията на Българската църква и литературната и преводаческа дейност, активно разпръсква просветата и културата сред славянските и други народи на Балканите и Източна Европа“, според Антъни Тойнби.

„Като най-значим е оценен приносът на двете книжовни школи от XIV–XV в. – Търновска и Ресавска, които транслират наследството на православната цивилизация към Москва“. [онлайн]. [прегледан 29.05.2023]. https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D1%80%BD%D1%8A%D0%BB%D0%B4_%D0%A2%D0%BE%D0%B9%D0%BD%D0%B1%D0%B8

В заключение, аргументирайки се с цитираните становища, изградени и подкрепени от трудове на поколения български книжовници, опитахме се да потвърдим аргументите в полза на един продължаващ и до днес богослужебен ритуал, наследен от неговия пряк изразител – Византия. Изяснихме, че нейното влияние още от самото начало (865) е било богословски вярно тълкувано и адаптирано от страна на Българската църква и тя на свой ред става „стълб и крепило на истината“.

Духовната осмоза е необратим процес, в който за България можем да кажем че е предусетена и призвана. Християнизацията на славяноезичните народи се случва по изключително образцов духовен начин; пълноценно, а не спорадично, на парче, което крие рисковете на изопачаване на чистотата на вярата. Държава и Църква с достойнство изпълняват своята мисия, като освен опазването чистотата на вярата, в единство изпълняват и завета на Иисус Христос за благовестието на всички народи (*Марк. 15:16*). Посочените в статията периоди са част от характеристиката за държавност и са свидетелство, че духовният подем на България полага основите на съхранената и до днес идентичност, стремяща се изключително към изконните християнски ценности така, както са съхранени и предавани от времената на Апостолите. Опитахме да направим препратка към друга особеност на християнството с призиването на България да катехизира по примера на Византия: смирено и вярно да подражава на Господа Иисус Христос – Спасителя, харизма, както за личности, така и за цели народи и държави.

Дневникът на Рада Бешикташлиева (1901–1904)

ЖОРЖЕТА НАЗЪРСКА

The Diary of Rada Beshiktashlieva (1901–1904)

Georgeta Nazarska

Summary

The diary kept by Rada Beshiktashlieva-Gantcheva (1876–1959) – a Bulgarian teacher, translator and feminist, mother of the writer Yana Yazova, is publishing for the first time. The introductory notes present the biography and main ideas of the author, as well as the peculiarities of work in the context of Bulgarian autobiographical prose.

Key-words: Rada Beshiktashlieva-Gantcheva, diary, autobiographical prose, feminism, Yana Yazova.

Авторката на дневника

Рад(к)а Бешикташлиева (1876–1959) е родена в Калофер. Баща ѝ Стойчо (поч. 1931) е абаджия, търговец и едър предприемач.¹ От двете си съпруги – Мария и Юрданка от с. Аджар (дн. Свежен) (поч. 1937), той има 14 деца.

Стойчо Бешикташлиев с втората си съпруга Юрданка и дъщерите си.

Източник: ДА „Архиви“

¹ Начов, Н. Калофер в миналото. т. 1. София: Земиздат, 1990, с. 348.

Рада е от първия му брак, като след раздялата на родителите остава при майка си. След Освобождението фамилията на Стойчо Бешикташлиев живее в Калофер, а дъщерите учат в Пловдивската девическа гимназия². Веднага след своето дипломиране (1892) Рада се наема учителка в града, следвайки примера на сестра си Анна и подпомагайки финансово сестрите си Цвета[на], Тота, Стефана и Еленка.³

През 1901 г. младата жена се премества в с. Сухиндол⁴, където на 24.XI.1902 г. се омъжва 25-годишна за родения там неин връстник Тодор Ганчев Велков (1867–1942), възпитаник на силистренската гимназия и доктор по философия на Цюрихския университет (1907).⁵ От късния им брак се раждат две дъщери: Мила

Рада и Тодор Ганчеви младо-
женци, около 1902 г.

Сем. Ганчеви с майката на
Т. Ганчев, Лом, 1913 г.

Източник: ДА „Архиви“

² Юбилеен сборник по случай 50-годишнината на Пловдивската девическа гимназия и 70-годишнината от откриването на първото българско девическо училище в Пловдив. Пловдив: Хр. Г. Данов, 1934, с. 119, 122. От 1892 г. Анна става учителка в калоферското трикласно девическо училище, а през 1896 г. Цвета[на] (род. 1880) завършва Пловдивската девическа гимназия и започва работа като начална учителка, *вж* Държавен вестник, № 193, 4 септ. 1892; Училищен преглед, год. 2 (1897), с. 1021. Най-малката, Еленка, се самоубива съвсем млада.

³ Държавен вестник, № 187, 28 авг. 1892.

⁴ Училищен преглед, 1904, с. 115.

⁵ Назърска, Ж. Жените в дигиталния (уеб) архив на Цюрихския университет: (не)видимост. – В: *Тр. СВУБИТ*, 2008, т. 7, с. 385–405. Неговият брат Петко завършва инженерство в Ганд, Белгия, през 1902 г. *вж* Танчев, Ив. Белгийският принос в подготовката на български специалисти с европейско образование, 1878–1912. – В: *Изв. ДА*, 2003, т. 83, с. 20.

Ганчева-Балабанова (1910–1942) – юристка, и Люба Ганчева-Йорданова⁶ (1912–1974). Съпрузите учителстват в Лом (до 1913 г.) и Видин, а после се преместват в Пловдив до 1929 г., докато се построи апартаментът им на ул. „Г. С. Раковски“ 161 в София, купен със заем от Учителската каса.

Дъщерите описват майка си като постоянно заета с работа и често отсъстваща от дома по обществени дела.⁷ Сантиментално свързана с родното си място, Рада е дейна членка на Дружеството „Калоферска дружба“ (1908).⁸ Вероятно притеглена от образа на природата и от силните религиозно-нравствени внушения, през 1912 г. превежда творба от XVIII в. на Албрехт фон Халер – швейцарски поет, естествоизпитател и лекар.

Въпреки своята изкушеност от литературата, Рада Ганчева цели 13 години игнорира публикациите на дъщеря си Люба, дори когато тя се превръща в известна писателка. Консервативно настроена, тя не одобрява връзката ѝ с проф. Ал. Балабанов.⁹ След смъртта на своята голяма дъщеря Мила (1942) и 40 дни по-късно на съпруга си д-р Тодор Ганчев, майката продължава да живее в апартаментата си на ул. „Раковски“ 161 Б заедно с Люба и съпруга ѝ Христо Йорданов до смъртта си през 1959 г. С тях се евакуира от бомбардираната столица в Клисурския манастир¹⁰.

Дневникът – обща характеристика и археографски бележки

Рада Бешикташлиева води дневника си в периода 22.XI.1901–24.II.1904 г., когато учителства в с. Сухиндол. Сама и далече от семейството си, с което е тясно свързана, тя има нужда да отразява своите душевни състояния и случващото се в непосредственото ѝ обкръжение. Разполага и с достатъчно време в сравнително спокойното село.

Въпреки почти двете години на списването му, дневникът представлява сравнително кратък текст от 33 ръкописни страници. Той е писан с молив върху ученическа тетрадка за ръкоделие, малък формат. Отличава се с оформен правопис и писмовен стил, съдържа малко поправки и издава учителска методичност. Датиран е прилежно, но е попълван с големи прекъсвания. Не е известно дали е продължение на предишен ученически дневник. Воден е в зрелите години на Рада. Понеже съдържанието му не сочи следване на модела „наратив за цял живот“, както са приучавани възпитаничките на американските протестантски колежи¹¹, може да се допусне, че текстът е единичен. Запазването му до края на

⁶ Поетесата и писателката с псевдоним Яна Язова.

⁷ **Мойра**: Епистоларният роман на Яна Язова и Александър Балабанов. състав. Цвета Трифонова, Петър Величков. София: Акад. изд. М. Дринов, 1996, с. 256.

⁸ **Калоферска дружба**. кн. 1. София: Г. Паскалев, 1908, с. 16.

⁹ **Мойра**. Епистоларният..., с. 245.

¹⁰ **Пак там**, с. 253.

¹¹ **Назърска**, Ж. Жизнеописанието на Соня Петрова Краева-Кикименова и балканската женска биографична традиция. – В: *От сянката на историята. Жените в българското общество и култура*. Извори за историята на жените: дневници, спомени, писма, белетристика, т. 2,

живота, независимо от честите миграции на семейството, подсказва, че отразява значими събития за своята авторка. Дали дневникът е имал особен смисъл и нарочно е предаден от майката на дъщерята Люба, е трудно да се прецени. Той е инвентаризиран в ЦДА с всички архивни документи, открити в дома на Яна Язова след смъртта ѝ през 1974 г.

За настоящата публикация текстът е разчетен от оригинала, представен е пълнотекстово, със запазена лексика и съобразен със съвременните правила правопис. В кръгли скоби са отбелязани архивните листове, а в квадратни се поясняват някои съкращения. Подчертаванията са на авторката, а под линия се дават повече сведения за споменати събития.

Дневникът в контекста на българската автобиографична проза

Дневниците са сравнително слабо разпространени в българската литературна традиция. Ако съществуват, те са писани предимно от мъже, от представители на високата средна класа и интелектуалния елит. Женската автобиографична проза у нас е още по-рядко застъпена – макар и съществували, такива дневници много рядко придобиват публичност. Както повечето архиви на жени, те са смятани за маргинални, затова често са игнорирани и унищожавани.¹² Това се отнася най-вече за творби на слабо известни личности, не проявили интерес или суета да публикуват приживе наратива си, или такива, чиито близки не социализират посмъртно наследените ръкописи.

Дневникът на Рада Бешикташлиева е воден на 25–27-годишна възраст и има силно изповеден тон, характерен за женската мемоаристика. Той обаче се отклонява от типичните ѝ черти: интимните преживявания и желания са изнесени от частното пространство в социален контекст; отношенията между половете са разглеждани не в лична, а в политическа плоскост; фокусът е изместен от домашния бит върху професионалните занимания и книжовна дейност.

Независимо от малкия си обем, текстът има несъмнени художествени качества – авторефлексивност, полемичност, използване на реторични похвати, богат език. Той не е готвен за печат, но в него се чувства маниерност в духа на модните за епохата чуждестранни образци на дневници, четени в оригинал от българската интелигенция, включително реминисценции от подобни съчинения, публикувани в сп. „Мисъл“ по същото време.¹³

състав. Кр. Даскалова, Ж. Назърска, Р. Рошкева, 2021, с. 259–380; **Назърска, Ж.** Автобиографичната проза между патриотизма и пацифизма: Дневникът на Добра Пелашева. – В: *Licht, mehr, Licht! В памет на проф. Милен Куманов*. юб. сб., посв. на 80-год. от рожд. на учения. съст. А. Куманова, Н. Василев, А. Димчева. София: За буквите – О писменехъ, 2022, с. 1693–1697.

¹² **Муратова, Н.** Жени отвъд архива. Благоевград: Н. Рилски, 2021; **Назърска, Ж.** История на ръкописа на „Килия 31/Зад свободата“. – В: *Архиви на жени и малцинства*, Т. 4: Да излезеш от сянката. Непубл. произведения на Златка Чолакова и Олга Чавова, съст. Н. Муратова, Кр. Попова, Ж. Назърска, 2016, с. 27–29.

¹³ По това време е много популярен девическият дневник на художничката Мария Башкирцева,

Дневникът като исторически източник

Дневникът преди всичко разкрива подробности от живота на авторката си. Бешикташлиева води записките си като учителка в класното (основното) училище на Сухиндол – богато земеделско село с развито лозарство, винарство и пчеларство, с първата у нас лозаро-винарска кооперация (1909), с дълга просветна и читалищна традиция. Въпреки това, тя описва живота си с тъгата на девойка, намираща се „далече от родители и близки“, със снизхождението и недоволството на високо образована личност, на която остро липсва подходящата интелектуална среда. Особено драматичен е сблъсъкът между елитарното ѝ съзнание и поведението на нейните колеги, характеризирани като недостойни личности („ласкатели, подлещи, лакеи, мерзавци, съсипатели и др.“).¹⁴

В текста авторката се самопортретира дихотомично: като млада жена с крехко здраве и малки сили, но притежаваща желязна воля, непоколебимост, кураж и постоянство. Втората перспектива е подсилена от несъмнената религиозност на Рада, която често си служи с думи, изрази и метофори от Библията („Самсонова сила“; „изплащам натрупани грехове“; „ще вървя по истинския път“; „без отчаяние, без очакване на облаги, работя с надежда“; „никак не се отчайвай“) и даже се уподобява на първите християни („постоянно прекарвам мъченически“). Вероятно тази верска идентичност е основа на нейното своеобразно морално пуританство, което я тласка да бъде критична към конформизма на колегите си, но същевременно ѝ дава сили да устои на силния социален натиск, дори на заплахата с убийство (1901).

Самата Бешикташлиева отбелязва, че началото на светогледното ѝ преобръщане може да се търси в Пловдив след 1896 г. Предишния си живот си тя характеризира като „заслепеност“, „изгубени години“ на „равнодушие към всяка заспалост“, където „нямаше ни лоши хора, ни лоши пороци“. Новите ѝ идеали могат да се открият поне в три посоки.

Първата е социалният реформизъм, който обаче в нейния случай трудно може да се уподоби с модните за времето си социалдемократически идеи (популярни включително в Сухиндол, където агитират тесните социалисти от Търново и Севлиево). Макар да споменава за своите „другарки“ и „другари“ (партийните обръщения в социалистическите дружинки), тя бурно отрича обвинението, че е социалистка и смята наказанието на просветното министерство за несправедливо.

издаден на много европейски езици. През 1899–1904 г. сп. „Мисъл“ публикува текстове от Даница Петрович под заглавие: Денница. Из дневника на една мома. – В: *Мисъл*, 1899, № 10, с. 331–343; 1901, № 2, с. 101–108, № 3, с. 168–178; № 10, с. 643–649; № 11, с. 615–632; 1902. Следващите части излизат пак там след финала на Радиения дневник (1905, № 9, с. 528–534; 1907, № 6, с. 429–437; № 7–8, с. 513–520, 521–527). За значението на публикациите вж Шивачев, Р. Извън литературата. Даница Петрович на страниците на сп. „Мисъл“. – В: *Портал Култура*. [онлайн]. [прегледан 15.09.2021]. <https://kultura.bg>

¹⁴ Това е особено странно, понеже тогава и впоследствие в селото работят високо образовани учители, като Иван Цивнев (1851–1913), Марко Вачков (1864–1936) и Никола Ванков (1876–1948).

Възгледите ѝ са своеобразна смес от класически либерализъм, позитивизъм („крача все повече към прогреса“, „въставам против всичко, което спира вървежа на обществото“) и руско народничество („че съм човек, че съм учителка, че длъжността ми диктува да се боря, да работя, догдето мога“, „длъжност ми е като човек и като учителка да се трудя да повлияя“), извело фигурата на просветителя учител и интелигент като идеал. Затова тя желае да бъде „ратница на общественото поприще“ и напредничава учителка.

Втората идеология, която почти сигурно следва Бешикташлиева, е теософията. Пренесено в България в началото на века, това ново религиозно движение става особено привлекателно за младите хора, търсещи алтернатива на политически идеологии, културни течения и верски учения. То се пропагандира повече като духовно упражнение на разума, а не на сърцето. В ядрото му е идеята за вътрешно самоусъвършенстване на човека, което би създало нови елити с различен морал, воля и качества, способни да реформират обществото и да създадат съвършена социална организация. Възможно е Рада да е възприела тези идеи именно в социалистическите дружинки, повечето от които функционират като спиритистки и теософски кръжоци.¹⁵ В дневника те са изразени достатъчно ясно. Младата жена постоянно акцентира на разума, духовното, светлината, честността, истината и чистотата („идеален и съзнателен живот“, „честен и разсъдителен човек“, „при най-малката несправедливост се разтрепервам, когато виждам, че всичко се развърщава“), изведени от теософията в постулати и в противоположност на телесното, тъмнината, низкото, подлото, фалшивото, безнравствеността.

Трета насока на идейното ѝ развитие е феминизмът, пуснал корени в българското общество със създаването на женските дружества през Възраждането. През 80–90-те год. на XIX–началото на XX в. той се оформя като либерален, т.е. настояващ за равнопоставяне на двата пола в духа на естествените човешки права и с искания за образование, наеман труд и политическо представителство на жените.¹⁶ Изразител на тези идеи у нас става Българският женски съюз – доброволно обединение на женски дружества с благотворителен, образователен и религиозен профил. Част от тях включват немалко теософки и спиритистки, закрепващи духовните си мрежи и чрез движението за женски права.¹⁷

Наличните източници сочат, че Рада Бешикташлиева е една от основателките му като делегатка от Пловдив. Тя участва в първия му конгрес, състоял се в

¹⁵ **Назърска**, Ж. Фрагменти от ранната история на Бялото братство: религиозни мрежи в началото на XX в. – В: **Шапкалова**, С., Назърска, Ж. Петър Дънов и Бялото братство – културно наследство и духовни пространства. София: За буквите – О писменехъ, 2021, с. 181–211.

¹⁶ **Rupp**, L. Words of Women: The Making of an International Women's Movement. Princeton, 1998.

¹⁷ **Копова**, К. Част от моите спомени. – В: *Български женски съюз*. София: Книпеграф, 1931, с. 9, 127–130; **Същата**. Женските дружества и основаването на БЖС. Спомени. – В: *Женски глас*, № 17–18, 25 юли 1940; **Назърска**, Ж. Софийското женско образователно дружество „Съзнание“ (1897–1952) и българският феминизъм. – В: *Юбилеен сб. в чест на проф. д-р Красимира Даскалова*, съст. И. Пенелов, В. Миткова, 2022. (Под печат)

I конгрес на Българския женски съюз, юли 1901, София. Първи ред, на пода: (2-ра отляво на дясно) Виктория (Вела) Живкова-Благоева. Втори ред, седнали, от ляво на дясно: (а1) Санда Йовчева, (2) Кина Мутафова-Конова, (3) Анна Сакъзова-Карима, (4) д-р Юрданка Мустакова-Бозвелиева, (7) Рада Сталийска. Трети ред: (1) д-р Теодора Златева-Ненова, (2) Рада Бешикташлиева, (3) Мария Скопакова-Златарева. Източник: ДА „Архиви“;
Вж и Вестник на жената, № 708, 24 окт. 1937.

V конгрес на Българския женски съюз, София, 1905. Първи ред, седнали на пода, от ляво на дясно: (1) д-р Елена Ганева-Стойнова, (2) д-р Теодора Златева-Ненова, (3) Ана Сакъзова-Карима, (4) Жени Божилова-Патева. Втори ред, седнали, от ляво на дясно: (2) Рада Сталийска, (4) Мария Гинис-Транен, (5) Юлия Шайдер-Малинова, (6) Кина Мутафова-Конова. Трети ред: (1) Рада Бешикташлиева-Ганчева, (12) Ваца Райнова-Бояджиева.
Източник: ДА „Архиви“.

столицата на 10–14.VII.1901 г., където наред с Кина Конова и Юрданка Мустакова реферира на тема „За положението на селянката“.¹⁸ Отпечатването на този доклад във в. „Женски глас“ тя посреща с голяма радост, но и с притеснения, характерни за всяка начинаеща публицистка.

Фигурата на Бешикташлиева е запечатана не само на фотографията на учредителките на Съюза, но и като участничка в конгреса от 1905 г. Това показва, че тя напуска организацията не със социалдемократките през 1903 г., а вероятно през 1907–1910 г., когато самият Съюз претърпява разцепление, а тя става майка¹⁹.

Феминистките възгледи на Рада са лесно отриваеми в дневника ѝ. През 1901–1904 г. те могат да се определят като крайни и вероятно формирани под влияние на оригинални или преводни руски и западноевропейски заглавия от т.нар. марксистки феминизъм. Затова в тях доминира графичната представа за мястото на жената в обществения ред: като подложена на унижение, обезличаване и потисничество, като безправна, затворена в клетката на патриархата, вързана до огнището и коритото, примирена с невъзможността да се противопостави на силния натиск на старите възгледи и убеждения за живота. Към това се прибавя силният скептицизъм към традиционния брак, определен като „глупаво предприятие“, в което съпругата е нисше същество, слугиня, робиня и изпълнителка на заповеди вместо равнопоставена и подкрепяна от своя избраник.

Възможно е феминистките идеи на майката да рефлектират върху общественото поведение на дъщерите ѝ, които стават членки на две формации, защитаващи правото на жените на труд и равнопоставеността им в него. От 1932 г. Люба участва в дейността на Клуба на българските писателки, основан две години по-рано в подкрепа на професионалното утвърждаване на жените писателки.²⁰ След дипломирането си по право в Софийския университет през 1934 г. Мила се записва в Секцията на правничките при Дружеството на българките с висше образование, която пледира за разрешаване на юристките да практикуват адвокатската професия наравно с мъжете.²¹

Обикновено мемоаристиката се анализира в определен дискурс с оглед

¹⁸ Брадинска, Р. Възникване и оформяване на женското социалдемократическо движение в България, 1885–1915: Изследване. София: изд. на ОФ, 1969, с. 69.

¹⁹ Рада и Тодор Ганчеви чакат първата си рожба Мила (1910–1942) цели 8 години.

²⁰ За него *вж* Вачева, А. В периферията на канона: Българските писателки през първата половина на XX в. София: Просвета, 2013; Gigova, I. The Feminisation of Bulgarian Literature and the Club of Bulgarian Women Writers. – В: *Aspasia*, 2008, № 2, с. 91–119.

²¹ ЦДА, ф. 1752к, оп. 1, а.е. 789, л. 13–15. За секцията *вж* Назърска, Ж. Университетското образование и българските жени, 1879–1944. София: IMIR, 2003, с. 156–164; Същата. Дружеството на българките с висше образование: Следистории. – В: Muharska, R., ed. Meeting Western Eyes: Comparisons, Receptions, Translations. Festschrift for Prof. Tatyana Stoicheva, D Litt. On her 70-th birthday. София: Унив. изд. Св. Кл. Охридски, 2018, с. 286–298. В секцията на правничките членува и Вера Златарева-Геновска (1905–1977) – дъщеря на Мария Скопачова-Златарева (1880–1939), участвала с Рада Бешикташлиева-Ганчева в I конгрес на БЖС.

Брачно свидетелство на Рада и Тодор
Ганчев, Сухиндол, 24.XI.1902 г.
Източник: ДА „Архиви“

на наличното съдържание, но с отчитане и на отсъстващото. В дневника на Бешикташлиева не е отразено запознанството ѝ с Тодор Ганчев, завърнал се окончателно от Цюрих в Сухиндол през 1907 г. Наративът обаче добре обяснява предпоставките за взаимното им привличане. В посредствената интелектуална среда на селото Рада и Тодор имат много общи познати, теми за разговори и споделени интереси. Покрай работата си в Българския женски съюз Рада се е сближила с няколко състудентки на Тодор (Елена Ганева-Стойнова, Димитрана Петрова-Иванова и Живка Драгнева) и със съпруги на негови приятели (Мария Джидрова, Мария Илиева-Теофилова, Мара Досева-Кинкел и Кина Гаврийска).²²

Те споделят отдаденост към учителската професия и желанието си тя да се превърне в средство за прогрес: Ганчев е активист на Дружеството на класните учители и радетел на т.нар. нова педагогика, наблюдаваща на естественото развитие на ученика, хармоничното му взаимодействие с природата, либералното възпитание и нетрадиционните методи на обучение. Сред пионерите на тази педагогическа парадигма по примера на Фридрих Фрьобел и Мария Монтесори са Михаил Герасков (1874–1957), Петко Цонев (1875–?), Христо Негенцов (1881–

²² Вж. *Женски глас*, № 14–15, 20 март 1931.

1953) и Михаил Теофилов (1875–1942) – негови състуденти и създатели на модерната българска педагогика.²³ Както Бешикташлиева, Ганчев е симпатизант на социалдемократическите идеи, които възприема заедно с колегите си Кръстю Пастухов, Петър Джидров и Димитър Гаврийски под влияние на общата културна атмосфера в Швейцария. Наред с това Тодор вероятно също е увлечен от теософията, както Рада и повечето свои приятели от следването (Михаил и Мария Теофилови, Иван и Мара Кинкел, Димитрана Иванова, Живка Драгнева, Петко Цонев, Христо Негенцов).

Дневник на Рада Бешикташлиева (1901–1904)²⁴

(²)22.XI.[1]901. (³)Защо тъй всичко ме души, като че има да изплащам натрупани грехове, сякаш всичко се е въоръжило против мене и гледа да ме съсипе. И не е чудно. При всичко, че аз противопоставям на всеки удар, твърдата воля и търпението, но липсата на физическа възможност ме много застрашава. Постоянните тревоги, лошата храна, липсата на една искрена и благородна душа, с която да разменя някои мисли, и отгоре на туй разните вълнуващи въпроси, които ми не дават минута спокойствие – всичко това способства за моето отпадане във физическо отношение. Колко искам да имам някоя Самсонова сила, че с един замах да отблъсна всичко, що иде да ме съсипе. И при толкова малки сили, но пак с кураж ще вървя по истинския път. Мисля, че аз не бих се поддавала толкова на отпадане, ако имах поне една едничка другарка или др[уга]р, с които да разделям всичко. Но не, общество(^{3тр.})ното мнение не ми позволява да имам другар, както аз разбирам, затуй и не мисля да търся такъв, с когото по-често да се събирам, с когото можем да си влияем и помагаме един на друг. Жената трябва да търси жена, а мъжът – мъж. Иначе работата е опасна и бая [много] рискована. При всичко, че не съм съгласна да се водим сляпо по общественото мнение, но тук аз се спирам, замислям се и веднага изпъква мъчителният въпрос: Какво влияние бих оказала в такъв случай, не бих ли изгубила и това, що съм спечелила? По тоя въпрос аз се помирявам и вземам решение да не работя чрез революция, но чрез по-разумното средство – еволюция! И тъй, аз съм помирена, при всичко, че има хора, с които се разбирам донякъде добре. Ех, насила, Боже, спасение.

Преструвай се, отдръпвай (⁴) се, гуши се, тичай вкъщи, по-рано да не би да закъснееш, като мома, когато в същото време ти жадней душата за още една думица, за още един съвет, в противен случай ще бъдеш наречена безсрамница, безнравствена, нескромна и още какви [ли] не епитети ще украсят твоята глава. О, времена! О, нрави! При такива условия на живота човек се решава да си избере постоянен другар, но другар, който да ти бъде близък и по душа, и по сърце, който ще те смята за истинска другарка, а не само като предмет, с когото може да

²³ За новото училище *вж* Тодорова-Колева, М. Педагогиката от края на XIX и началото на XX в.: Реформаторска педагогика. София, 2019; Еничарова, Е., Делибалтова, В. Творчеството на Петко Цонев – две гледни точки. – В: ГСУ, ФП, 2013, т. 106, с. 25–49.

²⁴ Дневникът е запазен в ЦДА, ф. 1400к (фонд „Яна Язова“), оп. 1, а.е. 155, л. 2–19.

разполага, когато ще и както ще. Че мъжете поставят във времето на женитбата удоволствието на своите прищевки по-горе от всичко друго, е неоспорима истина, но поне да гледаме да бъде такъв, който да не е обладан изцяло от туй желание, от туй животинско влечение. Пък отде да го знаеш. Всеки казва: да се изучават и тогава да решават. Че как да се изуча^(4гр)вам, когато ти се представят все като ангели, ама тъй изкусно се представят, че ако не можем им вникна малко по-надълбоко в тяхната душа, би помислила, че ти би била най-щастливата, че твоят избор не търпи никаква критика. Добре казват старите, не е китка да го помиришеш. Сипят се предложения оттук и там, но къде? От[къ]де да знаеш къде те очаква по-светло бъдеще, та там да хвърлиш погледа си. Разни причини, па и тази най-главната, ме е спирала толкова години от това глупаво предприятие. Но, както ми се чини²⁵, настъпила е вече минутата, когато аз ще трябва да реша въпроса да или не. И аз треперя, че той е разрешен, че аз вече съставям план на своето бъдеще. Всичко ми се представя в едни тъмни краски, прикрито в такава мрачина, щото се забравят на местата си. ⁽⁵⁾ Ето и днес аз получих едно предложение. И какво можах да му отговоря, освен че не ми е възможно? Сърце-ключ. Като че е цяло обвито с лед – не мръднова²⁶. То, завладяно от друго едно по-свято, по-възвишено влечение, не се е сетило и надали ще се стресне отсега нататък да обича, да люби. И за него [се] иска изкуство, но аз не мога и не мога. В случая аз се показвам много немилостива, безчувствена, но какво да правя, когато аз съм завладяна от мисълта, че трябва да се усъвършенствам, да продължавам моето умствено развитие. А пък това, последното, би се постигнало не при многошумния семеен живот, а при този, какъвто прекарвам сега. Аз съжалявам оня клетник, който очига²⁷ може би за някой утешителен отговор, но, уви! Той ще получи отказ, да, отказ. И пак аз съм виновницата на неговото временно страдане! Докога? Докога ще поставям тези мъченици в неизвестност?

^(5гр.)5.XII.[1]901. На тия години човек трябва да има желязна воля и неизчерпаем кураж, за да посреща всичко с твърдост и постоянство. Кураж и не отстъпий при всяко опитване да те съсипят или да бъдеш в числото им. Служете си, мерзавци, с каквито щете средства, съсипвайте слабите души, но знайте, че ще получите заслуженото възнаграждение. Нима ме е страх, че аз нямам физическа възможност да се боря, нима трябва да се боя, че аз съм сама срещу 7–8 души, опълчени против мене и наострили зъби, готови да ме разкъсат. Не, никак не се отчайвай.

Аз само съжалявам, че нямам поне една от бившите ми другарки, с която да споделя туй неприятно положение, съжалявам, че ги няма ⁽⁶⁾ да видят какви отвратителни сцени се разиграват, как ръмжат 10-ина кучета за мръвка месо. Толкова съм преживяла, но такова нещо не бях видяла, да мълчат и да се сърдят всичките другари и др[угар]ки в учил[ище]. На този, на когото е сърдит г[лавният] учител. Какво смешно положение! На единия ден да се смеем и приказвам с тях, а на другия ден да странят и да ти се въсят, като на някое чудовище! И то защо?

²⁵ Чини – струва.

²⁶ Мръднова – мръдва.

²⁷ Ожидва (рус.) – очаква.

Защото аз възразих на гл[авния] уч[ител], когато искаше да си наложи волята, за да си постигне определената цел. Той, докачен от туй, мълчи на утрото и не обръща на мен никакво внимание, а в същото време, разбира се, и неговите подведомствени променят боята, хвърлят веселите маски, заместват ги с намръщени. Аз не можех да си обясня моето положение в тая минута, какво да правя – да не съжалявам ли или да се смея, като по-умна – трябваше едно от двете. Аз направих ^(6гр.) първото, като в същото време се учудих на тяхната самостоятелност и на техните възгледи²⁸ за живота.

Аз се срамях [срамувах], че ний всички сме учители, че сме просветители на децата и обществото, че на всички са обърнати погледите към нас за пример и съвети. Но ний – робите на страха, лицемерието и злобата, поданиците на чуждото благо и спокойствие – трябва да сме далеч, далеч от това свято звание, което обема чиста съвест, честен труд, самостоятелност и постоянно стремление към усъвършенстване.

Особено ме учудва гл[авният] учител. Досега аз съм го смятала за човек на либерализма, за човек, който е за свободата на личността. Но тоя егоизъм много изкушава хората, той ги не оставя да имат всякога еднакви гледища в живота. А пък ония клетници, да биха могли да се видят с очилата на съзнателния учител, колко щяха да съжаляват, ⁽⁷⁾ че се намират на такова ниско стъпало на развитието, че нямат достатъчно разсъдък да обмислят своите постъпки. Право си имаше един у[чите]л, че нарече една от др[угар]ките ми маймуна. Цяла маймуна, повтарям аз. А, бе, как ще се изкриви, как ще си постисне устните, как ехидничко ще се посмее, как любезно се смее и говори на своя главен, как пристъпя важно-важно, кога ни разправя някой епизод от нейния живот, то ви казвам цяла маймуна, пак мисля даже, че маймуната е по-скромна. „Колкото за неделните четения, каза тя [в]еднъж на гл[авния] уч[ител], вървят прекрасно, даже жените постоянно ме заставят да им чета, а пък неделното училище, мисля, не си постигна никак целта“. И знаете ли защо? Защото тя едвам се бе стреснала в същата неделя да чете на жените нещо, и то за една майка и 2 дъщери, от които едната, като я потопили в златна вода, станала златна, а другата – в черна вода, и тя ^(7гр.) станала черна. Види се, трябва да са свършили съвременните разкази, ами е взела толкова стара приказка из недействителния живот. А пък неделното училище не постига целта си, защото то се води от мене, а пък тя го ревизира от прозореца. Проклето същество. Пълно със злоба, завист и лицемерие! Тя е готова да те смаже съвсем, без да се поразклати нейната съвест. Ужасна егоистка! Другите не са усъвършенствали своята практичност до такава степен, но и те са страхопъзльовци, и те гледат разположението на силния и се съобразяват според него.

Нищо тяхно не ме стряска, което иде да ме съсипе. Решението е решение. Ще противостоя на всичко ниско, подло и фалшиво. Нека ме изключват, нека ме местят, нека ме наказват, при всичко, че нямам тая физическа възможност да ⁽⁸⁾ устоявам без повреда. Нека е един ден, но да знам защо и как е преживял. Достатъчно ми е туй, че аз получавам постоянно похвали и насърчения отвън, от

²⁸ Възгледи (рус.) – възгледи.

моите другари и познати. Това ми стига. Това показва, че не съм толкова лош и опасен човек, че у мене има стремление да напредвам.

29.XII.[1]901. И туй ли да дочакам! Какво има да сполети още моята нещастна глава! Нима ми е съдено да умра от ръката на един разбойник! Да, „както и да е, ще я премахна“, казал един селянин. Ах, тъй далеч от родители и близки, да не живея вече! И защо? – Защото аз въставам против безнравствеността, против тия закоренели обичаи, които съсипват напредъка на човечеството. Но този нечестивец, който е помислил да посегне на живота ми, види се, не е попитал оная нравствена ^(8гр.)наслада, която може да чувства един честен и разсъдителен човек. Той със своите зверски инстинкти иска да отмъсти на тия, които му изкарват кирливите ризи наяве, които се мъчат да го въведат в правия път, като отстраняват от тях тия, които едва са взели да се въодушевяват от примерните им дела.

Престъпление ли е това, божи човече? Нали искам аз, щото да ви изведа от това благо, в което сте затънали, не искам ли с туй да ти отворя очите, за да погледнеш накъде трябва да вървиш? Не избавям ли жената ти и децата ти от она позор, от онова сладострастно желание, което може да ви срине до корена в тежки времена? Да стоя аз, да тръпна всяка минута кога ще изфучи някой камък, някое дърво или може би някой куршум, кога ще дойдат да ме пре⁽⁹⁾махнат немилостиво, да прекратя всичко! На моята слабост е достатъчно само един удар. Нима трябва да се боя, че ще изгубя живота си. Не, никак не ми е мил, но като помисля какво ще произведе туй приключение у моите и без това изнемощели родители, доколко ще ги съсипе, а пък аз с моята корава глава, както казват те, и без това съм ги съсипала. За да им угодя, аз трябва да следея пред всичко срамно и низко, да немея за каквото и да е било порок. Но мога ли да направя това, когато вече съзнавам, че съм човек, че съм учителка, че длъжността ми диктува да се боря, да работя, догдето мога?

Откакто съм захванала да живея по-съзнателен живот, аз се възмушавам от всичко подло и изменно²⁹, въставам против всичко, което спира вървежа на обществото и се боря до последни усилия. И сега аз не мо^(9гр.)га да се спра, ако и да ме заплашват, че ще ми отнемат живота. Аз ще работя за общото добро. Не мога да постъпя по друг начин, макар и да знам, че с това рискувам живота и на най-милите си.

Преди 5–6 години, когато не живеях между тези хора, като че не изпъквах пред мене такива тръне, за които би трябвало да се погрижа да ги изчистя. Тогава за мене всичко беше добро, нямаше ни лоши хора, ни лоши пороци, за които да се застъпя. Ех, каква заслепеност е било, като се смисля, че дори се срамя за тия изгубени години, минати равнодушно към всичко. Понякога ми дохождат такива минути, щото искам да се завърна на първата заспалост, да замра, да ме не стряска нищо, нищо да ме не тревожи. Ами сега?

Сега нервите са се толкова изтъ⁽¹⁰⁾нили, щото и при най-малката несправедливост се разтрепервам цяла, огънят избухва и аз не съм в състояние да се спра пред нищо. Ето напр[имер] в случая аз трябва да спра, да туря точка на всичко, но мога ли,

²⁹ Изменно – от измяна, предателство.

когато виждам, че всичко се развращава, че всяко е увелича повече в разврата, отколкото по благородни дела? Мога ли да гледам равнодушно как някои развратници си минават времето в мисълта как по-прикрито да изпълнят своите сладострастни желания, как оскубват чуждите мъже и стават причина да опропасть и хвърлят в отчаяние много семейства, как постепенно захвърлят прехраната с черен труд? И представете си, че числото на тия жени нараства от ден на ден, и злото нараства от ден на ден, и злото става все по-голямо. Длъжност ми е, като човек и като учителка, да се труда да повлияя на такива и да отстранявам дружбата им с други, които едва са се увлекли в техните предприятия. И ще про^(10гр.) дължавам по-нататък да оказвам моето влияние.

Аз не трябва да се отчайвам, че съм намразена от тях и че се заканват някои от мъжете им да ме погубят. Аз не би трябвало никога да очаквам никакви облаги при такова опасно предприятие. Ще работя с надеждата дано някога ратниците на общественото поприще почувстват насладата и ползата от своите трудове.

2.I.[1]902. Готова съм всичко да посрещна. Този ще бъде един от големите удари, но тези дребни, малки и големи неприятности, с които вече се е наситила моята душа, ме толкова калиха, щото няма да усетя толкова болките му. Ако се случи човек малко по-слабодушен, с по-слаба воля, то непременно би имало лоши последствия при такъв наплив на доноси и убедителни думи. В такъв слу⁽¹¹⁾чай най-хубаво е колкото ги чунаш³⁰, да ги хвърляш през рамо. Така правя и аз сега. Мен ме тревожи само туй, защо едни интелигентни хора, които имат претенцията за много знаещи, да се занимават с такива дребнавости. Допустимо ли е за едни, божем напредничави у[чите]ли да се занимават само с това: кой коя ще вземе, кой на коя предложил, коя за кого е, на кому да надумат куп доноси и клевети, само и само да разтурят едно започнато дело, да се стараят, както и да е, да опетнят едната или другата страна, само и само да си постигнат определената цел, и още много други от тоя род предприятия вълнуват тия господа, които не виждат нищо друго пред себе си, освен своите предначертани цели.

И ще сполучите ли, нещастници? Ще се наситите ли някога вашата душа с тия мерзости? Колкото и да се мъчите, няма да победите. Никога няма да покъртите моята непоколебима воля, никога няма да размените ^(11гр.) моите мисли. Аз вече съм тръгнала по един предначертан път и никой не би можал да ме отбие. Не мога да говоря за втората страна. Всичко е възможно, отгдето да зная! Нима можем да мислим еднакво. Може би че идеалът на нейната женитба е съвсем друг, какъвто си поставят обикновено мъжете, е, тогава защо да не могат й повлияя? Нали е все пуста жена, която и да било тя, би му удовлетвори́ла нужното. Ако и да има разлика между една и друга, но женитбата ще ги уравни, тя ще ги постави на еднаква нога. Аз, ако бих се женила, само за едно – то не бих се мъчила при избора. Който и да бил би, могъл да ме задоволи. Да, животното живее ли да друго нещо, освен да изпълня един природен закон? Вълнува ли го друго по-свято, по-възвишено нещо? Прави ли то избор при удовлетворяването на своите скотски влечения? – Не!

⁽¹²⁾ Тогава, щом като нашият идеал се съвпада с животинския, тогава и ний не

³⁰ Чунаш – блъскаш.

би трябвало да губим време за избор. Но сега да видим дали така би трябвало да се постави въпросът за един младеж, който уверява, че искал другарка, а не жена, че при избора не поставял никакви други цели. Светът е станал толкова изменчив, щото да не вярвам и себе си. Колкото и да ме уверяват, аз не мога да си изменя мнението за мъжете, аз ще мисля всякога, че те се женят, като поставят най-първо удовлетворението на своите прищявки и после да вземат не една другарка, с която да споделят всичко, но една слугиня, която трябва да му се върти на пета, за да му изпълнява най-глупавото му желание и най-малката господарска заповед. За простата маса това е простително, ами какво да се каже за ^(12гр.) образованата интелигенция? Нима и те трябва строго да се придържат о това правило? Нима и те трябва да гледат в очите на жената същество, много по-нискостояще от тях, родено да робува? Тръпки ме побиват при мисълта, че и аз съм робиня в редовете на робините, тръпна цяла и се надявам за един по-човешки живот, а пък то ще е за кратко време, догдето наситя жадността, догде уталожа глада.

Градят се засега разни кули, но като видиш, изведнъж се срутили. Ти плуваш в морето на идеалите, но кой те пита. Както и да е, аз трябва да държа на положението си, като човек и като учителка. Кой каквото обича да мисли и прави! Аз съм готова да понеса всичко с голямо мъжество. В случай на измяна аз само ще съжалявам, че съм имала донякъде доверие в тогова, който е казвал, че животът му без догробната другарка е непо⁽¹³⁾носим, че в случай на отказ би трябвало да не съществува. Ех, колко лесно се убивате, г[оспо]да! Колко пък и убивате – не правете сметка. Аз ще съжалявам, че искрено съм съчувствала на тогоз, който много скоро забравя своите клетви и обещания; който изля куп сълзи в знак на прекалена обич. Прави, както намериш, че ще ти бъде по-добре, повече, но попитай се по-напред дали би могъл да забравиш говореното и писаното, би ли трепнал при мисълта, че ти се подигра с една, която не знаеше как да те привлече с любезни и лицемерни усмивки, с по-ласкави обръщения, която те не задоволи с туй, за което е жадно мъжкото око? Ето какво значи мома да не е ласкателна и лицемерка. Носи се естествено, но губиш. Това са вече такива обикновени работи, щото ако се носим някак си по небрежно към тях ^(13гр.), то си знай, че загубата е към твоя страна. Но аз казвам загуба! Дали би било това за мене загуба? Дали аз щях да изгубя в случая? Да, аз щях да изгубя само един мъж, но не и един другар, аз щях да остана завинаги мома, но мома, която ще презре всичко, което дотогава я е мъчило и лъгало и ще се предаде по-свободна на своето саморазвитие и самообразование. За постигане на своя идеал.

Недей мисли, че аз ламтя за кой знае какво ли да постигна чрез женитбата, недей предполага, че аз имам влечение към нея, та непременно трябва да я изпълня, не, аз ако се съгласявам, съгласявам се само затуй, защото мислех, че в тебе ще намеря другар, който да ме подкрепя и за по-нататък, но постъпиш ли тъй мислиш ли си така за женитба⁽¹⁴⁾та, то не щеше да може да съществува между нас мир и съгласие, и в такъв случай спасителното средство е раздяла, тя ще задоволи и тебе, и на мене ще покаже по-ясно пътя, по който ще вървя. Ще чакам, прочие.

24.I.[1]902. Какво нещо е човекът! Преди един час аз бях до неимоверност разтревожена и отпаднала духом от честите неприятности, а сега аз съм на върха на радостта. Да, в тая минута се чувствам доволна, защото уважиха един мой

труд. Поне за минута и аз ще изпитам приятните чувства на онези, които всеки ден четат своите произведения в разните вестници, списания или на отделни книги. Днес получих писмо от редакцията на „Ж[енски] гл[ас]“³¹, с което ми съобщават да си изпратя реферата по положението на нашата селянка, четен на I-ия женски конгрес³², за да се ^(14rp.)напечата във вестника³³.

Този е пръв мой труд, който излагам на бял свят. И какви ли критики ще претърпи? Туй е било според силите ми, това можах да напиша и схвана по положението на селянката. Не мога да кажа, че няма недостатъци, напротив, той е пълен с такива, но няма трябва да чакам да излезе с едно образцово произведение, което не ще търпи никаква критика? Без грешка не са и най-талантливите писатели, а колко повече такава, която едва сега се пробужда и се показва из вратата на своята тясна клетка, в която се е движила досега. Да, стремлението ми да напредвам, да работя за общото благо и моето развитие, е било задушавано от силния натиск на моите околни, които, натъпкани с традиции, всички със стари възгледи и убеждения за живота, а особено за моминския, са гледали по какъвто и да било начин да предотвратят ⁽¹⁵⁾това, според тях, зло. Тъй притискана и преследвана на всяка крачка, аз съм можела да постигна много малко или по-добре никак. Сега аз съм вече вън от тая клетка, аз се ползвам с неограничена свобода, която гледам да я използвам, за да набавя изгубеното.

Това освобождение дължа на моите неприятели, които нарочно злосторваха против мене; аз вършех всичко, което мразеше тяхната ниска и подла душа, не намирах за нужно да им се кланям и всичко това много ги ожесточаваше; аз ставам за тях все по-нетърпима, догдето най-последно успяха да ме отмахнат, като не можеха да ви препишат друго, ами най-опасното за такива изроди на учителството – социализъм. Страх да те съвземе. Наистина страшно. Нали и законът ни диктува тъй, не учителката не трябва да работи измежду обществото, че за да бъде ^(15rp.)истинска учителка, не трябва да бъде такава на децата и на родителите, даже и специални окръжни се изпратиха за това и, ако тя го изпълнява точно, ако не умее как да мълчи и да се постави пред началството, ако въстава против всяка несправедливост, то трябва да се накаже с туй страшно име. Какво наказание е това за мене! Много пъти съм благодарила на моите неприятели и сега пак им благодаря. Те извършиха тъкмо туй, за което жаднееше моята душа. И на мене сега не остава нищо друго, освен да отхвърлям каквито и да било пречки, които спъват успеха на предприетото дело и да продължавам по-нататък, като крача все повече и повече към прогреса.

Дано този ми пръв труд донякъде задоволи читателя, за да се насърча да работя

³¹ „Женски глас“ – орган на Софийското женско образователно дружество „Съзнание“ (1899–1901), а впоследствие – на Българския женски съюз (1901–1944). Главна ред. в този период е Ана Карима.

³² I конгрес на БЖС е проведен на 10–14 юли 1901 г. в София.

³³ **Бешикташлиева**, Р. Положението на нашата селянка. – В: *Женски глас*, год. 3, № 10–11, 15 февр.–1 март 1902, с. 11–14; № 12, 15 март 1902, с. 8; № 13, 1 апр. 1902, с. 4–5; № 14–15, 15 апр.–1 май 1902, с. 10; № 16, 15 май 1902, с. 4–5.

занапред с още по-голяма охота. Ако и да не получа добри отзиви, аз пак няма⁽¹⁶⁾ да се обезсърча, то няма да убие у мене всякакъв кураж за работа, напротив, то ще ме накара да се залегна още повече за моето усъвършенстване. Напред, прочее!

7.II.[1]902, с. Сухиндол. Колко скъпо ми струва този живот, прекаран от година и повече насам. Боже мой, кога ще се свършат моите изтезания и изпитни³⁴, докога ще устоява моят измъчен и без сила организъм на тия мъки и лишения. Не един път съм казвала, че да съм здрава на нищо не бих се поддала, но тази физическа слабост ме много застрашава, тя ме прави неспособна за нищо, на нищо не мога да устоя без никакви лоши последствия. Ах, липсва ми и общество, и другари, и другарки, и удобства, и всичко. Да, отхвърлена тук, тъй далеч от немилостивата съдба, аз прекарвам мъченически без нийде^(16гр.) никого.

Но не, не без никого, аз имам, но може би... Ах, замръзват ми устата. Ето какво значи да си откровен, ето що значи да си открие жената маската и да върви открито. Не, прикривай се, жено, прикривай се, ласкай, лъжи, бъди подла, лицемери, доколкото можеш, и ти ще бъдеш щастлива и ще намериш утеха в твоите обожатели, да, обожатели, които ламтят за играчки, за кукли, а не за истински и откровени създания. Ах, гнуслив свят! Всичко гледа да те завладее, всяко гледа да те смаже. По-добре е да спра! Но не, ти, тетрадко, ти си ми едничката другарка, на която мога да изкажа туй, що мъчи и съсипва душата ми, ти поне сподели с мене това, което ме не оставя на мира. Ех, де [са] онези години, когато нищо не чувствах, когато минавах всичко хладнокръвно. Не, да спра, не мога.

⁽¹⁷⁾24.II.[1]902, с. Сухиндол. Днес получих очаквания вестник³⁵ с реферата ми. Щом го видях, у мене се появи необяснимо чувство. Аз поизтръпнах. Беше напечатана само една част, която прочетох с такова внимание, като че не бях го прочитала нито веднъж. Сега не съм в състояние да опиша впечатленията си, получени от него – ще оставя това след довършване на целия реферат³⁶.

25.VIII.[1]904. Копней, душо, копней за другар! Твоите мечти те въведоха в един лабиринт, пълен със светли идеи, с идеален и съзнателен живот, от който ти едва би се освободила. Духом си там, а тялом другаде, [г]де предразсъдъците и традициите владеят. Тебе те късат на части, ти казват „не, *отдели се от оня лабиринт, в който си натънала. То е глупост, то е женска превзе^(17гр.)тост. Твоето призвание е друго, да мълчиш, да услужваш и вършиш всичко, за да направиш живота доволен на околните*“. Свързват ти „ум и уста“, и се върти само около огнището и коритото, това, което е унижение за потистниците. Унижение! Боже мой, унижение да извършвам туй, що традицията е създала за такива. Като че ти не си от същата кръв и плът, като че нямаш същите нужди, като че не чувстваш и не мислиш, за тебе не е унижение; да, ти си низка твар, казват ти „*трябва*“, чу ли? „*Трябва*“ и нищо повече. Но ти, душо, копнееш за друго, надяваш се, очите ти гледат да съзрат някъде светлинка, искаш да се проясниш; и защо всичко това? Не

³⁴ Изпитни – изпитания.

³⁵ *Женски глас*, год. 3, № 10–11, 15 февр.–1 март 1902, с. 11–14.

³⁶ *Пак там*, № 12, 15 март 1902, с. 8; № 13, 1 апр. 1902, с. 4–5; № 14–15, 15 апр.–1 май 1902, с. 10; № 16, 15 май 1902, с. 4–5.

[е] ли само за мъка, не [е] ли ⁽¹⁸⁾ само за изтезания и изпитни, за вечно недоволен живот. Ти, която летиш високо, трябва да се сравниш с другата си половина³⁷ и се предадеш само на онуй „унижение“, за да изпълниш истински задачата си. Ах, ужасна мисъл, ужасен предлог! Да слезе, да се помири, да се обезличи, да заживееш живота на едно тревопасно! О, колко е убийствено, колко е мъчно! Да си стояла толкова години в тъмница и след големи мъки, трудове и лишения си придобила един светъл лъч, който отчасти те е осветлявал, и сега, изпаднала в друг род немилост, искат да ти я отнемат, искат да те лишат от него. Ах, вий, наредби^(18гр.), закони, общество, а най-вече лицемерни другари, които се кичите с думи идеални, които се гнусите и въставате против всяко потистничество, против всяко безправие. Защо убивате всякой идеален полет на душата ми, защо се явяват потисници на очевидното безправие? В туй ли се състои вашата борба? Или борбата ви е само на думи? Какви хубави, колко ласкателни думи се изказват от тях! Да! „Съвестно ще ми бъде аз да напредвам, а другарката ми (сега му е жена), да стои по-назад в умствено развитие, искам да има широка свобода, тя трябва да бъде равна мен“ и много други. Какви съблазнителни думи! Повдигат душата ти и те правят щастлива, че имаш другар, който те обсипва ⁽¹⁹⁾ с такива ценни думи. Такъв другар е за обожаване, би се жертвало всичко мило и драго. Какво удивление, ако изпъкнеше контрастът между думите и делата! Тоя същият, идеален другар заявява, че било унижение (!) за него да се занимава, и то по необходимост, с някоя домашна работа, „Това – казва той, е женска работа и тя трябва да се занимава с тях“.³⁸ Ето ви равноправие, ето ви равни един на други, ето свобода и напредък. Какво повече от това, когато ти превиват врата и ти казват: ей това ще вършиш? Ами с това нали се ползват всички подчинени на господари? Каква съдба! Да продължавам повече значи да се изтощавам повече, да се съсипя съвсем. Нека спра, и без това съм с незавидно здраве.

³⁷ Тялото.

³⁸ Д-р Тодор Ганчев остава непреклонен до края на живота си по този въпрос и цялата домашна работа пада върху плещите на съпругата му. Според разкази на Сузана Чукурлиева, съпруга на първи братовчед на Яна Язова, разпитана от д-р Петър Величков през 1986 г.

Представяне на „Слънцестояния над Черната река“ от Калоян Праматаров

ЯНИЦА РАДЕВА

Presentation of “Solstices over the Black River” by Kaloyan Pramatarov

Yanitsa Radeva

Summary

“Solstices over the Black River” is Kaloyan Pramatarov’s latest book of impressions. Prof. Ani Burova, teacher at SU “St. Kliment Ohridski”, said that “Solstices over the Black River” reminded her of Ivan Teofilov’s attention to urban space.

Key-words: Kaloyan Pramatarov, Ani Burova, impressions, Skopje, archaeology.

Литературният клуб „Писмена“ представи книгата с импресии от Калоян Праматаров „Слънцестояния над Черната река“ на 26 януари т.г. Тя вече получи критически отзиви и предизвика медиен интерес. „Слънцестояния над Черната река“ е издадена от „СОМН“ и с нея авторът продължава успешния тандем с художника Борис Праматаров. Копия на илюстрации от изданието бяха поставени на стативи в Централното фоайе, където се проведе събитието.

В разговора за книгата участва доц. Ани Бурова, преподавател в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, която във встъпителните си думи сподели, че „Слънцестояния над Черната река“ ѝ напомня по вниманието си към градското пространство на Иван Теофилов. Доц. Ани Бурова се спря на контраста в книгата и на взаимното допълване на изображение и текст в нея. Тя отбеляза, че макар да е заявена в предговора, като отразяваща впечатления от македонската столица, Скопие се споменава само веднъж. Според Ани Бурова градът в книгата не бива да се търси в конкретиката.

Калоян Праматаров разказа за пътя, измислят до създаването на „Слънцестояния над Черната река“, за археологическата работа в Скопие и за подхода, археологичен като замисъл, според който книгата е композирана на седем части – „Лунапарк“, „Автогара“, „Общжития“, „Nelumbo Lucifera“, „Чаршия“, „Зона“. Той си припомни с добрите чувства колегите, с които е общувал там.

В разговора се включи и гост от публиката, който сподели, че текстовете от книгата на Праматаров успяват да събудят спомените му от Скопие, които са му скъпи като човек с корени от Вардарска Македония.

В края на събитието авторът получи традиционния подарък: книга, издадена от Националната библиотека, а той надписа: „На клуб „Писмена“ с благодарност за смислената среща“ на екземпляр от своята.

Също по традиция в Западното фоайе на Библиотеката беше подредена витри-

на с книги от Калоян Праматаров. Така гостите и читателите можаха да видят и стихосбирката му „Дайни“ (2016). Също и преводната „Casual Nobody“ (2012). Калоян Праматаров е сценарист на анимационния филм „Пост индъстриал“, режисиран от Борис Праматаров. Във витрината беше изложено каталожното издание „Поезия в анимация/Animation poetry“ с визия от този техен проект.

Калоян Праматаров споделя за „Слънцестоения над Черната река“

– *Вие сте археолог, поет и преводач. Това е доста необичайна комбинация. Какво археологът у вас помага на другите двама, и най-вече на поета?*

– Да речем, че съм Homo ludens, че ме привлича играта на стъклени перли наред с всемирното единство. Водим съществуване, в което нещата са тясно взаимосвързани, по мистичен и неумолим начин. Съществуват редица сходства и диалог между действията по разкриването и превеждането на миналото в настоящето, претворяването на непонятния текст в понятен, превръщането на миналото в настояще и бъдеще чрез езика на литературата. Опитвам механизмите на откриването, пренасянето през времената и хармонията – и в археологията, и в литературата.

– *От предговора на книгата ви личи, че е дълго готвена концепция. Какво с времето се промени в ръкописа?*

– В основата на концепцията, реализирана в „Слънцестоения над Черната река“, заляга експеримента, както по отношение на литературната форма и изказа, така и по отношение на начина на представяне. Първоначалният замисъл беше текстът на бъде изпълняван от мен пред публика, в съчетание с проекция на фотографии на града от Марица Колчева и Десислав Лилков, и музикална среда. В този формат проектът беше представен тук, в София, в рамките на фес-

тивала за съвременно изкуство „Не фест“ и театралния фестивал „Сфумато“ – „Малък сезон“, в Стара Загора, в рамките на младежкия фестивал „Различният поглед“, и във Велико Търново, в пространството за съвременна градска култура „ТАМ“. По този начин текстът живееше в продължение на две години след написването си. Съвсем разбираемо, постепенно изкрystalизира и идеята текстът да бъде поместен във фотоалбум със споменатите от мен фотографии. За съжаление и двамата фотографи заминаха да живеят извън България, след това стана ясно, че компютърът с оригиналните фотографии е изгърмял и че сме ги изгубили. Мина време, уговорките за повторно снимане така и не бяха реализирани. И така, малко по-малко, с напредването на времето, достигнах до решението да „спазя традицията“ и да съчетая текстовете с илюстрациите на Борис Праматаров. За целта фрагментите бяха редактирани из основи и в значителна степен съкратени. От тях отпаднаха моментите, които трудно биха могли да бъдат разбрани, ако липсва изрична визуална информация.

– *Книгата не крие своя топос на творчески интенции – Скопие. Тя излиза в момент, в който отново на дневен ред е темата „Македония“. Каква Македония ще срещне читателят?*

– Читателят ще срещне Македония – осмислена по поетичен начин от автора на книгата. С биографичните моменти (аз съм потомък на бежанци от Егейска Македония, видни дейци на ВМРО, какъвто например е Георги Полянов, живял съм в продължение на пет години с македонка – една бурна и трагична любов), с археологическите и историческите напластявания, и разбира се, с колективните травми, които ние следва да осмисляме по позитивен начин, да превъзмогваме, за да сме способни на пълноценно общуване, диалог и съвместно съществуване.

– *Лично аз откривам в „Слънцестояния над Черната река“ множество слове от времена и пространства, всяко зрительно възприемане има своята цвят-ова гама. Имаше ли любимо пространство в Скопие, което вие превърнахте в поетическо пространство?*

– В настоящата книга превръщам целия град Скопие в единно поетическо пространство, с общ акустичен код. Тук Скопие присъства като хипертекст от слово, графични изображения, философия и памет. Текстът е поделен на седем основни теми: Лунапарк, Автогара, Общежития, *Nelumbo Lucifera*, Чаршия, Зона и Гара Скопие. Скопие е еkleктичен град, той има множество лица, които подлежат на многостранни прочити. Частта „Лунапарк“ разказва за старите детски въртележки от края на 80-те години на XX в., които все още биха могли да бъдат видени и ползвани в градския парк на Скопие, предизвикващи у мен асоциации с детството и по-общо казано с България през 90-те. Втората, третата, четвъртата и седмата част са посветени на мрачните здания от сив бетон, построени в архитектурния стил „структурализъм“, съчетаващ традиционни японски мотиви с модернизъм, от японския архитект Кендзо Танге веднага след голямото земетресение от 60-те години на XX в. В частта „*Nelumbo Lucifera*“

се съдържа и разказът за амбициозната архитектурна програма „Скопие 2014“, чиято основна цел бе изграждането на античен облик на съвременния град. Частта „Чаршия“ разказва за стария град на Скопие – красиво и мистично място, което сякаш е останало непроменено от края на XIX в. до днес. Частта „Зона“ рисува картини и предава внушения от индустриалните покрайнини на града. „В археологията на стихосбирката Скопие е едновременно уникат и вариант на себе си, оригинал и препис, автентичен и частично фалшифициран, самостоятелна творба и фрагмент от цялото“ и още: Скопие е неуловим и същевременно има толкова регистри, колкото прочита са възможни на *текста за Скопие*. Призрачен и плътен, несигурен и вечен, мъртъв и самозавихрящ се, овехтял и модернистичен, напуснат и приласкаващ.

– *В озаглавяването също има пространство, горе и долу, има и контраст, както забеляза Йорданка Белева в наскоро излязлата ѝ рецензия. Но в него има и някакъв приказен елемент. Защо се спряхте на това заглавие?*

– Книгата „Слънцестоения над Черната река“ заявява със заглавието си, че нищо никога не е само черно, че дори над най-тъмното се спира слънце. Тази игра на контрастите светло/мрачно долавяме на няколко нива в стихосбирката: буквално – черните букви на бял фон, стилистично – черно-белите рисунки на Борис Праматаров, смислово – приобщаване и отчуждение. Черната река е всъщност буквален превод от гръцки на античното наименование на р. Вардар – Аксиос (неблестяща/черна вода). И ако реката се явява алегория на забравата, на тъмните сили, предопределящи човешка участ и общото историческо развитие, то слънцето тук е алегория на поетическия текст, осмислящ тук и сега, трансформиращ и отправящ своите послание в настоящето и бъдещето. Както споменавам и в предговора на книгата, чрез текста започвам дълго и мъчително изкачване от Долната към Горната Земя, за да отговоря на въпросите за колективните травми и трагизма на човешката участ.

– *В предговора си говорите за срещата с Другостта и за усещането на Чужденеца – два много актуални за съвременната литература образа. Доколко образът на Чужденеца е тъждествен с този на автора?*

– Да, подчертавам срещата си с Другостта, тъй като случаят с Македония е специфичен, интригуващ и тя е едновременно близо до нас, но и много далечна. В Скопие се чувствах комфортно, срещях разбиране, не съм имал конфликти на каквото и да е ниво, срещнах и много нови приятели, но въпреки това през цялото време усещах тежобата на отчуждението. И тук идва едно от основните послания на моята поезия, призоваващо към установяването на пълноценно общение с Другия. Подходът ми към проблематиката е основан изцяло на разбирането на историята като духовна форма на осмислянето на културата на Другия, но същевременно и на собствената ни култура. Тези импресии не съдят, не поучават и не внушават категорични изводи. Те се опитват да разбират, да съпреживяват срещата с Другостта и да разказват за нея чрез средствата на литературата.

– Искам да ви задам и въпрос за оформлението на корицата и формата ѝ. Самото книжно тяло като продукт изглежда отделно художествено произведение. Илюстрациите като че ли подтикваат читателя да ги възприема заедно с текста. Бихте ли разказал как се породи идеята за този дизайн.

– Идеята за съчетанието между текст и рисунки не е нова, тя е характерна за символизма и декадентството, от които съм силно повлиян. Сред основните ми вдъхновители в това отношение се нарежда френския поет Гийом Аполинер, автор на графичните поеми и сборника „Бестиарий“, съчетаващ илюстрации и текст. В работата си с художниците (обичайно мои много близки хора, на които имам истинско доверие) им предоставям пълна свобода на прочита и илюстрациите. Провокативността и нюансът се пораждат именно от това, по мое мнение, красиво съчетание между конкретен поетичен образ и абстрактно, освободено от всякакви условности, художествено мислене. В такъв смисъл илюстрациите не сеявяват интерпретативно допълнение на текста. Образ и текст се преплитат, взаимосвързват, надграждат и по този начин сътворяват нова реалност.

Снимка: Стефан Рангелов

Sol lucet omnibus – слънцето свети за всички

Проф. Александър Федотов (6.III.1956–30.X.2018) – Божият пратеник

АЛЕКСАНДРА КУМАНОВА

Sol lucet omnibus – sun shines for one and all

Professor Alexandar Fedotov (6.III.1956–30.X.2018) – God's messenger

Alexandra Kumanova

Summary

In three system vectors: I. ECUMENE of the CHILDHOOD (Mozart of the Eastern Studies); I.1. First wave: Mongol Empire – Eurasian power; I. 2. Second wave: Iran – spiritual power; II. DAO as a MISSION (pure nullity); III. ANIMULA VAGULA, BLENDULA (compendious chord) is achieved by approximation to the phenomenological revealing of the personality and the deed of the Russian-Bulgarian academic in Eastern Studies – cosmist: Mongol Studies – Tibetology – Chinese Studies – Korean Studies Alexandar Fedotov. Being trained at the most important school of Eastern Studies in Saint Petersburg, in 1979 the scholar has chosen Bulgaria for his second home and made our country – through his journeys in more than 150 countries all over the world and his encyclopedic studies – in the International research center for Eastern Studies and eastern culture: Altaic – Indian – Iranian (Persian) – Chinese – Korean – Mongol – Tibetan – Japanese. A pioneer on a world scale in the most integral and precise translations from the original of the most important monuments of the Eastern written culture, Alexandar Fedotov – as a man, thinker and creator – is presented as an image and manifestation of the researcher's universal spirit, creator of a global concept, united the West and the east in an united humanitarian universe, which has a great ontological importance for Bulgarian Studies as its methodological key.

Key-words: Alexandar Fedotov: personality and deed: Russian-Bulgarian academic in Eastern Studies – cosmist: Mongol Studies – Tibetology – Chinese Studies; East – West: universal spiritual world: phenomenology.

*Невозмутимый строй во всем,
созвучье полное в природе, –
лишь в нашей призрачной свободе
разлад мы с нею сознаем.*

....

*Небесный свод, горящий славой звездной,
таинственно глядит из глубины, –
и мы плывем, пылающею бездной
со всех сторон окружены.*

Ф. И. Тютчев

I. Ойкумене на детството (Моцарт на Изтокознанието)

Естетическите принципи на Изтока – със своя пиетет към почитание, благодет, чистота и безмълвие, Западът възприема през понятието *Allotria (старогр.)*, синтезиращо представата за *чуждото* като *странно*.

Именно в трансмисията на културата фиксираният ракурс е трасето на истинската история за раждането и разцвета на цивилизацията в Близкия и Среден изток и огромното ѝ влияние върху Запада.

Повечето от нещата, случили се на Запад, са само гранични спрямо истинския бум на творческа, религиозна и социална еволюция, кристализиращ на Изток. Близкият изток заема централно място при всеки важен етап от световната история. Това е един забележителен регион на земното кълбо, който в продължение на хилядолетия е политически, икономически и културен център на света, както и мост между континентите Азия, Африка и Европа.¹

...Природно чувствителната до изтънченост и особено остро възприемащата света като амалгама – *ойкумене*² – със строга генеалогична коренова система и дифузна културна трансмисия дълбоката натура на родения в Академичния град Новосибирск на Русия – едно от средищата на заточваните там през вековете и дворяни, и интелегенти, Александър Федотов – потомствен петербуржец, оказал се в детството си под ярките впечатления на родителите си за Монголия и Иран (където те работят) по удивителен – приказен, Божествен, изпълнен със светлина – промисъл, става ученик на самата съдба именно на удивителното *ойкумене* на света...

Като един Моцарт на Изтокознанието – Александър Федотов от най-ранна възраст се докосва до това възхитително ЦЯЛО НА СВЕТА, което пулсира с ритмичност, защото в културните си измерения е съхранило феноменологичната си неделимост...

И Монголия, и Иран – двете историко-културни кардинали на ойкуменето на света докосват Александър Федотов още в неговото детство във вид на две културни и езикови вълни...

¹ Сръ.: с лекция, изнесена на българо-иранската среща на 28.08.2017 г., проведена в Университета по библиотекознание и информационни технологии с директора на Нац. библ. на Иран д-р Ешреф Борджерди. Вж. **Куманова**, А. Животворящото дърво на историко-културното развитие на човечеството: Хуманитарна глобализация (Към въпроса за единството на културната амалгама на Изтока и Запада. – В: *Науч. тр. на Унив. по библиотекознание и информ. технолог.*, 2016 [2017], т. 14, с. 580–597; с 10 ил. – *Съавт.*: С. Денчев, Н. Казански, Н. Василев. *Етигр.*: „Така Дървото тайнствено расте“ – Вячеслав Иванов. *Библиогр.*: 30 неном. назв. в 11 ном. бел. *Рез.* на бълг. и англ. ез.

² **Ойкумене** (*старогр.*: *οἰκουμένη* – заселена /земя/, от *οἰκῶ* – населявам, обитавам) – частта от света, овладяна от човечеството. Терминът е използван за първи път от Анаксимандър при картографирането му на заселените земи, подобрено от Хекатей от Милет. Херодот употребява израза в „Историята“, кн. 3, ч. 114.

Александър Федотов

Тези две културни и езикови вълни ще определят съпътстващия учения през целия му живот гещалтплан на неговите многообразни изследвания: Изток – Запад като постоянна диалектическа координатна система на универсалното познание, позиционирана чрез самото научно творчество на Александър Федотов.

1.1. Първа вълна: Монголската империя – евразийска сила

...Монголската империя (1206–1368) – най-голямата държава в историята на света, възникнала в Централна Азия, която при своето максимално разширение включва 34 000 000 кв. км или 22 % от цялата суша на Земята, с население, надхвърлящо 100 милиона души: територии от Корейския полуостров до Източна Европа и от Сибир до Индийския субконтинент и Югоизточна Азия. Възниква с обединението на монголските и тюркските народи – татаро-монголи, под водачеството на Чингис хан (*монгол.*: Чингис хаан; *лат.*: Dschingis Khan, 1155, 1162 или 1167 – вероятно на 18.VIII.1227).

По време на своето съществуване Монголската империя улеснява културния обмен и търговията между отдалечени части на Евразия, включени в границите на една и съща държава. Чингис хан обединява монголите и сродните им племена от Централна Азия, създавайки нова обща идентичност, преодоляла племенната разпокъсаност.

Започвайки със завладяването на Западна Ся и Дзин в Китай и укрепвайки държавата с нови завоевания, сред които Хорезмия (дн. Иран), Чингис хан поставя основите на империя, оставила незаличими следи в световната история.

Няколкото века монголско управление в Евразия коренно променят демографията и геополитиката в тези райони. При своя разцвет Монголската империя включва големи части от днешните Китай, Монголия, Русия, Корея, Азербайджан, Армения, Грузия, Сирия, Турция, Ирак, Иран, Казахстан, Киргистан, Узбекистан, Таджикистан, Афганистан, Туркменистан, Пакистан, Палестина, Кувейт.

Историците твърдят, че религията на Чингис хан е шаманизъм или тенгризъм – древно вярване на тюркските, монголските, хунските народи, включително и на прабългарите, преди мнозинството от тях да приемат известните световни религии (активно се практикува още в Якутия, Монголия, Казахстан, Киргистан и др., паралелно с тибетския будизъм)...

Самият Чингис хан е бил религиозно толерантен и се е интересувал от философските и моралните ценности на другите религии, във връзка с което се е съветвал с будистки и даоистки монаси, християнски и мюсюлмански мисионери... Декларирайки религиозна търпимост: „Бог е един, а пътищата към него са различни“, Чингис хан задължава всички завоювани народи да плащат данъци и да предоставят военни отряди, но освобождава от налози религиозните дейци и организации (църкви, храмове, джамии, манастири...).

Чингис хан разбира, че същността на всяка главна победа е в мозъците на хората, а не на бойните полета...

I.II. Втора вълна: Иран – силата на духа

...При почти всички антични философи и учени намираме сведения за знанията, събрани и практикувани от магове (жреци на зороастризма /първата монотеистична религия и философия, разпространявана на основата на източен соларен култ със северен генезис – учението на иранеца Зороастър – Заратуштра/). Евдокс от Книд (Eudoxus of Cnidus /410 или 408 BC–355 или 347 г. пр.Хр./) и Плиний Стари (Pliny the Elder /23–79/) оценяват зороастризма като „най-славното и полезно“ (“the most famous and most useful”) учение.

И в тази връзка съвсем не е случайно, че първата древногръцка философска школа е Милетската – с най-видни представители като Талес (Tales, ок. 625–ок. 547 г. пр.Хр.), Анаксимандър (Anaximander, 610–ок. 540 г. пр.Хр.) и Анаксимен (Anaximenes, втора пол. на VI в. пр.Хр.). Една от причините за нейното възникване е близостта на анатолийските гърци до Персия и мъдростта на зороастрийските магове. Има сигурни данни за това, че Питагор (Pythagoras, ок. 495–435 г. пр.Хр.), Емпедокъл (ок. 495–435 г. пр.Хр.) и особено Платон (427–347 г. пр.Хр.) (вторият му баща е бил дългогодишен посланик на Атина в Персийската империя) са изучавали зороастризма и са били силно повлияни от него.

За Демокрит (Demokritos, ок. 460–ок. 370 г. пр.Хр.) е известно, че е бил дори ученик на прочутия персийски архимаг Останес (Авастана или Хуштана, V–IV в. г. пр.Хр.). Последният е цитиран от Херений Филонот Библос (Herennios Philón /Philo of Byblos, ок. 64–141/) като автор на „Осмъкнижие“ (“*Oktateuch*, a work in eight books”), от който енциклопедичен труд са се учили най-големите умове на древността.

Любопитно е да се изтъкне, че споменатият финикийски граматик и историк Херений Филон от Библос в труда си „За събирането и подбора на книги“ (“*Peri ktēseōs kai eklogēs bibliōn*” – заглавие, давано от изследователя му Хертер /Herter/; Pauly-Wissowa. Suppl. V. – Sp. 400), по отношение на формата на този труд (той представлява далечен отзвук на „Таблиците...“ на Калимах /Kallimachos, 310 г. пр.Хр. или няколко години по-късно–240 г. пр.Хр./) и техните допълнения,

направени от Аристофан Византийски (Aristophanēs Byzantios, ок. 257–ок. 180 г. пр.Хр.), макар че обсегът му на действие – по неговия обхват – съвсем не е съизмерим с този на *цит.* забележителни библиографски предшественици, пръв дава описания на образци от финикийската и иранска словесност с изтъкване на техните общи характерологични черти. В библиографския паметник на Херений Филон преобладава принципът на подборността пред тенденцията към пълен обхват на отразените първични документи (Калимах Александрийски; Аристофан Византийски).

Следва да споменем, че уникалната Александрийска библиотека – универсална и с международно значение, най-богатата колекция от писмени паметници на Древния свят, основана през последните години от царуването на египетския фараон Птолемей I Лаг (323–284 г. пр.Хр.), е резюмирала в справочно-информационната си кумулативна система на знанието и доразвила достиженията на инвентарните списъци или каталози на някои известни универсални книгохранилища на Изтока: Библиотеката на асирийския цар Ашурбанипал (Ashurbanipal, 685–627 пр.Хр.) в Ниневия, Библиотеката на Персеполис, основана от цар Кир II (Cyrus II, ок. 590–529 г. пр.Хр.)...

Изключително ценно за осмисляне пътищата на формиране на библиографското универсално знание, структуриращо трасетата на първичните документи в света, е творчеството на Херений Филон. Неговите съчинения са загубени, но те се цитират пространно от бащата на християнската църковна история, епископа на Кесария (Палестина), Евсевий Кесарийски (Eusebios Pamphilos (между 260 и 265–338 или 339, „История на църквата“). Върху сведенията на Евсевий Кесарийски се основава бащата на цялата патрологична традиция в Западната и Източната християнска църква блаженият Йероним – Йероним Стридонски (Hieronymus Stridonius, St /340(?)–420/)³... Тази патрологична традиция стига до най-голямото културно средище на Югоизточна Европа и Балканския полуостров през XV–XVIII в. – Атонския манастир, свързан с творчеството на св. о. Паисий Хилендарски...

Именно Херений Филон пръв и единствен от античните автори преразказва древния финикийски автор Санкуниатон от Бейрут (Sanchuniathon of Berytus), който е написал първото известно изследване на древните космогонии – финикийска и иранска и пр. – „История на боговете“. За съжаление само данните за финикийската и египетската митология са преки, а за иранската (зороастрийската) – са косвени и оскъдни (поне тези, които са достигнали до днес единствено през *цит. авт.*).

³ *Срв.*: презвитерът Генадий Марсилски (Gennadius Massiliensis /?–492/), епископът Исидор Севилски (Isidorus Hispalensis /560(?)–636/), архиепископът Илдефонсо Толедски (Ildefonsus Toletanus /607–667/), монахът Зигеберт от Жамблу (Sigebertus Gemblacensis /1030–1112 г.), „Анонима от Мелк“, монахът Петър Дякон (Petrus Diaconus /1107–1159/), монахът Хонорий Отенский (Августодунски, Honorius Augustodunensis /1080–1151/), каноникът Хенрих Гентски (Henricus Gandavensis /1217–1293/), абатът на манастира в Шпонхейм Йоан Тритемий (Тритенхем, Тритенхемски, Johannes de Trittenhem /1462–1516/).

И така, Демокрит, считан за баща на съвременната наука, е получил цялото знание на зороастрийските магове именно от прочутия персийски архимаг Останес. След като завоевателят Александър унищожава *Авеста* и свещените книги на маговете, част от съчиненията на Останес са запазени от египетските жреци.

Есхатологическите идеи на зороастризма оказват значително влияние върху Хераклит (Heraclitos, ок. 520–ок. 460 г. пр.Хр.), който, заради тяхната сложност и тацитност, е наречен Тъмния. Той първи признава огъня за една от първоосновите на мирозданието. По-късно Емпедокъл също приема идеята за огъня, като един от четирите основни елемента на света (вода – огън – въздух – земя).

Иранските философски доктрини на манихеизма (дуалистично учение, съставено от зороастрийски и раннохристиянски елементи), маздакизма (религиозно-философско учение, насочено против социалното неравенство) и зурванизма (зерванизъм), арийско ранно дуалистично движение в зороастризма /подобно на богомилството в християнството/ с елементи на материализъм и фатализъм, също оказват значително влияние върху западните цивилизации.

Изключително показателен в това отношение е случаят с Блажения Августин, Хипонски епископ (354–430), един от светците и отците на Християнската църква и Учител на Запада. На младини той е бил ревностен почитател на манихейството, чрез което се е запознава със зороастризма и източната мъдрост.

Много авторитетни учени смятат, че влиянието на манихейството е продължено в западното богословие от Августин, преминал към християнството от манихейството, чиито произведения продължават да бъдат изключително важни за католическата и протестантската теология. Така един от следовниците му – шотландецът Ришард дьо Сент-Виктор (Richard de Saint-Victor, 1173) пише съчинението „*Книга на Дванадесетте Патриарха*“ („*Book of the Twelve Patriarchs*”), в която има влияние шиитската доктрина за 12-те имама.

Основателят на протестантството – немският духовник и теолог Мартин Лутер (1483–1546) е монах от Августинския орден. Реформаторското протестантско учение за спасение само с вяра също показва явно манихейско влияние.

Когато Платоновата Академия в Атина е закрыта през 529 г., то Симпликий Киликийски (ок. 490–ок. 560 пр.Хр.) и последните седем философи от школата на неоплатониците отиват в Сасанидска Персия (III–VII в.) и се установяват в Харан, близо до Едеса се изгражда академия в изгнание, а нейните възпитаници продължават дейността ѝ до IX в., т.е. достатъчно дълго, за да стимулират т.нар. Арабски ренесанс (*Renaissance of Islam*, IX–XI с.).

Изключително е мястото в културата на прочутата Академия в Гондишапур (Dânešgâh-e Gondišâpur /VI–VII в./), основана в VI в. С това персийско висше училище е свързан и известният учен Пол Персицеа (Paulus Persa /VI в./), който е ирански несторианец, и е бил учител на иранския шахиншах Хосрой I Ануширван (531–579).

След разпространението на исляма, учени като Авицена (Ибн Сина /ок. 980–1037/) и Авероес (Ибн Рушд /1126–1198/) възраждат и допълват значително идеите на аристотелизма и платонизма.

Шотландският духовник Майкъл Скот (Michael Scotus, 1175–1234) научава арабски език и се обучава в Толедо при най-изтъкнатите ислямски учени и

философи от школите на Авицена и Авероес. През 1210 г. пише съчинението „*Abbreviatio Avicennæ*“, а по-късно – превежда много трудове на Авероес.

За съжаление трудовете на друг голям ислямски философ – Ибн Араби (1165–1240) са изключително трудни за възприемане и за превод и затова остават по-слабо известни чак до XX в., когато са открити от френския иранолог и историк на религиите Анри Корбен (1903–1978).

Иранският национален поет Фердоуси (ок. 935–1020) в поемата си „*Шахнаме*“ („Книга за царете“) отделя голямо внимание на значението на зороастризма за персийската цивилизация.

Изтъквайки безусловната културна приемственост на Запада от Изтока, следва да споменем цялата традиция на последвалите след създадената от монаха Флавий Магнус Аврелий Касиодор Сенатор (Flavius Magnus Aurelius Cassiodorus Senator /487?–585?) енциклопедия „*Наставления за духовно и светско четене*“ („*Institutiones [divinarum et humanarum] lectionum*“) в лоното на Ранното средновековие (VI в.) – на базата на универсалните енциклопедии на Античността и Средните векове – обща за западната и източната традиция във византийско-славянската книжовност и литература, но специфично в съответствие с конкретните исторически условия.

Така се подготвят условията за създаването на букет от методологии на хуманитарната библиография от VII–XV в., като образци на синтезното универсално и препоръчително вторично-документално информационно моделиране...

Един изключителен пример за преноса на фундаментални знания от Изток на Запад е случаят с великия персийски учен Насир ал-Дин ал-Туси-Nasīr al-Dīn al-Tūsī (1201–1274). Роден в град Тус, провинция Хорасан (Североизточен Иран), който е и родния град на Фердоуси, той се обучава в Нишапур и се изявява като изключителен астроном, математик, физик, химик, биолог, философ и теолог. Според Ибн Халдун – Ibn Khaldūn (1332–1406), ал-Туси е най-големият ирански учен. Той основава и ръководи прочутата обсерватория на Марагех – Maragheh observatory (Rasad Khaneh observatory, 1259–), която служи за модел на всички други обсерватории по света. В нея имало библиотека с над 40 000 тома книги от цял свят, както и школа с над сто студенти. През нея минавал първият известен световен Начален меридиан, който по-късно е заместен от този в Париж, Франция, и накрая – от този в Гринуич, Англия. Тук са работили най-известните астрономи от Персия, Сирия, Анатолия и Китай. За своите планетарни модели ал-Туси изобретява геометрична техника наречена „Двойка (чифт) на Туси“, която генерира линейно движение посредством сумата на две кръгови движения. Той също определя точната стойност от 51 дъгови секунди на годишното изменение на равноденствието и допринася за усъвършенстването на астролаба (линеен астролаб, наричан „жезъл /рейка/ на ал-Туси“). След 12 години изследвания ал-Туси и учениците под негово ръководство са изготвени и издадени прочутите астрономически таблици, наречени „Илхански звезди“. За тях и особено за „Двойката на Туси“, е доказано, че играят решаваща роля за създаването на хелиоцентричната система на Николай Коперник (Nicolaus Copernicus Torinensis; Mikołaj

Коперник /1473–1543/) – полско-немски католически свещеник и лекар.⁴

Григорий Хониатес – Gregory Choniades (Choniates /1220–1302/) – е византийски астроном, който научава арабски и фарси и се обучава в обсерваторията на Марагех при Шамс ад-Дин ал-Бухари – Shams ad-Din al-Bukhari – и при самия Насир ал-Дин ал-Туси. Той превежда от персийски научни трудове по математика и астрономия, включително и прочутите астрономически таблици на ал-Туси. Хониатес играе изключителна роля в преноса на научни постижения от ислямския Изток към християнския Запад. Това включва въвеждането на такива персийски иновации в Европа като универсалния астролаб (линеен астролаб, наричан „жезъл /рейка/ на ал-Туси“, както и цит. прочута „Двойка /чифт/ на Туси“)...

Ако потърсим на Изток личност, която да хвърля светлина в хуманитарното знание от Средновековието чак до Новото и Най-новото време, то тя ще е тази на създалия изключителното ценно учение на Сухраварди (Shahab ad-Din as-Suhrawardi (Shaikh al-Ishraq or Master of Illumination /1155–1191/).⁵ Това учение съчетава принципите на древната иранска мъдрост, зороастризма, неоплатонизма (философско течение, възникнало през III в. на основата на учението на Платон) и суфизма („тасаууф“ /букв. навличане на власеница/ – мистична традиция в исляма от VIII–XVIII в., чиято цел е духовното преобразяване и съвършенство, разбираемо като съпричастност към вътрешната истина на *всички* религии).⁶

Suhrawardi отстоява принципите на мистическата интуиция и Божественото откровение. Идеите му са изложени под формата на поетични притчи. В една от тях – „*Пурпурният архангел*“ („*Crimson Archangel*“) – той описва завръщането на човешката душа под формата на птица към Божествената прародина (на душата). При това са използвани множество образи от иранската митология, като героите Рустам и Исфандияр, планината Каф и особено митичната птица Симург.

В друга притча – „*История на западното изгнание*“ има гностични идеи, близки по дух до тези на „*Песента за перлата*“ от християнския апокриф „*Евангелие на Тома*“⁷. В него се разглежда „пленичеството“ на човешката душа в чуждия за нея

⁴ Глобус на звездното небе от месинг, сребро и злато, създаден през 1279 г. в обсерваторията на Марагех се съхранява понастоящем в Дрезден, Германия. Насир ал-Дин ал-Туси твърди, 300 години преди наблюденията през телескоп на Галилео Галилей, че Млечният път е съвкупност от множество звездни галактики. В биологията той изказва идеи, сходни с Дарвинизма. Подобни постижения достига в областта на химията, физиката, математиката и логиката. Може смело да се каже, че тогавашната наука в света е била осенена от ослепителната светлина на невероятно широките знания на персийския учен Насир ал-Дин ал-Туси.

⁵ Corbin, H. History of Islamic Philosophy. Sofia, 2000. 512 с. [in Bulg.]

⁶ Smirnov, A. The notion for perplexity Hayrain the Sufism. – B: *Orientalia: Journ. for the East* (Sofia), 2005, № 1, с. 77–85. [in Bulg.]

⁷ Gospel of Thomas. [онлайн]. [прегледан 25.07.2017]. <http://www.gnosis.org/naghamm/gosthom.html> (76) Исус каза: „Царството на Отца е като търговец, който имал известно количество стока, но научил за съществуването на истинска перла. Този търговец бил умен, продал всичката стока и купил перлата. Вие също, търсете неуморно и търпеливо съкровище, което молец не прояжда и червей не похабява“;

материален свят и нейното поклонничество към духовното праотечество на Бога.

„Философията на озарението“ (hikmatal-ishrāq) на Сухраварди е, може би, най-глобалната концепция, обединяваща Запада и Изтока в единна хуманитарна вселена. Според него, Светлината действа на всички нива и йерархии на реалността като възпроизвежда нематериални и субстанциални светлини, трансцендентални рациуми, като ангелите, човешки и животински души, и дори телесни субстанции като материя и плът.

Метафизиката на Сухраварди почива на два принципа – този на *достатъчната причина* (ex nihilo nihil fit) и този, че същинската безкрайност е невъзможна. Учението се основава на теософията на мъдреците от древен Иран, която се изразява във вътрешното разкриване (*кашф*) и мистичното видение (*мушахада*). Това учение не разделя, нито изолира едно от друго философското дирене и духовната реализация. Според Сухраварди, един мистичен опит без предварителна философска подготовка има голяма опасност да заблуди, но една философия, която нито не се стреми, нито достига до личната духовна реализация, е чиста суета.

Забележителен контрапункт на изумителния Сухраварди на Запад е св. Франциск Асизки (Saint Francis of Assisi, Sanctus Franciscus Assisiensis, 1181–1226), който е един от най-известните християнски светци – покровител на Италия, а също и покровител на животните, създател на разпространения по целия свят Францискански орден. Той подражавал на Христос толкова съвършено, че бива наречен „Alter Christus“ – „Другият Христос“.

През 1219 г. монахът отива в Египет, за да беседва със султана относно мира и благочестието. Въпреки неясните данни за някакво изпитание (с огън) на вярата му, има преки свидетелства, че лично султанът al-Kamel Naseral-DinAbual-Ma'ali Muhammed (1180–1238) дава благоволения си на благочестивия мъж да посети Светите земи и даже – да се помоли там за благото на всички... (gave Francis permission to visit the sacred places in the Holy Land and even to preach there).

В предсмъртната молитва на св. Франциск „*Химн за Брата Слънце*“ (първото стихотворение на италиански език, вдъхновило Данте Алигиери да напише „*Божествена комедия*“) има следните строфи:

*Хвала Тебе, мой Господи,
за брата Огън,
с който осветляваш нощта:
и е хубав, и весел, и як, и силен.*

Точно след Франциск от Асизи идва и *цит.* вече св. Тома Аквински (Thomas Aquinas, Doctor Universalis, 1225–1274) – най-известния италиански теолог и схоластически философ. Почитан като един от 33-та най-големи учители на Християнството, със сигурност между неговите учители следва да се назове

(82) Иисус каза: „Който е близо до мен, е близо до огъня, а който е далече от мен, далече е от Царството Небесно“. – В: *Апокрифно Евангелие на Тома*. прев. от англ. [онлайн]. [прегледан 28.07.2017]. <http://www.bukvite.bg/poem.php?docid=33856>

Авероес (Ибн Рушд /1126–1198/).

И въпреки това, когато получава видение свише, св. Тома Аквински казва: „Всичко, което съм написал, ми изглежда като наръч слама“.

Неговата концепция е синдереза – естествено предразположение и склонност към *добро* и към *познаването на това добро*. За него най-важен е Божественият Разум, непознаваем и неразбираем за човешкия ум, но приеман със смирение. Но той също така изрично твърди, че човекът „в своето съществуване, в своята власт и в своето притежание трябва да се ръководи от Бога“.

За голямо съжаление, този виден мислител се обръща срещу „авероизма“, който обаче продължава да оказва влияние върху такива гениални личности като Джордано Бруно (Giordano Bruno, 1548–1600), Пико дела Мирандола (Pico della Mirandola, 1463–1494) (знае отлично арабски език) и Чезаре Кремонини (Cesare Cremonini, 1550–1631).

Факт е формирането в епохата на Ренесанса в Европа на хуманитарна наука (humanitas, -atis [humanus] – човешка природа, човешко достойнство, човеколюбие, образованост, изтънчен вкус), отъждествявана с филологията (XIV–XV в.)!

Точно тук е коренът на произлизащата Ренесанса на Европа херменевтика – теорията и умението за интерпретиране на стари, главно литературни текстове, между които – и принадлежащи на Изтока, с оглед на произхода, езика и съдържанието им.

Методологична съпоставка на схоластичната и хуманитарна парадигми на познание довежда до преосмисляне на идеята за свръхчовека в руслото на зараждащия се нов антропоцентризъм: Николо Макиавели (Niccolo di Bernardo dei Machiavelli, 1467–1527), Пико дела Мирандола, Николай Кузански (Nicolaus Cusanus, 1401–1464).

Но особено показателен във формирането на тази амалгама – *ойкумене* от единството на Изтока и Запада, е случаят с последния голям византийски учен и философ Георгиос Гемистос Плетон (1355–1454). Той учи в Адрианопол, в школата на османския султан, където му преподават персийски учени и мъдрец. По-късно ще напише труда си „Размишления върху философските доктрини на Зороастър и Платон“ (“*Summary of the Doctrines of Zoroaster and Plato*”). Неговото учение е съчетание между зороастризм и пантеизъм (*гр.*: pan – всичко + *гр.*: theos – Бог), като той демонстративно се обявява за зороастриец и дори носи емблематичната шапка на персийски маг. Във Флоренция под негово влияние се учредява Нова платонова академия.

Съществено е мястото в извежданата логическа последователност на преплитане на възгледите на иранец Мудра Садра (Sadr-ad-Dīn Muhammad Shīrāzī – Mulla Sadra /1571–1636/). Неговата доктрина за трансцендентната теософия (al-hikmatal-mut’aliyah) е предвестник на екзистенциализма (къснолат.: ex(s)istentia) – ирационалистичното направление „философия на съществуването“ на близки до него мислители. Техните възгледи се разпространяват в навечерието на Първата световна война: концепциите за човека на М. Шелер (M. Scheler, 1874–1925) и А. Гелен (A. Gehlen, 1904–1976), и на родствените им философи екзистенциалисти: Л. Шестов (1866–1938), Н. А. Бердяев (1874–1948), К. Ясперс (K. Jaspers, 1883–1969), М. Хайдегер (M. Heidegger, 1889–1976), М. Бубер (M. Buber, 1876–1965), Ж.-П. Сартър (J.-P.

Sartre, 1905–1980), А. Камю (A. Camus, 1913–1960) и категорията „човек“ в качеството на антитеза на понятията „общество“ и „природа“.

Важно е да разбираме, че разклоненията на екзистенциализма през XX–XXI в. имат в корена си идеите на Молла Садра. Точно тези идеи ни отвеждат до идеите на личности и обкръженията им, като индийския поет, писател, композитор, педагог и общественик Рабиндранат Тагор (1861–1941) и японския писател Ясунари Кавабата (1899–1972).

Метафизическата философия на Молла Садра се основава на принципа, че „съществуването предхожда същността“, както и на концепцията за „субстанциалната промяна“ при която трансформацията е не само по количество, качество, състояние и място, а е обусловена от вътрешно присъщо движение и взаимопроникване на битието във всеки отделен субект...

...За преплитането на тези две културни и езикови вълни – МОНГОЛСКА и ИРАНСКА, имах щастието да чуя лично от проф. Александър Федотов – един от най-ерудитите, просветлено извисен и особено хумен дух на универсалното познание без аналог, до когото се докосвах в моя живот – до неговия невъзпроизводим проникновен коментар през есента на 2014 г., когато той стана рецензент на вече отпечатания по време на едно негово по-продължително пътуване извън България мой дневник по експедициите ми в Иран, Турция (Северна Месопотамия), Италия, Русия, България...⁸

Проф. Александър Федотов огласи този свой коментар и по време на премиерата на моя дневник на 12.XII.2014 г. в Културното представителство на Ислямската република Иран в София...⁹

Винаги имах чувството, че общувам – в негово лице – с патриарх, който беше на

⁸ Куманова, А. Очите на Шари. Sub rosa: Страници от един забравен дневник [по науч. експедиции в Иран, Турция /Сев. Месопотамия/Италия, Русия, България]) = Shari's eyes. Sub rosa : Pages of a forgotten diary [according to sci. missions in Iran, Turkey /North Mesopotamia/, Italy, Russia, Bulgaria]). София : WINI 1837, 2014. 414 с.: с ил.

Ново е-изд. – 2015; 3. доп. е-изд. – 2016.

Публ. и като е-кн.: <http://www.sno.unibit.bg/>; <http://sno.unibit.bg/e-lib.html>.

Публ. и в: https://www.academia.edu/upgrade?feature=name_mentions&trigger=mentioning-author-rw.

⁹ Пандулис, А. Имах честта и удоволствието да присъствам на премиерата на книгата „Очите на Шари“, написана от акад. Александра Куманова и да изчета избрани стихове от нея, по случай откриването на това светло събитие, проведено на 12.XII.2014 г. в Културното представителство на Ислямска република Иран [с участието на посланика на Иран в България А. Норузи, културното аташе на Иран в България М. А. Кияни, проф. А. Федотов, проф. И. Панов]. [онлайн]. [прегледан 13.12.2014]. <https://www.facebook.com/search/str/>; Премиера на книгата „Очите на Шари“ (“Shari's Eyes”) на проф. Александра Куманова с участието на посланика на Иран в България А. Норузи, културното аташе на Иран в България М. А. Кияни, проф. А. Федотов, проф. И. Панов (12 дек. 2014). – В: Културно представителство на Посолството на Ислямска република Иран в София. [онлайн]. [прегледан 15.12.2014]. <http://farsibg.com/news/1412.php>

хилядолетна възраст, излизаща далече-далече извън човешките физични предели... В откритото му дружелюбие и в неговата проникателност имаше всепрощаваща и всепримиряваща проява на Божествена светлина... Нямахме нужда от обяснения... Диалогът се състоеше винаги *в същността*, и поради това беше пределно лаконичен и ясен... Направо *там* започва... И като че ли продължава безкрайно – след приключването му, което никога не е като край, а като очакване да се продължи отново...

...Моето семейство се познаваше отпреди тази среща от 2014 г. със семейството на проф. Александър Федотов. Но при всяко мое виждане с него – в Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, в Централната библиотека на БАН, в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, в Университета по библиотекознание и информационни технологии, на приемите в източните посолства, на които се виждахме със семействата ни, – както и по време на беседите ни, свързани с неговото рецензиране на моя дневник, при всяко виждане с този учен изпитвах респект, идващ и от съзнанието ми за него, и от неподражаемата негова събраност и вътрешна последователна отдаденост, която го поставяше – при цялата му вежливост и доброжелателност – в едно измерение, което е принципно дистанцирано от социалната битност...

И тогава, и сега това измерение определям като ПОЗНАНИЕ – ОТДАДЕНОСТ...

Проф. Александър Федотов пребиваваше постоянно в това измерение.

Там се намираше неговото призвание.

Там действаше неговата природа.

Там пребиваваше неговата същност...

Там го и видях буквално при първата ни среща... Тя се случи в 1978 г. – когато бях студентка в Санкт Петербург, Русия... В един от тези редки 33 дни, в които в града на Северното сияние – северната Венеция има слънце... В Императорската библиотека на Санкт Петербург съзрях буквално, облян във светлина – в лъчите на слънцето, човек без възраст – който е и много млад, и едновременно носи в себе си присъствието на старейшина... Беше надвесен над книга... И с книгата в ръцете си беше ЕДНО ЦЯЛО и НЕОТДЕЛИМ ОТ СВЕТЛИНАТА...

...Когато – през лятото на 1981 г. в България – във Варна, в Международния дом на журналистите, моята майка ме представи на проф. Александър Федотов, него тя олицетвори с думите „ЧОВЕКЪТ – СЛЪНЦЕ“... Удивително точно тези слова изрази първото ми впечатление от непознатия, надвесен над книга в Императорската библиотека на Санкт Петербург...

...Когато през 2016 г. се роди спонтанната идея – да се създаде юбилейното издание на Университета по библиотекознание и информационни технологии – Festschrift „GLORIA BIBLIOSPHERAE“, с присъщата щедрост на учител на българите – техен духовен наставник, проф. Александър Федотов предостави на редколегията уникално свое текстологично изследване...¹⁰ Цялата редколегия прие за

¹⁰ **Федотов**, А. Корейската проза през периода на Корьо и Чосон (Статии) (III 109). – В: GLORIA BIBLIOSPHERAE (Нишката на Ариадна): Изследвания в чест на акад. проф. Александра Куманова: Юбил. сб. по случай 65 год. от основаването на УниБИТ = GLORIA BIBLIOSPHERAE (Ariadne's Thread) : Studia in honorem Acad. Prof. Alexandra Kumanova : A Festschrift for 65th Golden Jubilee of the University of Library Studies and Information

огромно предизвикателство работата с корейските йероглифи в този текст, а авторът беше изключително спокоен – може би, защото знаеше значимостта на това *истинно*, което стои над символите – разкритото с лекота и изящество знание за тези символи в неговия текст...

Същото спокойствие излъчваше страстно увлечената личност на проф. Александър Федотов като изследовател и през 2012 г., когато му благодарих специално за всеизвестните му морални заслуги за издаването на енциклопедията „*Русский мир Болгарии*“, в която се публикува статията за моя дядо – ерудита-полиглот и класика Владимир Дмитриевич Пришляк...¹¹

II. Дао като мисия („чисто небитие“)

К. Г. Юнг интерпретира ключовото за философията на Изтока понятие дао¹² и

Technologies in Sofia, 2016, с. 975–996.

¹¹ [Куманова, А.] Пришляк, Владимир Дмитриевич (13.02.1888, Киев, Руска империя – 13.05.1985, София, България). – В: *Русский мир Болгарии*: [Энциклопедия] / Болг. акад. наук. Центр. б-ка. София, 2012, с. 164: с фотопортр. Сръ.: Федотов, А. В. – В: *Русский мир Болгарии*. София, 2012, с. 206–207.

Публ. и в.: <http://collections.cl.bas.bg/RussiansInBG/Personal/P86.html>; <http://rusmir.cl.bas.bg/ruskie%20v%20bg/PE/PEDetails/000000000000065.html>.

Фотопортр. на В. П. е публ. и на кор. на изд.: **Нова** книга за руската емиграция в България. съст. Иван Н. Юхновски и др. София: Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2020. 88 с.: с портр. – Библиогр. с. 485–486.

Кн. представлява значително, разширено, доп. и актуализирано продължение на предшествашите изд. по темата. Тя съдържа биогр. и творч. данни за над 300 учени и преподаватели, над 250 лекари, над 70 инженери, над 200 дейци на изкуството и културата и над 200 духовни лица. Важна част от изд. е доп. и актуализирана „Хроника на културния и лит. живот на руската емиграция в България (1919–1940)“ от доц. д-р Галина Петкова: **Петкова**, Галина. Хроника культурной и литературной жизни русской эмиграции в Болгарии (1919–1940), с. 338–443. Включени са още индивидуални сп. на ориг. публ. на учените, преподавателите и другите представители на рус. творческа интелигенция, както и лит. за тях. Добавени са данни за множество емигранти, живели и работили в България, които са се преместили след това в др. страни. *Библиогр. информ.*: **Лишкова**, М. Книги от Академичното издателство „Проф. Марин Дринов“, постъпили във фонда на Централната библиотека на БАН. – В: *Информ. бюл. на Центр. библи. на БАН* (София), 2020, № 9 (134), с. 32.

¹² **Дао** (кит.: 道 – букв.: път) – една от най-важните категории на китайската философия. И Конфуций, и ранните конфуцианци придават етично значение на пътя, тълкувайки го като „път на човека“ – нравствено поведение. Най-известната даоска интерпретация на дао се съдържа в трактата „Дао Дъ Дзин“ – „Тео Те Чинг“ („Дао е вечно и няма име“ – кит. трад.: 道德經, Dào Dé Jīng („Книга на пътя и достойнството“) – основополагащ източник на учението и един от забележителните паметници на китайската мисъл, оказал огромно влияние върху културата на Китай и целия свят. Основната идея на това произведение е представата за дао като естествен ход на нещата, не допускащ странично вмешателство – „небесна воля“, „чисто небитие“. Споровете за съдържанието на книгата и автора ѝ не

като *път*, *мисия*, но и като принцип на синхронността, и като личност...

Любопитно е да се знае, че в класическия китайски език буквалното значение на думата *път* (*дао*) е едновременно и пребиваване в път, и СЛОВЕСНО СЪОБЩЕНИЕ.

Говорещият е Бог.

Ти си създ на Бог.

Пряк ученик на най-големия световен евразийски център на Изтокознанието – Санктпетербургската школа, Александър Федотов – като студент на Санктпетербургския (*тогава*: Ленинградски) университет попада в лоното на съзвездието от изтоковеди, сред които особено отделя археологът акад. проф. д.ист.н. Борис Борисович Пиотровски (1/14.II.1908–15.X.1990) – директор на Държавния Ермитаж.

Още от студентската скамейка Александър Федотов се отдава на сравнителното изучаване на езиковата коренова система на Изтока, защото – като един нов мъдрец на света, той отрано проумява, че:

Хората умеят да четат книги, съставени от писмена, и не умеят да четат книгата, нямаща писмена. На тях са им познати звуците на лютня, имаща струни, и не са им известни звуците на лютня без струни. Ако живееш с мъртвата видимост на нещата и не вникваш в живота на духа, ще разбереш ли какво е това книга без писмена и лютня без струни? (Хун Цзичен)¹³.

Като изкуство на жизнената правда Александър Федотов се обръща към неподдаващите се на формализация ценности на самия живот – вечно нов, неуловим и безграничен във всеки миг.

И точно печатът на тази неуловимост и безграничност ще е неговият израз в нашия свят!

Поради това въпросът за неговия творчески път е въпрос за това колко може да вбере в себе си човек, защото той субективистки-човешки обхваща Небосвода, с който сам се слива като в единно естество с удивителни геокосмически императиви:

- открояващият се между университетските му преподаватели акад. Б. Б. ПИОТРОВСКИ, привличащ го като изтоковед във Факултета за източни езици и култури на Санктпетербургския държавен университет, но и с – потомствения си дворянски произход: вроденият аристократизъм, който бъдещият проф. Александър Федотов ще носи навсякъде по света, където стъпи по избродените от него надлъж и нашир над 150 страни на света от всички континенти на планетата;

спират. Общото количество на класическите коментари на „Дао Де Цзин“ е към 700, от които са съхранени 350. Коментарите на японски са ок. 250.

¹³ Хун Цзычэн. Вкус корней: Собр. втор. – В: *Афоризмы* старого Китая. пер. с кит. В. В. Малавина. Москва, 1991, с. 63. – [Прев. на цит. от рус. ез. – А. К.]

- „безсмъртната му възлюблена“ (израз на Данте за Беатриче), русистката, излязла сякаш едновременно от платната на *Владимир Димитров-Майстора* – *Борис Георгиев* – *Дечко Узунов* – *Евгений Босяcki* СНЕЖАНА ТОДОРОВА, която ще прикове завинаги дъха му под сводовете на Санктпетербургския университет, където и двамата учат по едно и също време: той – Изтокознание; тя – филология: съдбата ще му/им посочи *чувството за безграничност като обективизиране на смисъла с освобождаването на толкова простор за смисъла*, колкото е възможен за *същественото*, защото Александър Федотов е руснак, а тя – българка, но – когато обичаш, – *любовта ви избира като най-родни хора* сред родните и изчезват всякакви граници;

- воден от чувството за изчезващите пред погледа му изкуствени граници, бъдещият проф. Александър Федотов ще се вгледа особено дълбоко още от най-ранната си младост в загадъчния корен на ПРАБЪЛГАРИТЕ и връзките им с МОНГОЛСКАТА ЦИВИЛИЗАЦИЯ в епохата, когато Китай, Япония и Корея стават водещи световни икономически сили, а България се намира на стария Път на коприната, включен в китайската глобална инициатива „Един пояс, един път“ (“One Belt One Road” – 帶一路), и ще разкрие крусиалния феномен на приобщаване на страната към световната цивилизационна мрежа, с което ще покаже *взаимните културни влияния на България и света*;

- следващ от зората на творческия си път изучаването на ТИБЕТСКАТА КУЛТУРА, която има своите исторически проекции и в Православието, и специално – в богомилството, бъдещият проф. Александър Федотов ще поднесе своя задълбочен прочит на *Учението Живата Етика (Агни Йога)* на Николай Константинович Ръорих и Елена Ивановна Ръорих, на Юрий Николаевич Ръорих и Святослав Николаевич Ръорих, с което ще хвърли пръв особено ярка светлина върху корените на идеите на световното човеколюбие в България в хода на цялото историческото развитие на страната;

- недостъпният за линейно изразяване синтезен откривателски опит на проф. Александър Федотов в сферата на ДУХОВНОСТТА НА ИЗТОКА: монголска – тибетска – китайска – корейска литература в синхронен и диахронен аспект от най-древната епоха до началото на XX в., който – само защото не може да бъде скрит, означава – чрез личността на учения – безусловната откритост на битието като немислима, точно без него като изследовател, среща на отсъстващото преди него знание за взаимните измерения на културните ареали на Запада и на Изтока...

Не случайно Петър Дънов казва:

Любовта е колективен, а не индивидуален акт. Когато човек обича, с него заедно обичат всички ангели и архангели – цялото Небе. Той се радва, защото е станал проводник на Любовта. Каквото и благо да е приел от Нея, той го предава на другите същества:

...Това, което може да бъде видяно, няма форма.

И това, което не може да бъде видяно, има форма. (Буда).

В Изтокознанието на проф. Александър Федотов хуманитарно измерени са ед-

новременно: човешкото достойнство, човеколюбието, образоваността, изтънченият вкус. И те са тъждествени на *филологията*, благодарение на което той разчита и интерпретира стари литературни текстове на Изтока в съответствие с произхода, езика и съдържанието им.

Подобно на ученика на Юрий Николаевич Рерих – руско-британския философ, изтоковед, индолог, будолог Александър Мойсеевич Пятигорски (30.I.1929, Москва–25.X.2009, Лондон) – един от основателите на Тартуско-московската семиотична школа, който е автор на текстовия модел на комуникацията, който с емигрирането си през 1974 г. от СССР във Великобритания прави втората си родина СВЕТОВЕН ТОПОС НА ЗНАНИЕТО ЗА ИЗТОКА, така и руско-българският изтоковед монголист – тибетолог – китаист – кореист Александър Федотов, който от 1979 г. избира България за своя втора родина, прави страната ни Международен научноизследователски център на знанието за Изтока и неговата култура: алтайска – индийска – иранска (персийска) – китайска – корейска – монголска – тибетска – японска.

Преводите – интерпретации на проф. Александър Федотов (*Звън от сребърна юзда. Стихотворения*: 1982; *Размирно време*: 1982; *Годината на синята мишка*: 1983; *Синът на човека. Стихотворения*: 1986; *Тайната история на монголите*: 1991, 2001, 2008, 2014; *Далай Лама. Как да медитираме*: 1992; *Дървото на мъдростта. Нагарджуна*: 1992; *Пътешествие в отвъдния свят. Историята на Чо-йджид-Йогини*: 1992; *Сакия пандита: Скъпоценна съкровищница отблагозвучни речи*: 1992, 2001; *Творчеството на Далай Лама – една друга вселена*: 1992; *Медитация. Развиване на всекидневната практика. Тензин Гяцо Далай Лама XIV*: 1993; *Бардо. Тибетска книга на мъртвите*: 1994, 1997; *Пътят на Бодхисатва. Шантидева*: 1994, 2013; *Спорът между Чая и Бирата*: 1994; *Три тайни думи. Далай Лама VI*: 1997; *Доджоогийн Цедев. Стихотворения*: 2001; *Класическа корейска поезия. Антология*: 2001; *Из „Хартиена птица, която разяснява световния ред“*: 2001; *Монголски народни приказки*: 2003; *Искаш да разбереш новото, изучавай старото*: 2005; *Кхаче Пхалу. Изкуството да живееш*: 2005; *Тибетският Сакия Пандита*: 2007; *Кървава мъст*: 2008; *Небесната повеля*: 2008; *Гомбоджав Менд-Оойо. Моята лирика*: 2016) са ефирен – ризоматичен – рисунък на въздушната синева на всемира – картина на духовната коренова система на планетарната ноосфера.

Отдалече – от мислите на проф. Александър Федотов – тази небесна сфера – нашият геоид – Земята – чрез неговите преводи от старите източни езици – интерпретации – сякаш се открива духовното слънцесветие (на нашата Слънчева система) – и като вълна се отмива и ще отмива за вечни времена с целувките и милувките си съвсем не традиционен научноизследователски порив, а бремето на вечния пламък – Огнения Любим на ефира – автора / преводача / интерпретатора, не спирайки да го прегръща в мислите си – отвъд материалния свят, в който се преодолява полупространството (на всяко физическо измерение) и се достига въздушното пълно обемно vyplъщение – пространството на Великата Вечна Любов, превръщайки я в грандиозно кристално огледало на цялото мироздание, в което всичко се отразява в истинския си облик и в последователност, която може да бъде проследена с абсолютна точност по това как облаците бягат...

Тези преводи – интерпретации на проф. Александър Федотов са признати

за най-пълните, най-прецизните, най-стойностните в света и за тях той има всички най-значими международни отличия и членства в най-престижните научни организации: Световната асоциация по тибетология (IATS), Световната асоциация по монголистика (IAMS), Постоянната международна конференция по алтаистика (PIAC), Европейската асоциация по кореистика (AKSE), Световна асоциация на преводачите на монголската литература; Съюза на учените в България, Съюза на преводачите в България; учредител и член е на Управителния съвет на Руския академичен съюз в България. Участвал е с научни доклади в международни конгреси, конференции и симпозиуми по тибетология, монголистика, кореистика, алтаистика и ориенталистика в България, Япония, Република Корея, Китай, Монголия, Хонконг, Австралия, Индия, Русия, Унгария, Германия, Швейцария, Австрия, Швеция, Норвегия, Израел, Чехия, Словакия, Турция, Тайланд, Гърция, Украйна, Сърбия, Киргизия, Тайван, Армения, Украйна, Канада...

...Следва да се изтъкне специално удостояването му с най-високото отличие на Монголия, присъждано на чужденец – монголовед – орденът „Полярна звезда“.

Самият космос откликва на проф. Александър Федотов за таланта му да служи на най-стойностното – декодирането на културните кодове на Изтока и Запада, установявайки техните *семантични феноменологични съответствия*.

Целият този културен пласт, създаден от проф. Александър Федотов, е въплъщение и проява на феноменологичната сила на твореца да израства чрез клоните и листата на онова вечно зелено дърво на сътворяването с чиста отдаденост на истината – познанието на диалога на Изтока и Запада, когато сам си изтръгнат по собствена воля от физичните си корени, за да пребиваваш ментално в духовното коренище на планетата...

За привичката – поради своята изтръгнатост от физичните корени – да пребиваваш постоянно в път, в движение, в странстване – е урокът на света, получен чрез житейското кредо – творческата отдаденост на проф. Александър Федотов.

За таланта да се чувстваш във всяко предизвикателство на точното място е биографичната тъкан на битието на проф. Александър Федотов.

За красотата да твориш от сънищата си и от битието, което усъвършенстваш чрез сътвореното от самия теб, е извървяното в знанието за духа на човешката популация от най-дълбока древност до днес.

За светлината на духа, който осветява със себе си, чрез себе си и в себе си всичко – и когато тялото е с него, и когато то не е, е урокът на изтоковеда проф. Александър Федотов, слял се напълно с онтологията на своите открития.

За душите на всички творци, които си обичал и изучавал, е зарядът на творчеството на проф. Александър Федотов.

За тези, които ще знаят и помнят – заради теб – е проникателна дълбочина на проф. Александър Федотов.

За безкрайното тържество на духа са и пътят му, и създаденото от него.

За СВЕТЛИНАТА.

За СВЕТЛИНАТА, свързваща не само Изтока и Запада в едно семиологично цяло, но и – световите на тази диференциация през времето и пространството.

Отговорът за пораждащия се светлинен поток от личността и делото на проф. Александър Федотов се приближава към нас с думите на руския художник и философ, мистик, автор на идеята и инициатор на Договора за защита на културните ценности („Пакта Рьорих“) Николай Константинович Рьорих:

Над всяка любов има една общочовешка любов.

Над всички красоти има една красота,

водеща към опознаването на космоса.

...

Едно лице със толкова души.

Една душа със толкова съдби.

Една съдба със толкова любов.

Една любов със толкова лица.

III. Animula vagula, blandula¹⁴ (обобщаващ акорд)

...Чрез дихотомията битие – небитие мисията на изтоковеда – познавач на алтайската, индийската, иранската (персийска), китайската, корейската, монголската, тибетската, японската духовност и литература, преводач и пътешественик проф. Александър Федотов е с постоянно усилващо се значение на мисионерския му път на учен, изпратен на България, за да разгадаем изключително дълбоко себе си, за да бъде открит за нас пътят към българознанието, който ни предстои и да осмислим, и да разберем, и да извървим чрез писменото наследство на учения, препрочитайки го...¹⁵

¹⁴ **Elius**, P. Animula vagula, blandula... Hadrianus, Imp.: **Юрсенар**, М. Воспоминания Адриана: Роман. пер. М. Ваксмахера. консулт. Г. Кнабе. – В: **Юрсенар**, М. Избранное. пер. с фр. сост. М. Добродеевой. предисл. Ю. Давыдова. Москва, 1984, с. 29.

Срв. прев.: **Элий**, П. Душа, скиталица нежная...

¹⁵ **Професор Александър Федотов** – учен под Звездата на Изтока: Биобиблиогр. [432 ном. назв. : моногр.; статии и студии в сб. и период. изд.; прев. на кн. от монг., старомонг., тебетск, старотибетск, кор., англ.; прев. в период. изд. ; прев. от бълг. на рус.; предг. към кн., науч. сб. и период. изд. ; съст., ред. и науч. рък. дейност; публ. рец.; непубл. рец.; публ. *за него*; рец. на тр. на А. Ф.; сп. на цит. в публ. на А. Ф.; сп. на цит. и рец. на науч. тр. на А. Ф.; уч. в межд. науч. форуми; азб. показ. на тр. на А. Ф.; азб. показ. на прев. на А. Ф.; именен показ; геогр. показ.; темат. показ.] / Фондация „Проф. дфн Александър Федотов“; Руски акад. съюз в България „Проф. Александър Федотов“; състав., предг. Даниела Атанасова. ред. Иван Гранитски. София: Захарий Стоянов, 2021. 232 с.: с 23 цв. ил.; портр. и кор. на кн. (Руска диаспора в България. Персоналии; т. 1)

Съд.: Блестящ учен, високоморална личност / Иван Гранитски; Справка за научния принос в трудовете на проф. дфн Александър Виктор Федотов; Александър Федотов – учен с мисия / Снежана Тодорова-Федотова; Летопис на живота, научната, преподавателската и обществената дейност на проф. дфн Александър Федотов; Творческа биография на проф. дфн Александър Виктор Федотов; Извлечение от протокол № 4 на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ – Името на Центъра по кореистика при СУ „Св. Климент Охридски да бъде променено на „Център по кореистика проф. дфн Александър Федотов“ при СУ „Св. Климент Охридски“; Извлечение от Протокол № 1/2019 от заседание на Общото събрание на Сдружение „Руски

Това „чисто небитие“ на идеалното творчество на проф. Александър Федотов днес, когато той е отвъд нашия свят, е като несъмнено наше особено ценно нетленно достояние – даденост от страна Божията десница, за да разберем КОИ СМЕ и да станем поне малко и с нещо като него: съответстващи на човешката природа, на човешкото достойнство, на човеколюбието, на образоваността, на изтънчения вкус, с които той и от Отвъдното продължава да ни обдарява, учейки ни на нравствения закон за морала на знанието като *служене на истината*...

...Само един щрих.

До проф. Александър Федотов разпространяваните в България, като най-западната страна на Изтока и най-източната страна на Запада, публикации, свързани с Монголия, са направени не като преводи от монголски, а – във вид на калки от други езици.¹⁶

На проф. Александър Федотов дължим превода от оригинала на монголски език на монголските народни приказки...¹⁷

На него принадлежи преводът от старомонголски на „*Тайната история на монголите*“...¹⁸

Трудовете на проф. Александър Федотов продължават да излизат особено активно и в наши дни...¹⁹

академически съюз в България“ – Отчитайки приноса на Александър Федотов за дейността и развитието на Сдружението, беше предложено наименованието на Сдружението да бъде променено и да включва неговите имена, а именно: от Сдружение „Руски академически съюз в България“ да бъде променено на Сдружение „Руски академически съюз в България – професор Александър Федотов“; Какво ми е дал Ленинградският държавен университет? / Александър Федотов. Кн. се изд. с финанс. подкрепа на Федералната агенция РОССОТРУДНИЧЕСТВО и изд. „Захарий Стоянов“.

¹⁶ *Срв.: Приключенията* на богатира Шовшур, наречен Лотос : Според монголски предания / С. Липкин. София: Нар. младеж, 1953. 92 с.; *Монголски приказки*. София: Нар. младеж, 1957. 104 с.

¹⁷ *Монголски народни приказки*. прев. от монг., предг. **А. Федотов**. София, 2003. 248 с.

¹⁸ **Федотов, А.** Тайната история на монголите (1240): Прев. от старомонг. и студия. [6 изд.]. София: Захарий Стоянов, 2022. 328 с.

Съд. и: Бел.; Показалци. 1. изд. 1991; 2. изд. 2001; 3. изд. 2014; 4. изд. 2022; 5. изд. 2022.

Кн. се изд. с любезната инициатива на Н. Пр. Лхагвасурен Саянаа, посланик на Монголия в България от 2021 г.

¹⁹ **Федотов, А.** Огледало на поезията: Студии и статии. София: Захари Стоянов, 2022. 584 с.

Разд.: Будизъм; Корея; Монголия.

Вкл. и изсл. за А. Ф.: Колумб на българското изтокознание / Юри Михалков; Проф. Александър Федотов: Културните вселени като Китай и Тибет нямат граници / Розалина Евдокимова; Незавършената увертюра „Екология на културата“ на проф. А. Федотов / Николай Пиперов; Корея през очите на проф. Федотов / Николина Кирилова; Думи за Саша / Добрин Векилов; Кирил Стоянов; Съболезнавателен адрес / Даниела Кънева; Извл. От Протокол № 4 на Соф. унив. „Св. Климент Охридски“ за именуване на Центъра по кореистика на името на проф. А. Федотов.

В чест на учения се провеждат „Федотовски четения“²⁰...

...И днес витае духът на проф. Александър Федотов в Големия салон на БАН, където той през 2013 г. на премиерата на „Българско-персийски речник“ (над 55 000 думи: в 2 тома)²¹, когато там той – пред публика от учени и дипломати – изложи пределно лапидарно, сияйно ясно и запомнящо се пределно синтезирана картина на иранския език като част от *индоевропейските езици*, говорен от повече от 60 млн души в Иран, Афганистан, Таджикистан, където е официален език, както и в Узбекистан, Пакистан, Ирак и в много други страни по света в качеството му на език на персийскоезични общности. Проф. А. Федотов разкри плурицентричния характер на този език – подобно на българския: има няколко книжовни норми. И всичко това ученият поднесе в сравнение – например, с аглутативния характер на монголския език като алтайски език, говорен от около 5 700 000 души в Китай, Монголия, в който основна роля играе именното склонение (7 падежа)...

Бях свидетел на споделеното от проф. Александър Федотов непосредствено след премиерата на „Българско-персийски речник“ (София, 2013) пред обкръжилите го учени и дипломати: самият старомонголски език е близък до монголския праезик, от който произлизат всички монголски езици, в речниковия състав на които се наблюдават много заемки от тюркските езици и от китайския език от периода на династията Тан, когато се създава монголската писменост върху базата на староуйгурската азбука... Средномонголският език (XIII–XVII в.) е запазен в китайска транскрипция на монголски текстове и в двуезични речници. През XVII в. монголците приемат тибетския будизъм и езикът им се обогатява с религиозни термини от санскрит и тибетски език в многообразни монголски диалекти. От XVII в. започва оформянето на книжовния монголски език, и разговорният монголски се различава силно от писмения...

С делото на проф. Александър Федотов сме обърнати по един особено просветлен начин *едновременно* и към нашето *екзистенциално* минало, и към

²⁰ **Федотовски** четения – София – Варна, 2019, 2020: Сб. докл. от форума, посветен на паметта на проф. дфн Александър Федотов / Фондация „Проф. дфн Александър Федотов“; съст. Снежана Тодорова-Федотова, Даниела Атанасова, Орлин Георгиев, Нако Стефанов (предг.). София, 2021. 345 с.: с цв. и черно-бели ил., табл., к. и др.

Съд. разд.: Публ. и непубл. материали на А. Ф.; Материали, посв. на А. Ф.; Материали, посв. на рус. свят; Материали, посветени на страните от Изтока; Др. материали.

²¹ **Сайяр**, Джемшид. Българско-персийски и персийско-български тематичен речник. София: Соф. унив. Кл. Охридски, 1983 (1984). 732 с.

Персийско-български речник: над 45 000 думи. състав. Евче Пешева, Махдави, Аббас, Фиюзи, Хаджар, Мехраз, Реза, Аганури, Али. под науч. ред. на Иво Панов. [предг. Али Аганури]. София: Акад. изд. Проф. Марин Дринов, 2009. 1373 с.

Българско-персийски речник: над 55 000 думи. състав. Евче Пешева, Фиюзи, Хаджар Махдави, Аббас, Мехраз, Реза. под науч. ред. на Иво Панов. София, 2013.

Т. 1: А–Н. – 674 с.; Т. 2: О–Я. – 732 с.

нашето *екзистенциално* настояще, и към нашето екзистенциално бъдеще, обогатявани от събуждения от него и възпитаван в нас просветлен интерес към Изтока като цивилизационен универсум на планетата по всички нейни културни направления и измерения, разбираан като безкраен геокосмически извор на жизненост – обновление:

*Невозмутимый строй во всем,
созвучье полное в природе, –
лишь в нашей призрачной свободе
разлад мы с нею сознаем.*

...
*Небесный свод, горящий славой звездной,
таинственно глядит из глубины, –
и мы плывем, пылающею бездной
со всех сторон окружены. –*
Фьодор Иванович Тютчев

Удивително ли е, че третото лице – като на християнската Св. Троица: три лица – Отец, Син и Св. Дух – в едно същество – на великата руската поезия на XIX в. – Александър Сергеевич Пушкин – Михаил Юриевич Лермонтов – Фьодор Иванович Тютчев, – който, открит като поет още в юношеството си от А. С. Пушкин, бидейки дълги години на Запад в качеството си на дипломат на Русия, в последните години на живота си става привърженик на славянофилството, е любимия поет на енциклопедиста – космист и филантроп проф. Александър Федотов – Божия пратеник на България за нейното просветление...

Холандският епизод на дипломата Симеон Радев

Ася Сократова¹

The Dutch episode of the diplomat Simeon Radev

Asya Sokratova

Summary

The text, written by Asya Sokratova, is part of a dissertation on “The Relations of the Holland with the Balkan Countries 1918–1941”, and concerns a little-known episode in the life and work of Simeon Radev. Simeon Radev joined the diplomatic service after the war as Minister Plenipotentiary in The Hague (1920–1921). His last diplomatic posting was in Brussels (1938–1940). The article reviews documents from the archives related to the position of Simeon Radev in the Hague and then in Brussels, a few months before Belgium and Holland were attacked by Germany.

Key-words: Simeon Radev, diplomat, Holland, Wilhelmina, The Hague, minister plenipotentiary, Brussels, interbellum.

Името на Симеон Радев е достатъчно известно, за да има нужда от специално представяне или изреждане на всички негови постижения и произведения.

Във френския печат² го сравняват с историка Мишле, а други го издигат до ранга на Тукидид. Произведенията му, които го поставят на този пиедестал, са: „Строителите на съвременна България“, „Това, което видях от Балканската война“, „Конференцията в Букурещ и Букурещкият мир от 1913 г.“, „Българският въпрос в международната политика (дипломатически бележки)“, “La Macédonie et la renaissance bulgare au XIX siècle”, „Ранни спомени“.

Като въведение към холандския му епизод ще спомена само кратък списък от многобройните назначения на Симеон Радев като български дипломатически представител.

От 1913 г. е назначен за пълномощен министър в Букурещ до 1916 г. Продължава кариерата си в Берн, Швейцария (1916–1917). През 1917 г. Симеон Радев заминава като доброволец на фронта. През 1918 г. заедно с Андрей Ляпчев Симеон Радев взема участие от българска страна в подписване на Солунското примирие.

Симеон Радев е на дипломатическата служба след войната като пълномощен министър в Хага (1920–1921). Следва мисията му като пълномощен министър в Анкара (1923–1925). На 21 декември 1923 г. заедно с още 52 интелектуалци, родом от Македония, той става съучредител на Македонския научен институт в

¹ Текстът е част от дисертационния труд на авторката на тема „Отношенията на Холандия с Балканските държави 1918–1941 г.“, Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград, научен ръководител доц. д-р Снежана Димитрова.

² *Nouvelles de Sofia* – френскоез. изд. на в. „Софийски вестн“, март 1979 г.

София. Дипломатическата му кариера продължава с назначаване като извънреден пратеник и пълномощен министър на България във Вашингтон (1925–1933). През 1925 г. Симеон Радев получава задача – след утвърждаване на спогодбите между България и Турция, да подпише договор за приятелство между двете страни (Ангорски договор). Мисията му във Вашингтон е съпътствана с разнообразни дейности. Например през 1928 г. открива изложба на българска бродерия в Ню Йорк. Като посланик в Лондон, в годините 1935–1938, Симеон Радев работи усилено за позицията на България на предстоящата международна конференция за промяна режима на проливите в Монত্রьо (1936). Изпраща рапорт до министър-председателя и министър на външните работи и изповеданията Георги Кьо-сеиванов за отношението на британските политици към подготовката на конференцията. Последното му дипломатическо назначение е в Брюксел (1938–1940). През 1940 г. се завръща в България и до пенсионирането си (1944) е пълномощен министър на разположение в София.

Въпреки своя богат дипломатически опит в едно интервю с него, публикувано и в „Лица и събития от моето време“, т. 6³, той споделя:

– *Аз нямах никакво намерение да стъпвам в дипломатическа служба. Това стана по предложение на румънския министър-председател Майореску да останам като пълномощен министър в Букурещ. Стоях там три години, след като Румъния влезе във войната, отидох в Берн като министър. През 1917 г. дадох си оставката по един маловажен повод, но в действителност, защото бях в несъгласие с Радославов, и след завръщането си в България, заминах за II-а дивизия на Беласица. Тук започнах книгата, която отпосле излезе на френски под заглавие „Македония и Българското Възраждане“. След пробива на Добро поле заминах заедно с г[ен] Ляпчев за сключването на примирието. После ме изпратиха като министър в Хага. Тук Стамболийски ме уволни и отидох да работя в архивите във Виена. В 1922 г. Стамболийски ме изпрати като делегат в ОН, после ме назначи за делегат в Конференцията в Лозана. Но след събитията, които станаха в Долни Дъбник, аз отказах да приема неговото назначение.*

След малка пауза моят събеседник продължи:

– *От Стамболийски имам извънредно много спомени, които някога ще пиша. Той не беше никак банален човек: с голям полет на въображението и много отзивчив. Каквито и да бяха неговите идеи, той имаше инстинкт за големите неща. Той беше един човек от много необикновен мащаб.*

– *Вие през време на управлението на Стамболийски бяхте ли в България?*

– *Не. През цялото време на Стамболийски аз бях в странство.*

За дипломатическото назначение на Симеон Радев в Холандия се знае много малко; преписки, върху които стоят неговото име и подпис, списъци с назначения, разменени писма и телеграми, сред които се откроява грамотата на Си-

³ **Радев**, Симеон. Лица и събития от моето време: спомени. т. 6. София: Захарий Стоянов, 2016. 598 с.

меон Радев от холандската кралица Вилхелмина. Тя носи печат и дата 5 април 1921 г., а в нея Симеон Радев е провъзгласен за Рицар на Великия кръст (“Ridder Grootkruis”).⁴

Рицарският Велик кръст е най-високата степен в Ордена на Оранж-Насау. Когато един гражданин бъде удостоен, това е нещо изключително и специално. Бивши министър-председатели често са назначавани за Рицари на Великия кръст на Ордена Оранж-Насау.⁵ В съвременния протокол е прието държавните глави, министрите, посланиците, генерал-лейтенантите, адмиралите-лейтенанти и принцовете да се награждават с Голям Кръст.

Тъй като заслугите могат да бъдат оценявани по различен начин, тези орденни са разделени на три класа, обикновено това са рицари, командири и велики кръстоносци или велики командири. Тройното разделение също така дава възможност на един обикновен лейтенант и на неговия командир-генерал да бъдат наградени и двамата; единият като рицар, а другият като командир. Тези орденни не са били достъпни за некралски рицари до Френската революция.

Извън този ценен документ, намерен в ЦДА, тази грамота, връчена на Симеон Радев от холандската кралица Вилхелмина, не намираме никъде отзив за това отличие, нито сред писанията на самия Радев, нито сред спомените на съвременниците му.

Отзиви за живота на Симеон Радев в Холандия намираме в неговите писма⁶, изпратени до Султана Рачо Петрова:

Gravenhage, 23 септември 1920

За живота ми в Хага нямам много да казвам. Моят предшественик ми е оставил чудесна къща. Имам всички удобства. Но душата ми е празна от всички тези неща и нищо не ме съблазнява.

...

Хага е много красив град. Човек може да намери всички източници на една богата страна. Постът е приятен: не е утъпкан, напротив, малко поводи за мен да развивам дейност, която е необходима за моя темперамент. Имам прекрасни познанства във Външно министерство. Всички господа там са възпитани, много приятни, с една традиционна куртоазия.

Министърът на външните работи е човек с голяма култура и с пленителни маниери. Той е братовчед на един мой голям приятел, бившия посланик на Холандия в Букурещ, при когото бях приет като у нас, по същия любезен начин.

⁴ Документи от архива на Симеон Радев в ЦДА, оп. 4, ф. 77к.

⁵ Орденът „Оранж-Насау“ се присъжда за дългогодишни заслуги към обществото, държавата или кралската фамилия. Първите пет от шестте степени са: Рицар на Великия кръст, Велик офицер, Командир, Офицер и Рицар. Получилите награда от шестия клас стават членове на ордена.

⁶ ЦДА, ф. 77к, оп. 2, а.е. 40.

Gravenhage, 23 февруари 1921 г.

Скъпа приятелко,

Без съмнение, вече сте разбрали, че правителството ми отне функциите. Това въобще не ме е афектирало, защото то ми позволява по-пълно да се отдам на работата си като историк. Смятам да прекарам известно време в чужбина, съответно да престоя в Берлин, ако успя да получа разрешително за някои архиви.

Почти две десетилетия по-късно Симеон Радев е назначен за пълномощен министър в Брюксел, Белгия.

В „Лица и събития от моето време“, том 3⁷, Симеон Радев споделя:

„През 1940 г., май, когато германците нахлуха в Белгия, аз напуснах Брюксел, следвайки белгийското правителство, стоях известно време в Париж, докато получа инструкции какво да правя, и се завърнах в София.

След завръщането ми от Брюксел в 1940 г. цар Борис не ме вика на доклад, макар че бях свидетел на големи събития: германското нахлуване в Белгия и конфликта между белгийското правителство и крал Леополд поради примирието, което той сключи на своя отговорност. Аз оставах пълномощен министър, но не отивах в министерството, освен да си получавам заплатата. Възмущението против Италия беше на върха си, когато Павел Груев, секретар на цар Борис, дойде една сутрин да ме види вкъщи и ми каза: „Началството – така дворецовите наричаха царя – заминава утре за Берлин да се срещне с Хитлер. Той иска да му пригответе едно изложение за българските национални и исторически права върху Охрид. Това изложение трябва да бъде късо, не повече от една страница. То ще бъде преведено на немски, ще се печата на хубава хартия и царят ще го даде на Хитлер да го прочете през време на свиждането им. Говореше се тогава, че цар Борис казал на Хитлер: „Без Охрид аз не съм цар на българите“.

Заради холандския фокус, цел на статията, няма да се спирам върху това изложение, касаещо Охрид, а ще говоря за писмото доклад на Симеон Радев до българския цар, няколко месеца преди Белгия и Холандия да бъдат нападнати от Германия.

Докладът⁸ на Симеон Радев до цар Борис III е с дата 19 февруари 1940 г., писан е на френски език и е изпратен от Царската легация на България в Брюксел. В него историографът запознава българския цар с миротворческата мисия на Съмнър Уелс⁹ в Европа.

⁷ Радев, Симеон. Лица и събития от моето време: спомени. т. 3. София: Захарий Стоянов, 2015. 583 с.

⁸ ЦДА, ф. 77к, оп. 2, а.е. 29.

⁹ Бенджамин Съмнър Уелс (14 окт. 1892–24 септ. 1961) – американски държавен служител и дипломат в дипломатическата служба. Той е основен външнополитически съветник на президента Франклин Д. Рузвелт и служи като зам.-държ. секретар от 1936 до 1943 г., по време

С оглед на започналата война е съществувал проект, предвиждащ Белгия, Холандия, Италия и Съединените щати да посредничат между двата лагера с цел между тях да се установи конфиденциален контакт. Неутралните правителства до този момент на Белгия и Холандия са имали за цел да посредничат в мирни преговори, като е договорено това да се случи, без каквато и да е публичност.

Научавайки за това, германското правителство дава да се разбере, че счита за нежелателна и ненавременна всяка инициатива, предприета от неутрална държава, която да е с миротворческа насоченост.

„Онова, което предизвикваше объркване в някои неутрални столици, бе фактът, че самите германски срещи изглеждаха раздвоени. Докато г-н фон Рибентроп заявяваше чрез авторитетни представители на Райха, че Германия очаква мир само след своята победа, други германци, представляващи също така официални лица, говорейки за големите икономически интереси, предвиждаха дискретно посредничество между воюващите и предсказваха успех“.

Симеон Радев заключава, че мисията на пратеника на президента Рузвелт е неуспешна:

„Ние сме сигурни, ми каза той, че през близките шест седмици – или нещо подобно – може да се очаква германска офанзива, ако дотогава не се случи нещо. Президентът смятал, че било негов дълг да направи върховно усилие, за да се избегне тази катастрофа. Във всеки случай той ми обърна внимание, че изразява своето лично мнение и че получил от своето правителство само къса телеграма, не съдържаща нищо повече освен официалните изявления на Вашингтон чрез агенциите“.

По-нататък Симеон Радев се впуска в тълкувания на италианската политика, която според него не била „почтен посредник“, оставайки както винаги изменчива и непредсказуема. Дори самите германци не знаели какво да мислят за италианските намерения.

Извор за това недоверие бил страният доклад, получен от представител на неутрална страна в Рим. Докладът, писан на английски, засягал позицията на Мусолини, който, въпреки привидно изразените добри чувства към Югославия, таял съвсем други намерения, целящи да откъснат част от югославската територия, не само Далмация: „...старо и познато искане на Италия – но и Хърватско и Словения, като последната била съставна част от специален план“. „Тази новина от Рим, ако се окаже обоснована, би говорила за твърде широки амбиции на Италия на Балканите. Съществуването на тези амбиции, естествено, е очевиден факт. Но докъде стигат те? Известно ми е, че отговорно италианско лице е казало: „Ако немците се насочат към Балканите, ние ще бъдем преди тях в Солун. И

на президентството на Рузвелт.

тъкмо поради това ние сме в Албания“.

Симеон Радев продължава в доклада си до българския цар, че ще го информира в отделно за бойните действия, но че счита за по-важно от всичко друго да го осведоми за отделни свои разговори с дипломатически и политически представители:

„Тукашиният немски военен аташе, полковник фон Папенхайм¹⁰, неотдавна е имал разговор с някои негови неутрални колеги на тема войната и мирът и, без да отдавам голямо значение на изказването му, всякак считам за свой дълг да доложа на Ваше Величество за него, имайки предвид, че това отразява може би мнението на една част от Райхсфера¹¹. Полковникът не е отрекъл тревожното желание на немския народ да бъде възстановен мирът. Според него това било възможно, но при две условия: 1-во, Франция и Англия да не настояват за оттеглянето на Фюрера; 2-ро, да зачитат целостта и единството на Германия“.

Папенхайм е убеден, че нямало да има германска „офанзива на западния фронт и че във всеки случай Белгия и Холандия нямали никакво основание да се боят от едно нашествие от изток... Във всеки случай, добавил той, ние не сме сигурни, че в даден момент французите и англичаните няма да се опитат да въвлекат насила Белгия против нас. Ето защо ние поддържаме на белгийската граница и на тази на Холандия значителни сили, за да парираме всяка евентуалност.

От своя страна, германският посланик винаги е изразявал увереността си, че неутралитетът на Белгия и неутралитетът на Холандия ще бъдат зачитани от Германия, като всеки път добавяше неизменно, че не ставало дума за неговото

¹⁰ Фридрих-Карл Рабе фон Папенхайм (5 окт. 1894–9 юни 1977) – генерал от Вермахта на нацистка Германия по време на Втората световна война. Носител е на Рицарския кръст на Железния кръст. Папенхайм се предава на съветските войски през май 1945 г. Осъден като военнопръстъпник в Съветския съюз, той е задържан до 1955 г. Вж **Scherzer**, Veit. Die Ritterkreuzträger 1939–1945. Die Inhaber des Ritterkreuzes des Eisernen Kreuzes 1939 von Heer, Luftwaffe, Kriegsmarine, Waffen-SS, Volkssturm sowie mit Deutschland verbündeter Streitkräfte nach den Unterlagen des Bundesarchives [The Knight's Cross Bearers 1939–1945. The Holders of the Knight's Cross of the Iron Cross 1939 by Army, Air Force, Navy, Waffen-SS, Volkssturm and Allied Forces with Germany According to the Documents of the Federal Archives] (in German). Jena, Germany: Scherzers Militaer-Verlag, 2007.

¹¹ Райхсверът (Reichswehr) е официалното наименование на германските въоръжени сили по време на Ваймарската република и през първите години на Третия райх. След като Германия е победена в Първата световна война, Германската имперска армия (Deutsches Heer) е разпусната, за да бъде реструктурирана в мирновременна армия. От нея през март 1919 г. е сформиран временен Райхсвер (Reichswehr). Съгласно условията на Версайския договор възстановената германска армия е подложена на строги ограничения по отношение на размера, структурата и въоръжението. Официалното формиране на Райхсвера става на 1 ян. 1921 г., след като ограниченията са изпълнени. Вж **Shirer**, William L. The Rise And Fall Of The Third Reich: A History of Nazi Germany. New York: Simon and Schuster, 1990, с. 65.

лично мнение, но че той не бил посветен в намеренията на Главното командване. Неотдавна той е бил в Берлин за личен доклад относно положението в Белгия. Доколкото го познавам, той е изразил едно разумно становище. При завръщането си той ме покани у тях на закуска заедно с жена ми, за да си поговорим малко за събитията. Той нямаше особено доволен вид от пътуването си. Убеждението му, че Белгия и Холандия не бива да се опасяват от нарушаване на тяхната територия от страна на Германия, не се е променило, но както изглеждаше сега той твърдеше това с по-малка увереност. Може би в случая става дума за мое погрешно впечатление, което да не заслужава никакво внимание. Но аз отбелязах този нюанс“.

Както знаем от историята, това не се случва. Няколко месеца по-късно с германското нападение над Холандия през 1940 г., на 10 май, започва Втората световна война в Холандия.¹²

Докладът на Симеон Радев се спира и на политиката на Румъния, която според дипломата е обект на всякакви спекулации, положението ѝ е несигурно от две страни – от страна на руснаците и на руско-немците. Симеон Радев разговарял със съветския министър, който му казал: „Румъния не ни интересува“ и че дори румънците предложили на Русия да върнат Бесарабия по приятелско споразумение, което предложение било отхвърлено“.

Докладът на Симеон Радев завършва шеговито, разказвайки случки и смешни анекдоти за общите им познати, сякаш за да смекчи поддържания през цялото време сериозен тон за надвисналите исторически събития.

В Архивите не е запазена писмена реакция на българския цар. С оглед на последващите ходове и събития можем само да тълкуваме доколко позицията на Симеон Радев, изразена от него в ролята му на пълномощен министър е била разбрана правилно.

¹² Германия едновременно нахлува и в Люксембург, и в Белгия, като част от Fall Gelb (Жълто дело). При Пеел-Раамстелинг и при Грееберг холандската армия не успява да се задържи. Германската атака на Хага с десантните войски е отблъсната. Затова като допълнително средство за натиск германското върховно командване решава да бомбардира Ротердам на 14 май. Отчасти поради заплахата от бомбардиране на градовете Утрехт, Амстердам, Хага и Харлем холандската армия и военновъздушните сили капитулират през нощта на 15 май, във вторник срещу сряда. Капитулацията не се отнася за провинция Зеландия, където френските, белгийските и холандските войски се сражават още няколко дни, докато на 17 май 1940 г., след бомбардировката на Миделбург, битката в Зеландия също е прекратена. Последвалата окупация продължава пет години. Надеждата е, че французите и британците ще освободят Нидерландия, но след евакуацията от Дюнкерк, при която съюзниците само за малко избягват да бъдат обкръжени, Франция капитулира. Вж **Mei** 1940 – *De Strijd op Nederlands grondgebied*. Den Haag, Sdu Uitgevers, 2005. (На нидерланд.)

Българските земи в архивите и документите от XVIII–XIX в.

ВЕРА БОНЕВА

The Bulgarian lands in the archives and documents from the 18th and 19th centuries

Vera Boneva

Summary

The current text is an overview of a newly created scientific book, including articles and studies on the historical development of the Bulgarian lands in the 18th and 19th centuries. The thematic emphasis of the publication is the use of archival documents for the analysis of historical facts and phenomena. A significant place is devoted to Ottoman Turkish documents on Bulgarian history. The book has a volume of 504 pages. It presents the works of 26 authors from leading Bulgarian scientific centers - universities and scientific organizations.

Key-words: Archive, Bulgarian Revival, Historical documents, Historiography.

Научният сборник „Българските земи в архивите и документите от XVIII–XIX век: Модерност и традиция“ надгражда десетилетните усилия на българските учени – историци, литератори, езиковеди, архивисти, изкуствоведи – вложени в изследването на възрожденското книжовно, документално и художествено наследство. Той е създаден от авторски колектив и е издаден в рамките на проект „Информационен портал за архивно-документално наследство на Българското възраждане“¹, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ към Министерството на образованието и науката. В него са включени 21 научни статии и студии, създадени от 26 автори, представляващи водещи български институции, свързани с опазването и популяризирането на възрожденското културно богатство на България. Основната група изследователи, представени в сборника с творческите си идеи и тези, са членовете на екипа на посочения по-горе академичен проект. Изданието е посветено на 80-годишнината на доайена на българската османистика – доц. д-р Мария Калицин, която и към момента е водещ специалист по османотурски език, османска палеография и османска дипломатика. В предговора към изданието са очертани водещите приноси на доц. Калицин за проучване на документалното богатство на османотурски език, свързано с националната ни история.

Научните редактори са обособили *три* дяла, чиито смислови средища са концентрирани върху различните приложения на архивното богатство – създаване

¹ Договор № КП 06-Н 25/2 от 13.12.2018 г. и анекс към Договора № ФНИ-2912 от 17.12.2020 г.

на исторически наративи на основата на оригинални документи, управление и систематизиране на документални колекции, обучение и образование по архивистика. Във всеки един от дяловете са привлечени – за анализ, описание и интерпретация, широк кръг от исторически документи – както добре познати на науката, така и новоиздирени. При все че основният акцент е върху ръкописните документи, е отдадено дължимото и на печатни материали, създадени през Възраждането – вестници, списания, книги, печатни изображения. Изразявайки респект пред творческото дело на доц. Мария Калицин, редакторите са подбрали значим обем статии, посветени на османотурските документи за Българското възраждане, съхранени в архивохранилищата на България и на Турция.

В първия дял на научната книга са включени шест статии и студии, отнасящи се до различни аспекти на българския обществен живот в пределите на Османската империя през 60-те и 70-те години на XIX в. Значим интерес представлява изследването на Орлин Събев за административната трансформация на Орханлие (Ботевград) в град през 1865–1866 г., основано на новоиздирени османотурски документи. Нови архивни материали представят статиите на Надя Манолова-Николова и Ирина Саръиванова. Християн Атанасов превежда и публикува пълнотекстово четири административни акта от 60-те години на XIX в., които показват единични случаи на присъствие на българи в османската жандармерия. Мемиш Мердан осъществява историографски прочит на разказа на Илия Р. Блъсков „Дядо Добри“, от който извлича надеждна информация за текето Муса баба край с. Избул, община Нови пазар. Модел за анализ на модернизационните процеси в културата е представен и в статията, посветена на „Дневника“ на Шуменското читалище „Архангел Михаил“. Повечето автори на статии в този дял открояват необходимостта от продължаване процесите на пълнотекстова дигитализация на възрожденските архивни източници.

Вторият дял включва научни обзори, създадени върху основата на разнотипови извори – османска административна документация, стопански документи, лични архиви, периодичен печат, произведения на изобразителното изкуство. Фокусът на всяка една статия е върху конкретен проблем, който е по-слабо проучен или недостатъчно интерпретиран в съвременната историография. Така, Невена Неделчева извлича непознати на науката данни за демографията на Североизточна България от подробен авариз дефтер, съставен през 1751 г. и съхранен в Османския архив в Истанбул. Стоянка Кендерова прави задълбочен разрез на османотурски документи от Национална библиотека „Св. св. Кирил и Методий“,

отнасящи се до съдбата на 148 мъже от различни краища на българските земи, намерили препитание в Бабадаг (Северна Добруджа, Румъния) през 60-те и 70-те години на XIX в. Даниела Ангелова очертава особеностите на семейно-брачните отношения през същия исторически период, основавайки се на нофуз дефтерите на Дунавския вилает. Мария Левкова-Мучинова систематизира богатата информация, съхранена в родовите архиви на няколко възрожденски фамилии от Пловдив и от Копривщица. Ивайло Найденов включва в научно обращение документи от архива на Атанас Шопов, съхранен в Научния архив на БАН. Чрез въпросните документи са разкрити малко познати аспекти на стопанската дейност на български търговски кантори, работили във Виена в средата на XIX в. Визуални материали – скици и чертежи на български храмове, съхранени в Османския архив в Истанбул, са оповестени в статията на Стефан Димитров, описваща преписки по строителство или разширение на църкви, за които се е търсело разрешение от централната администрация на империята. Венцислав Мучинов разкрива метода си на работа при извличане данни от периодичния печат за демографията на населението на Балканите през XIX в. Върху материали от британския печат пък е конструиран наративът на Димитър Бозов за османския фалит през 1875 г., имащ силно отражение върху развоя на Източния въпрос и на българското историческо развитие по-конкретно. Историко-етнографска е гледната точка на изкуствоведа Любомир Миков спрямо цикъл от значими творби на български художници от края на XIX и началото на XX в., представящи градските тържища и пазари. Заключениеето на учения е, че визираните платна повествуват дълбочинно и емоционално върху бита и всекидневието на българите, като показват не само нрави, облекла, храни, но и отношения между хората, както и изчезнали урбанистични пейзажи.

Третият дял на книгата включва шест научни текста, обединени около заглавието „Архивни колекции и обучение“. Приносен характер има статията на Руслан Иванов, представяща оригиналните документи от Възраждането, обгрижвани от Българския исторически архив към Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“. Описана е класификационната система, по която са систематизирани документите. Характеризирани са основните методи, по които се разкрива тяхното съдържание и се създават метаданните. Дадени са илюстративни примери за различни видове документи. В изследването на Ирина Димитрова са приоритизирани друг тип източници за епохата – старопечатните книги. Авторката дава библиографска и аналитична информация за наличните в институциите на паметта в Трявна 256 възрожденски книги, сред които са съхранени екземпляри и на чужди езици – основно руски и гръцки. Отделяйки внимание на книжовните „биографии“ на някои по-известни и по-значими издания, авторката публикува и част от оригиналните приписки и други уникални записи, нанасяни вторично върху страниците или кориците на ценните издания. В три отделни статии са обобщени резултатите от образователния процес по специалност „Архивистика“ в Университета по библиотекознание и информационни технологии, като са публикувани подробни статистически данни за степените на овладяност на научното знание от студентите и за тяхната мотивираност да се развиват като архивисти. Продуктивна гледна точка към образователния процес в електронна среда съдър-

жа и колективната статия на пет авторки от УниБИТ, очертаваща правните рамки на използването на дигитализирани източници на научна информация, защитени от Закона за авторското право и сродните му права (1993). Посочени са условията, при които образователните институции биха могли да предоставят текстове с авторски права на студентите през платформите за електронно обучение. Описани са успешни примери на работа със студенти и докторанти в споменатата насока. Изрично е предложено създадените в периода на COVID-19 ограниченията бази от данни с учебни материали да продължат да се развиват и обогатяват, като се превърнат в неделим елемент от образователния процес.

Новият научен сборник на Академично издателство „За буквите“ е съставен по най-строгите правила на съвременната хуманитаристика. Всички статии са снабдени с научен апарат – бележки под линия и подробни списъци на използваните източници. Налични са резюмета на български и английски език. Публикувани са служебни и контактни данни за всеки един от авторите в сборника. Приложенията и илюстрациите са подредени скрупулъзно в края на всяка една статия или студия при подробно описание на всяко едно изображение. При публикуването на оригинални документи са спазени стандартите на Методическия кодекс на Държавна агенция „Архиви“.

Материалите са издържани в езиково и стилистично отношение на много високо ниво. Всички автори се придържат към утвърдените норми на академично писане при максимален респект спрямо първичните извори и спрямо учените, работили преди тях по съответните въпроси. Така, представителната архивистична книга се вписва успешно и във високата традиция на българското знание за Възраждането, и в систематиката на приносните извороведски издания.

Българските земи в архивите и документите от XVIII–XIX век : Модерност и традиция. науч. ред. Орлин Събев, Християн Атанасов. – София : Акад. изд. За буквите – О Писменехъ, 2022. 504 с. : ил.